

275 077

SZABÓ ERVIN A TŐKE ÉS A MUNKA HARCA

**MODERN KÖNYVTÁR
SZERKESZTI GÖMÖRI JENŐ**

62-63-64. SZÁM

BUDAPEST, 1911

POLITZER ZSIGMOND ÉS FIA KIADÁSA

A tőke és a munka harcát csak
a tőke és a munka egyesítése:
a tőke megszüntetése oldhatja
meg. (SZABÓ ERVIN)

SZABÓ ERVIN

eddig megjelent művei:

Visszapillantás az 1902. évi munkásmozgalomra.

A munkásmozgalom 1903-ban

A szocializmus (Előadás könyv alakban)

Marx és Engels válogatott művei (Bevezetésekkel és jegyzetekkel 1—2 kötet)

Szindikálizmus és szociáldemokrácia

A szerző minden jogot fentart magának, a fordítás jogát is

A Modern Könyvtár 1910. június havában indult meg

A MODERN KÖNYVTÁR SZERKESZTŐSÉGE:

VIII. KERÜLET, VAS-UCCA 15/b., I. EM. 18.

TELEFON: 6—89

SZABÓ ERVIN

Született 1877-ben. Az egyetemet Budapesten és Bécsben végezte. Államtudományi doktor. A képviselőház könyvtárában szerzett könyvtári gyakorlatot, majd a Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárát szervezte és vezette. 1904 óta a Fővárosi Könyvtár vezetője.

Sok bibliográfiai és könyvtártani munkája van.

1899 óta a magyar munkásmozgalomban működött. Egyideig a Népszava főmunkatársa volt és a Népszavánaptár szerkesztője. Ez még a viharos időkbe esik. Sok névtelen és álnevű röpiratot írt. Legújában nem vesz aktív részt a mozgalomban, mert mélyreható elméleti különbségek választják el a ma uralkodó iránytól.

1907 óta egyik alelnöke a Társadalomtudományi Társaságnak.

Dolgozatainak java része folyóiratokban jelent meg, első sorban a Huszadik Század-ban, a Neue Zeit-ban, a Mouvement Socialiste-ban, továbbá a Szocializmus-ban és egyébütt. Önálló munkái vagy külön nyomatok a következők:

Visszapillantás az 1902. évi munkásmozgalomra. Politzer, 1903.

A munkásmozgalom 1903-ban. Politzer, 1904.

A szociálizmus. Előadás. Népszava és Deutsch, 1906.
Marx és Engels válogatott művei. Bevezetésekkel és jegyzetekkel. 1—2. kötet. Politzer és Népszava, 1905—09.

Szindikálizmus és szociáldemokrácia. Deutsch, 1908.

Előkészületben van egy dolgozata a modern nagyipar üzemszervezetéről és ennek hatásairól a munkáskérdésre, amelyet e műve alapozásának és továbbfejlesztésének lehet majd tekinteni.

Budapest, 1911. május havában

I. MIRŐL VAN SZÓ?

. . . Sie sind selber auferstanden
Aus niedriger Häuser dumpfen Gemächern,
Aus Handwerks- und Gewerbesbanden,
Aus dem Druck von Giebeln und Dächern,
Aus der Strassen quetschender Enge,
Aus der Kirchen ehrwürdiger Nacht
Sind sie alle ans Licht gebracht.

Goethe

1868-ban történt, az alkotmányosság helyreállítását követő évben, hogy a pozsonyi munkások betegsegélyző pénztárt készültek alapítani. Hogy valami alaptökéjük is legyen, ünnepélyt terveztek, de a rendőrség betiltotta. A rendőrség betiltó végzése ellen küldöttséget menesztettek az akkori belügyminiszterhez, Wenckheim Bélához. A miniszter a küldöttséget szóhoz sem engedte, hanem, szivarra a szájában, a következő kis beszéddel üdvözölte: »Munkások vagytok? Dolgoztok szorgalmasan? Egyébbel ne törődjétek. Egyetlre nincs szükségtök, és ha politizálni akartok, majd tesztek ellene. Egyebet nem tehetek értetek.« Szólt és füstfelhőt fújt a küldöttség szemébe.

Ma már minisztereknél kisebb államférfiak is másképp kezelik a munkáskérdést. De ha ezelőtt sok tudatlanság, ma sok naivság vegyül ebbe a politikába és a legkisebb reformjavaslat sem tűz ki kisebb célt, mint hogy megoldja a társadalmi kérdést.

Megoldják a társadalmi kérdést! Problémát, amely végig kísérte az embert egész társadalmi fejlődésében. Egy törvénnyel, egy rendelettel!

Vannak ugyan tudósok — de többen vannak költők és szépet álmódók — akik azt mondják, hogy volt az emberiségnek korszaka, amelyben nem voltak ellentétek az emberek közt, amikor senkinek sem volt semmije, ami egyuttal a másiké ne lett volna, és ami egyé volt, az valamennyié volt. Az ősi kommunizmus korszaka lett volna ez, azé a társadalomé, amelyben közös volt a tulajdon. Lehet, hogy így volt, bár kevés bizonyítékunk van rá. De ha közös is volt a föld — csak a föld — a törzsön belül, mégis magántulajdon volt ez is a törzsön kívül állók számára. Éhes idegen emberek állottak lesben a falu határain és nyugtalanították lelkét. Ha belül nem, hát kívül ott ólálkodott a társadalmi kérdés a közös tulajdon társadalmában is.

Amióta pedig nyomon kísérhetjük a magántulajdon történetét — és tulajdonképen a társadalom egész ismert története nem régibb ennél —, azóta soha sem szűnt meg a harc a társadalom kebelében. Az egyiknek tulajdona a másiknak mincsetlensége. Mindig voltak olyanok, akiket a maguk nyomorusága vagy az erősebbek kényszere másokért dolgozásra kényszerített. Urak voltak és voltak szolgák és a szolgák azért voltak szolgák, mert munkájuk gyümölcsének egy részét uraik tartották meg maguknak. Hogy ez a rész minél kisebb legyen: ezért harcoltak a szolgák minden időben.

A harc néma ellenállás is lehetett, de gyakran volt hangos forradalom. Akármilyen volt azonban: mindig megvolt. Magyarországon is, ahol pedig még néhány éve vezető államférfiak mondták, hogy nincs társadalmi kérdés. Dózsa György hazájában!

Egy 1435-ből való máramarosi sóbánya statutumban ilyeneket olvassunk:

»Megtiltjuk azonkívül, hogy sóvágóink a jövőben azon összejövetelt vagy gyűlést, melyet ők maguk közt túrnak neveznek és amelyből kamaránkra nézve mindig sok és kimondhatatlan hátrány és kár szokott háramolni, megtartani merjék; azokat pedig, kik jelen tilalmunk ellenére az ilyen gyűlést kezdeményezni vagy összehívni merik és azon megjelennek, a sóbányakamara ispán, vagy a kamarás letartóztathatja, őket testcsontkító büntetéssel, szemeik kitolásával és más erre alkal-

mas büntetéssel sújthatja, összes öröklött és egyéb vagyონukat pedig a mi különös engedélyünkkel felségünk számára lefoglalhatja és elkobozhatja.« (S z á z a d o k. 1911. 29—30. l.)

Ugy látszik azonban, már azokban a régi időkben is hiábavalók voltak az »alkalmas büntetések«, mert már tizenhárom év multával, 1448-ban, Hunyadi János kormányzó új statutumot ad ki, amelyben egyezséggel 25 dénárnyi bért állapítanak meg. »Nagyon valószínű — teszi hozzá a krónikás — hogy a kamarások újabb bérmozgalom hatása alatt voltak kénytelenek a sóvágókkal a munkabért illetőleg egyezkedni.«

Ennek az eseménynek maholnap' ötszáz éve. Ki hinné azt, hogy akkoriban is szociálista apostolok, izgága zsidók és egyéb gyülelész népség zavarta volna meg a fejeket a túron? De ha úgy is volna, ha csakugyan mindig idegenek azok, akik a törzsökös népet urai ellen fölláztatják: változik-e ezzel a dolog? A lázadás, a harc csak tény tovább is.

Ne higyjük, hogy csak minálunk szokták azok, akiknek okuk van félésre, az idegenekre uszítani a harcok által fölriasztott közvélemény figyelmét és hangulatát. Már 1872-ben írja egy francia szociálista:

»Ha sztrájk üt ki, rögtön »idegen vezetőkről« beszélnek, mintha a munkásoknak »idegenekre« volna szükségük, hogy megismerjék, hogy fáradozásuk tulhosszu vagy hogy nélkülözéseik tulnagyok.

Ha »idegenek« azok, akik a francia, az angol, a német, a belga, a svájci, a spanyol, az olasz, az amerikai, a holland, sőt még az orosz munkásokat fölláztatják, bizonyos, hogy ezek az »idegenek« a holdból szállnak alá. Akik kutatják, hogy a holdban laknak e emberek, ezen a nyomon menjenek.« (B. Malon, L'Internationale, p. 18.)

És akik jóhiszeműen fogadják el a kényelmes kibuvót, gondolják meg, hogy minálunk mondta egy nagyon népszerű nádorispán, amikor a márciusi zavargások híret fölvitték a budai várba: Eh, einige Judenbuben randaliren! Néhány zsidógyerek rendetlenkedik!

Tehát Jókai Mór, és Vasvári Pál, és Petőfi Sándor is zsidógyerekek voltak! A márciusi ifjak, a márciusi hősök is »külföldi agitátorok«!

A kérdés sokkal komolyabb, semhogy csak nevetnünk volna szabad ezen. Sok ezer és tizezer éve élnek a földön emberek, akiknek egész élete kétségbeesett küzdelem a maguk-termelte kenyér nagyobb darabjáért. Urak egyfelől — hívják bár királynak, vezérnek, nemesnek, gyárosnak —, szolgák másfelől — rabszolgák, jobbágyok, cselédek, munkások — emberpusztító harcot vívnak a társadalmi jövedelem nagyobb részéért. Soha, soha ez a harc egy pillanatig nem szűnt meg. Véres, nagy forradalmak lobogó lángját ha visszafelé fordítjuk, a hangos erőszak és a félenk meglapulás, a tobzódó jólét és a csontokat szétrágó éhség, a ragyogó egészség és a piszokban tenyésző járvány, a gögös tudás és az aljas tudatlanság milliárdnyi kis összeütközésének szakadatlan folyamát világítja meg. Urak és szolgák! Örök harc, örök küzdelem!

És ezt az örök kérdést akarják együgyű ráfogásokkal elütni.

Ha lehetne! De ma már nem lehet. Csatakiáltástól hangos száz meg ezer ujság és könyv, tizezernyi tömegek gyűlésein, fölvonulásain harci zajtól reszket a levegő, a nyílt háborúban nincs percnyi fegyverszünet.

A társadalmi kérdés olyan régi, milyen régi az emberiségnek uralkodókra és alattvalókra szakadása. De minden időben más képe van. Ma is más, mint volt csak száz-kétszáz évvel is ezelőtt.

Először is tudatosabb. Tudjuk, hogy társadalmi kérdés van. Tudjuk nemcsak a nagy kitérések pillanataiban, hanem a látszólagos szélcsendek nagy időközében is. És nemcsak a kiválasztottak tudnak róla, a tudósok, a próféták és a társadalmi szervezet alakítói, az államférfiak, hanem ezeknél a »vezetőknel« sokszor tisztábban a »vezetettek«, az »alattvalók« nagy tömegei. Az emberiség öntudata, társadalmi szükségleteinek ismerete és ezen megismerés irányában való céltudatos cselekvése mind magasabb fokú és teljesebb lesz; és teljesebb és általánosabb ennek folytán azoknak a szükségleteknek tudata is, amelyek a társadalmi kérdésnek mai nap adnak táplálékot. Többen vannak, akik tudják — vagy legalább hiszik — hogy a társadalom más tagjai megrövidítik őket.

De nemcsak többen vannak, akik ezt tudják (vagy hiszik: hogy valóság-e vagy csak hit, arról még beszélünk), hanem egyáltalán többen vannak. Ha uralkodók és szolgálók közt az teszi a különbséget, hogy az egyiknek tulajdona van, a másiknak nincs, vagy az egyiknek sok van, a másiknak kevesebb, akkor azt kell mondanunk, hogy soha ez a

különbség nagyobb nem volt és soh'sem voltak többen, akiknek semmijük sem volt. És úgy látszik, mintha a birtokosok és birtoktalanok számszerű aránya évről-évre rosszabbodnék.

Hogy ezt mi teszi, arról itt nem beszélhetünk. Tényként kell elfogadnunk azt, hogy a géptechnikának a gazdasági termelés minden ágába bevonulása a gazdagságnak hatalmas, kiapadhatlan forrását nyitotta meg, a mai nagyipart, és uralkodóvá tette a termelésnek azelőtt majdnem kizárólag működő két tényezője, a föld és a munka mellett a harmadikat: a tőkét. Odáig jutottunk, hogy a föld és a munka magukban — akár a mezőgazdasági, akár az ipari termelésben — nem állják a versenyt a tőkével szemben. A tőke az úr. A mai nagyipari termeléshez, megindításához épen úgy, mint a termékek eladásához, nagy forgó pénzek kellenek, és még inkább épületekbe, szerszámokba, gépekbe, nyersanyagokba fektetett nagy állandó tőkék. A régi, majdnem kizárólag kézi és mezőgazdasági termeléssel szemben ezek ma az uralkodó termelő eszközök. Minél tömegesebbek ezek egy-egy vállalatban, rendszerint annál erősebb a vállalat, a gazdasági versenyt annál jobban bírja. Ezért van, hogy a vállalatok tőkeerejének átlagos minimuma mind magasabb lesz és mind nehezebb csupán munkával, vagy akár kis tőkével is a termelés munkájában önállóan résztvenni. Mind többen kénytelenek — mert élni akarnak — munkajerejüket a gyár — a tőke — szolgálatába állítani, eladni.

Egy ötven éve fennálló német szövögyárban az egy-egy munkásra átlag eső épület- és géptőke a következőképpen emelkedett:

Év	Épület és géptőke munkásonként
1868/77	3303 márka
1878/89	4504 «
1890/99	5965 «
1899/1909	8033 «

Íme: ha egy munkás vagy kisiparos önállóan föl akarta venni a versenyt ezzel a gyárral, a 70-es évek elején 3000 márka megtakarított pénzzel talán megkockáztathatta; ma majdnem háromszor annyival kellene kezdenie.

Csodálkozhatunk-e ilyen körülmények közt, hogy az önálló iparosok száma az iparúzó országokban évről-évre fogy, az alkalmazottaké évről-évre nő.

II. AZ ELLENFELEK

Ich sage, wem ists wohl bekannt,
wer sah vor zwanzig Jahren,
den übermütigen Fabrikant
in Staatskarossen fahren?

Takácsok dala. 1844.

You are many, they are few.
(Ti sokan vagytok, ők kevesen.)

Németországban az iparban foglalkoztatott 1000 kereső egyén közül 1882-ben még 344 volt önálló; 1895-ben még 249; 1907-ben már csak 176 s ennek megfelelően az alkalmazottak és munkások száma 824. Hasonló, bár az önállókra valamivel kedvezőbb a fejlődés a kereskedelemben.

A kapitalista országokban mindenütt ugyanilyen irányt követ az iparos népesség társadalmi rétegződése; és hasonló olyan országokban is, amelyekbe a nagyipar csak most kezd bevonulni. Magyarországon például 1890-től 1900-ig az önálló iparosok száma összesen 7000-rel, vagyis 2 százalékkal nőtt; az alkalmazottaké 210.000-rel, majdnem 50 százalékkal. Ennek már tizenegy éve. A most lefolyt népszámlálással alkalmasint semmiféle gyarapodását az önállóknak nem fogja kimutatni, ellenben még róhamosabb növekedését a munkástábornak.

Es minthogy az ipar jelentősége a nemzeti termelésben folytonosan nő, és az iparos népesség mind több munka-

erőt von el a mezőgazdaságtól (a társadalom industrializálódik, mint mondják) — a munkásság tábora mind nagyobb részét teszi a kulturországok népességének. A Magyar birodalom népessége 1890-től 1900-ig 10%-kal szaporodott; de az ipari segédszemélyzet szaporodása 44%-ot tett. A Német birodalom népessége 1882-től 1907-ig 36.5%-kal gyarapodott; ugyanabban az időben az ipari, kereskedelmi és közlekedési bér munkások száma 118%-kal, 10 és fél millióra, emelkedett. Volt-e valaha hadvezér, aki csak megközelítő nagy tömegből rekrutálhatta seregét!

De ez csak egy ország. Az igaz, hogy a legnépesebb. Mekkora számokat kapunk, ha az előljáró európai országok ipari munkásnépességét összeszámoljuk. Erdemes ennél megállni.

Az összehasonlításra alkalmas számlálások eredményei szerint az ipari és forgalmi bér munkásság száma a következő volt:

Ország és számlálás éve	Munkások száma milliókban
Németország 1907	10.6
Ausztria 1909	2.6
Magyarország 1900	0.9
Olaszország 1901	3.5
Svájc 1900	0.9
Franciaország 1901	5.0
Belgium 1900	kb. 1.4
Hollandia 1899	1.0
Svédország 1900	0.4
Anglia 1901	kb. 9.0

Ez összesen 35 millió, a legtöbb esetben tíz évvel megelőtt. Ma, és a táblázatba nem foglalt országok munkásságával együtt, bizonyára jóval több az 50 milliónál. Ötven millió bér munkás Európában!

Ezzel az évről-évre gyorsabban szaporodó sereggel szemben hogyan fest az ellentábor?

Ha pusztán száma után akarnók megítélni, mindenestre elég gyöngén. Már feljebb említettük, hogy Németországban például az önálló iparosok száma mily gyorsan fogy. 1882-ben még minden két munkásra jutott egy önálló iparos, 1907-ben már majdnem ötre egy. 1882-ben tehát az iparral foglalkozók közt minden harmadik még önálló volt, 1907-ben már csak minden hatodik. Magyarországon lassabb ez a fejlődés, de itt is szemellátható. 1890-ben az ipar-forgalmi né-

pesség 1000 keresője közt még 427 volt az önálló, 1900-ban már csak 353.

De ezek az arányok is lényegesen eltolódnak, ha nem az önállókat állítjuk a munkásokkal szembe, hanem a munkáltatókat.

Az önálló nem mindig munkáltató. Bár számlálásról-számlálásra fogy a számuk, az önállók között mégis jóval többen vannak olyanok, akik segéd nélkül, csupán a maguk két keze munkájával, vagy legfeljebb motorikus erő segítségével keresik kenyerüket. A régi kézműves korszak maradványai ezek, falusi és kisvárosi szatócsok, pékek, szabók, kőművesek, akiket a munkáltatók táborába sorakoztatni nem lehet, mert nem dolgoztatnak mást a maguk számára. Sokkal inkább lehetne őket a munkásokhoz számítani; hiszen a munkabérek emelkedése nekik nem kevésbé érdekük, mint azoknak: drágábban adhatják termékeiket ők is és vevőik — akik nagyobbára munkások — többet is költhetnek; és ha ez nem is volna: a nagyobb üzemek versenye első sorban az ő önállóságukat fenyegeti s így a nagytőkés legelső sorban az ő ellenségük.

Hányan maradnak hát a munkáltató táborban?

Sainos, arra nem alkalmasak a különböző országok statisztikái, hogy a munkáltatók számáról is olyan kimutatást nyujtsunk, mint feljebb a munkásokéról. De a kitűnő német statisztika alapján következtethetünk a többi európai országra is.

A német ipari statisztika szerint 1882-től 1907-ig így alakultak a viszonyok az iparban, kereskedelemben és közlekedésben:

	1882	1895	1907
A keresők száma	7,340.789	10,269.269	14,348.016
Ebből alkalmazott és munkás	4,431.113	7,320.348	11,241.849
Kézműves (segéd nélkül)	1,912.886	1,880.831	1,790.930
Munkáltató	996.790	1,067.990	1,315.237
Egy munkáltatóra alkalmazott és munkás	4.44	6.85	8.54

Azt látjuk ebből, hogy míg 1882-ben egy munkáltatóra alig jutott négy-nél több alkalmazott és munkás, 1895-ben majdnem hét; és 1907-ben már majdnem kilenc esett egyre. Nyilvánvaló ebből, hogy az iparos államokban a népesség mind nagyobb hányadának nincs tulajdona, nem ura a ter-

meléshez szükséges munkaeszközöknek: proletarizálódik s hogy megéljen, a tőke szolgálatába kell lépnie. S ez a folyamat föltartóztathatatlan mindenütt, ahol a gép megvetette lábát.

Ha egész Európára vonatkozólag nem is az utolsó német átlagot vesszük alapul, hanem csak az 1895-ikit, akkor a munkáltatók számát körülbelül 7 millióra kell tennünk. 50 millió munkással szemben 7 millió munkáltató áll!

Hét millió! Bizonyos, hogy ez sem kicsiség! De mégis csak sokkal kevesebb, mint ötven millió. És mégis, ez a kisebbség uralkodik a nagy többség fölött.

Az ipari fejlődés ezt a különös helyzetet csak élesíti. Ugy látszik, elkerülhetetlen, hogy a nagyobb üzem kiszorítsa, tönkretégye a kisebbet, hogy ezért sokkal lassabban nőjön a munkáltatók száma, mint a munkásoké. Németországban 1882-től 1907-ig a munkáltatók száma alig egy harmadával (32%-kal) gyarapodott; ugyanakkor az alkalmazottaké és munkásoké (154%-kal) másfélszeresére növekedett. És amely iparágak különösen alkalmasak arra, hogy mechanikus erővel üzzék, azokban az üzemek, és velük a munkáltatók száma, még oly csekély arányban sem emelkedik, hanem számlálásról-számlálásra kisebb és kisebb lesz. Előrelátható, hogy nincs messze az idő, amikor a munkáltatók összes száma mind kisebb és kisebb lesz, s velük szemben az alkalmazottaknak és munkásoknak évről-évre milliókkal gyarapodó tábora fogja fenyegetőleg emelni öklét s követelni, amit ezer esztendőnk óta követelnek elődeik: a nagyobb darab kenyeret.

III. MIÉRT HARCOLNAK?

1. Miért harcolnak a munkások?

Wir haben ein Bett, wir haben ein Kind,
Mein Weib!

Wir haben auch Arbeit, und gar zu zweit,
und haben die Sonne und Regen und Wind,
und uns fehlt nur eine Kleinigkeit,
um so frei zu sein, wie die Vögel sind:
Nur Zeit.

Dehmel.

Minél több munkás van egy-egy fizemben, a tőkének annál nagyobb érdeke, hogy munkásainak munkaerejét a lehetőségig kihasználja. Ha tíz munkás dolgozik naponkint egy félórával kevesebbet, ez napi öt óra veszteség a vállalkozó számára; de ha a gyárban ezer vagy tízezer munkás van, ez napi ötszáz vagy ötezer órával rövidíti meg a munkáerő kihasználásának idejét és ötven vagy ötszáz új munkás beállítását követeli.*) És minden fillérnyi béremelés vagy bércsökkentés ezerszeresen megnagyobbítva jelenik meg a hétvégi leszámolásban. A modern urak és szolgák — a tőke és a munka — harcának ez a magva.

Magasabb bér és rövidebb munkaidő! Amióta Angliában először kötötték láncoknál erősebb köteléssel a bér-

*) Beszélünk majd arról, hogy ez nem igaz; de a köztudat így tartja és a munkáltatók és a munkások viselkedését ma ez a meggyőződés irányítja.

munkást a gyárhoz, mind a mai napig e körül forog a munkásmozgalom. Minden egyéb a nagy tömeg számára csak eszköz ehez a célhoz, s amennyiben nem az: egy elenyésző kisebbség fellengős álma.

Vannak »ideálisták«, akik nagy erős fölháborodással ítélnék erről. A munkásmozgalom: kés és villa kérdés, gyomorkérdés, hasügy; durva materializmus, alacsony földöncsuszás. A szellemi arisztokráciának, az emberiség utmutatóinak semmi közük hozzá.

Milyen ritkán látják meg ugyanezek a kritikusok a másik oldalon ugyanezt. Ami a munkásnak kés és villakérdés, az a munkáltatónak nem az? Ó vajjon nem azért dolgoztatja gyárában a munkást, hogy profitot, nagyobb profitot kapjon? Minden áron.

A gyáripar történetének első lapjai borzalmas leírásokkal vannak tele. Ahol ez az első történet lejátszódott: Angliában sokáig nem volt mértéke és határa az emberi erő kizsarolásának. Férfiak és asszonyok, rokkant aggok és hároméves gyermekek, fiatal lányok és börtönviselt rabok szűk, piszkos, zajos helyiségekben, kora reggeltől késő estig és kora estétől késő reggelig tartó robotban, a legelemibb élet-szükségletek kielégítésére is kevés bérért áldozták emberiségüket, minden testi és lelki erejüket a gyárnak. Az angol iparfelügyelők jelentései a harmincas és negyvenes évekből ma is a legmegrázóbb olvasmány. A halálig hajszó sötét nyomor egész vidékek népességét valósággal elállatosította. A legrettenetesebb bűnök, a legszivtelenebb durvaság, a legbarbárabb tudatlanság tették egy nép lelkének minden tartalmát. Nem kíméltek senkit és semmit. Egyetlen jelszó volt: olcsó munkaerő. S bár olcsó volt a férfi is, az asszony és a gyermek még olcsóbb. 14—15—16 órás munkanapok közönségesek voltak, de a 18—20 órás sem volt ritka. »Mary Annie Walkley« — olvassuk egy jelentésben — 26 és fél órát dolgozott megszakitás nélkül 60 más lánnyal együtt, harmincével egy szobában, amelyben a szükséges levegőnek alig harmada volt, éjjel pedig kettesével háltak egy ágyban, azokban a fullasztó rekeszekben, amelyek a hálótermet deszkákkal elosztották. És ez egyike volt London legjobb divatüzleteinek. Mary Annie Walkley megbetegedett pénteken és vasárnap meghalt, anélkül hogy Elise asszony csodálkozására, munkáját előbb befejezte volna. A halálos ágyához tulkésőn hívott orvos, dr. Keys, a Coroner's Jury előtt száraz szavakkal azt vallotta: »Mary Annie Walkley tulsufolt munkahelyiségben és tulszűk, rosszul szellőztetett hálószobában töltött hosszú munkaidőben halt meg.« Egy

parlamenti bizottság előtt G. Apsden nevű munkás így vallott: »Ezt az én fiamat, amikor 7 éves volt, hátamon vittem és hoztam a havon át, és 16 órát szokott dolgozni... Sokszor térdeltem le, hogy etessem, mialatt ő a gépnél állt, mert azt sem elhagynia nem volt szabad, sem megállítania.«

Az állapotok, amelyekről ezek a példák szólnak, semmiképp sem kivételek. Hisz még az első munkásvédő törvény, az 1833-iki, nem rendel többet, mint azt: »A közönséges gyári munkanap kezdődjék reggel fél hatkor és végződjék este fél kilenckor.« Ez tizenöt órás munkanap — a törvény jóvoltából, mint nagy szociális haladás! És ezt is hányan tartották be!

Lehet-e ilyen körülmények közt csudálkozni, hogy a városok ifju nemzedéke a legbarbárabb tudatlanságban nőtt fel. Egy, a gyermekmunkát vizsgáló parlamenti biztos jelentésében olvassuk, hogy gyárban dolgozó gyermekekhez intézett kérdéseire miféle feleleteket kapott: Wm. Turner, 12 éves: »Nem élek Angliában. Gondolom, van ilyen ország, semmit sem tudtam róla.« John Morris, 14 éves: »Hallottam, hogy Isten teremtette a világot és hogy az emberek mind megfulladtak, egynek kivételével; hallottam, hogy ez az egy kis madár volt.« Edward Taylor, 15 éves: »Mit sem tudok Londonról.« Henry Matthewman, 17 éves: »Néha járok a templomba... Egy név, amiről prédikálnak, valami Jézus Krisztus, de másokat nem tudok megnevezni, és róla sem tudok semmit mondani. Nem gyilkolták meg, úgy halt meg, mint mások. Nem olyan volt, mint más emberek, mert vallásos volt és mások nem az.« — Ilyen nevelésben részesült a puritán Anglia keresztény ifjusága.

Akárhová tette be a kapitalizmus lábát, mindenütt így kezdte pályáját. Abbe professzor, a nagy matematikus és fizikus, aki egyuttal kiváló vállalkozó és szociálpolitikus is volt, írja: »Apám fonómunkás volt Eisenachban és az ötvenes évek kezdetéig minden istenáldotta nap 14, 15, 16 órát kellett munkában állnia: 14 órát, reggel 5-től esti 7-ig, normális üzletmenetben; 16 órát reggel 4-től esti 8-ig, jó üzletmenetnél — és pedig megszakítás nélkül, sőt ebédszünet nélkül. És én ott álltam, amikor apám, a géphez támaszkodva, vagy egy ládára kuperogva, a fülescsuporból nagy sietve megette ebédjét, a csuprot nekem visszaadta és rögtön újra munkához látott. Atyám alakra óriás volt, kimeríthetetlen erejű, de 48 éves korában tartásra és külsőre aggastyán; kevésbé erős társai már 38 évvel aggastyánok voltak.«

Ez Németországról szól és az 50-es évekből. Lassubb fejlődésű országokban még napjainkban sem jobbak a viszonyok. 1905 nyarán a magyar gyáripárban — maguk a gyárosok szolgáltatva adatok szerint, akik pedig bizonyára nem festettek a valóságnál feketébben — 293 ezer munkás közül nem kevesebb, mint 185 ezernek, tehát az összes munkások kétharmadának napi munkaideje 12 óránál több volt; ezek közül is 19 ezer 14 óránál, kétezer 16 óránál tovább állt naponként munkában. Az összes munkáslétszámban a 15 éven aluliak száma nem volt kisebb 17 ezernél. Mint-hogy a gyermekmunkás semmiféle hatásos védelemben nem részesül, valószínű, hogy épen ezekre a gyermekekre súlyosodott a leghosszabb munkaidő terhe. A statisztika meg is állapítja, hogy a fiatal szervezetre legkárosabb éjjeli munkában nem kevesebb, mint 4 ezer, 18 évesnél fiatalabb férfié és női munkás volt foglalkoztatva, köztük 12—13 éves gyermekek is. Ha elgondoljuk, hogy ez a fölvetel az ipari munkásoknak alig felére terjed ki, hogy természetesen inkább azok a gyárosok válaszoltak a kérdésekre, akiknek kevesebb volt a leplezni valója és a teljes igazat bizonyára ezek sem vallották meg mindig: azt kell mondanunk, hogy a csirázó magyar kapitalizmus alig kisebb borzalmakkal vágja élő embertestek közt utját, mint tette az angol és a német két-három emberöltővel ezelőtt Európa nyugatán.

És mit kapnak a munkások ezért a testet és lelket ölö munkáért?

Megint az 1906-iki magyar gyárstatisztikából vesszük a feleletet.

300 ezer magyar gyárimunkás közt 75 ezernek átlagos hetibére 6 korona volt: naponként 1 korona; 65 ezer volt olyan, aki 1 forintot is megkeresett: heti 12 koronát átlag; nem egészen 3 koronát, heti 17 koronát, kapott 73 ezer munkás. Ez együtt 213 ezer munkás! A többi 3 koronán felül keresett naponként. Amikor keresett. Amikor nem volt munka nélkül! Sőt akadt a 300.000 közt 1200 olyan munkás, akinek heti bére 60 koronán felül volt: hogy igazuk legyen azoknak, akik horribilis munkabérekkel példálóznak, amikor a munkásság bérköveteléseiről van szó. 300.389 közt 1203! Az egész Magyar birodalomban, a Szent István koronája alá tartozó összes országokban 1203! Minden 250-edik gyári munkás! Ellenben minden negyedik átlag 1 koronát keres (tehát sokszor kevesebbet is) — amikor épen munkában van, amikor nincs munka nélkül.

Mégis nem fér ahoz kétség: az ipari munkásság nem kis részének munkaviszonyai jobbak ma, mint voltak a ka-

pitalizmus kezdő korában, s talán Magyarországon sem rosszabbak, mint voltak azelőtt. A munkabér magasabb, a munkaidő rövidebb s nagyobb azoknak a száma, akiket munkájuk nem zár ki a kultüemberek közösségéből. Mert viszont az sem lehet vita tárgya: emberek, akiknek napjából kenyérkereső munkájuk 10—12—14 órát elvesz, akiknek összes élet-szükségletüket napi 1—2—3—4 vagy akár 5 koronából kell fedezniök — a pusztá vegetatív működéseken tul más, magasabb funkciókat nem végezhetnek, más, magasabb örö-mökben részük nem lehet.

Sok és meggyőző adattal szokták bizonyítani, milyen jó sora van az ipari munkásságnak ma. Valóban: többen vannak, akik emberileg élnek. Egy angol író érdekes táblázatot állított össze Nagybritannia népességének anyagi haladásáról. 1867-től 1903-ig. Ebből közöljük a következő adatokat:

	1867	1903
Népesség	30,500.000	42,500.000
Bérmunkások (férfiak, nők és gyermekek) átlagos keresete	720 K	1080 K
Behozott tápszerek fogyasztása fejénként:		
a) Buza	63.5 kg	105.2 kg
b) Cukor	19.9 <	37.1 <
c) Rizs	2.7 <	6.3 <
d) Tea	1.7 <	2.7 <
Halálesetek	634.008	667.851
Elítélt bünösök	19.450	13.162
Szegénysegélyben részesülök (csak Anglia és Wales) . .	958.824	731.525
Takarékbetétek összege . . .	1.110 millió K	4.768 millió K
A 4 fontos kenyér ára . . .	80 f	50—55 f

(Chiozza Money, Riches and poverty, p. 312.)

A haladás kétségtelen. De amikor ezt megállapítjuk, ne feledkezzünk meg néhány más körülményről, amelyek ha talán nem is rontják le teljesen a javulásokat, azok értékét mindenesetre lényegesen lejjebb szállítják.

A legelső és legfontosabb, amit itt ki kell emelni, az, hogy a munkaviszonyok javulásának tulnyomó nagy része

a nagyiparra esik, az 500, 1000 vagy még több munkást foglalkoztató óriásüzemekre, míg a kisebbek igen lassan követik ezeket, sokszor szinte teljesen elmaradnak. Egy 1902-ről fölvett osztrák gyáripari statisztika érdekesen világítja ezt meg. Eszerint a különböző nagyságu üzemek a következőképp oszlottak meg a 9 órás, vagy annál rövidebb munkanap tekintetében:

Üzem nagysága	9 óránál rövidebb volt a munkaidő az üzemek %-ában
1—20 munkással	4.1
21—50 <	10.6
51—100 <	14.5
101—300 <	13.8
301—1000 <	30.4
1000-nél több <	45.5

Minél nagyobb tehát egy üzemkategória, annál rövidebb benne az átlagos munkaidő. A 21 munkásnál kevesebbet foglalkoztató üzemek közül csak minden 25-ikben, a 21—50 munkást foglalkoztatók közül minden 10-ikben volt a munkaidő 9 óra vagy annál kevesebb, ellenben az 1000 munkásnál többet foglalkoztató óriás üzemek közül minden másodikban volt ilyen.

A baj csak az, hogy ezekben az óriásüzemekben a munkásoknak csak kis része dolgozik. Bármennyire gyorsan hődít is a nagyüzem, az üzemek összes számában még mindig elenyésző kis hányaddal szerepel. Ezer munkásnál többet foglalkoztató gyár 1902-ben egész Ausztriában összesen 43 állott fenn és ezekben összesen 59.000 munkás volt alkalmazva. Az összes gyáripari munkásságnak alig 6%-a ez. Ne higyük tehát, hogy egyes nagygyárakból nyert kedvező megállapításokat általánosítani lehet, s azt következtetni belőlük, hogy az egész bér munkásság helyzete lényegesen megjavult.

És ha meg is rövidült a többi munkásság átlagos munkaideje is — amit tagadni egyáltalán nem szükséges —, kérdés, vajon lényegesen meghosszabbodott-e ezáltal a munkásság élete? És ami még lényegesebb: munkaképességét tovább bírja-e megtartani?

A felelet egyáltalán nem biztató. Bizonyos, hogy az iparos országokban is a népesség átlagos élettartama évről-évre emelkedik. De kiáltó ellentétek vannak a gazdag és a szegény ember élethátraléka közt: a szegénynek élete min-

den korában kevesebb éve van még hátra, mint a gazdagnak. Ha összehasonlítást teszünk London két kerülete, mondjuk Hampstead és Southwark közt, azt látjuk, hogy a szegény embert a társadalom nem csak az élet örömeiben, hanem életében is megrövidíti. Hampstead jómódu lakosság otthona, valóságos kertváros; Southwark zsufolt lakásokkal telt szegénynegyed. A hampsteadi lakónak 30 éves korában még 35,5 éve van hátra, az ugyanolyan koru southwarkinak csak 28,6; ha 40-ik életévét elérte, akkor a hampsteadi még 27,5 év várományosa, a southwarki csak 21,9-é; az 50 éves hampsteadi még 20,3 évet remélhet, a southwarki csak 16,2-t. És így tovább. Látjuk, hogy a munkaviszonyok minden javulása dacára a gazdag ember nemcsak jobban él, hanem jóval tovább élvezheti is az élet örömeit, mint a szegény.

Ha ugyan egyáltalán nem szerencséje inkább a munkásnak, hogy hamarabb költözik el ebből a világból. A modern ipari szervezet olyan, hogy nem ad a munkásnak módot arra, hogy az életmódnak egy bizonyos fokán felül-emelkedjék, hogy magasabb társadalmi osztályba jusson — ahogy mondani szokás. Meg van állapítva, hogy a munkás munkabírása — tehát munkabére is — 30-ik és 40-ik éve közt éri el legmagasabb fokát; de csak a legképzettebb munkások bírják magukat azután is ezen a fokon egy ideig tartani, a tanulatlanok, a csak testi munkát végzők ellenben rohamosan szállnak alább. Mi történik ezekkel? A gyárak megtartják néha öregségében is az olyan munkást, aki régen dolgozik náluk; de mi történik azokkal, akiket egy válság, a gyár bukása, az üzem korlátozása, vagy akármilyen összeütközés a munkapiacra újra kidobott? Ritka eset, hogy valahol 40 éven felüli munkást beállítsanak; s ha mégis megteszik: alacsonyabb munkára és kisebb bérre fogják, mint amilyenben azelőtt volt része.

Egy münchen-gladbachi szövő- és fonógyár munkássága így oszlott meg százalékos arányban az egyes korosztályok közt:

	14—16	17—21	22—30	31—40	41—50	51—60	60-on felül
a)	13.3	30.0	27.2	12.9	8.7	6.0	1.8
b)	20.0	30.2	29.5	12.5	5.9	1.9	—
c)	3.2	15.7	24.8	20.4	15.8	10.7	6.3

Az első sor a gyár összes munkásainak kor szerinti megoszlását tünteti föl, a második az 1908-ik évben ujon-

nan fölvettekét, a harmadik München-Gladbach egész népességét.

Látnivaló, hogy bár a város népességének 32,8%-a volt 40 éven felüli korban, a gyárnak munkásai közt ez a korosztály csak 15,5%-kal szerepel; sőt az újonnan fölvettek közt épen csak 7,8%-kal. A népességnek 17%-a, teljes egyhatod része volt 50 éven felül, de a gyár új munkásai közt összesen 1,9% volt ilyen, az újonnan fölvettek egyötvenkettede. Az meg egyáltalán nem esett meg, hogy 60 éven felüli embert fölvettek volna; pedig a 2500 (= 6,3%) 60 éven felüli lakó közt bizonyára nem egy volt, akit a végső nyomoruságból emelt volna ki a gyár, ha munkára alkalmat ad neki.

Mi az oka az ipari munkás ily korai vénülésének? Mi az oka annak, hogy emberek milliói olyan korban érik el munkabírásuk teljességét, amikor a gazdagok és az értelmi foglalkozást űzők pályája épen kibontakozni kezd? Mit ér a rövidebb munkaidő, ha az a hatása sincs, hogy a munkás munkaerejét frissen megtartsa?

Valóban úgy áll a dolog, hogy a tőke mitsem veszít azáltal, hogy a munkás munkaereje rövidebb ideig áll rendelkezésére. Mert a haszoncsinálásnak nemcsak az a módja, hogy a munkást egyforma bérért minél tovább dolgoztassák. Sőt rájöttek, hogy épen ez a legkezdetlegesebb, a legkevésbé észszerű módja a munkaerő kihasználásának. Rájöttek, hogy rövidebb idő alatt ugyanaz a munkás ugyanazokkal a technikai eszközökkel legalább is akkora, de rendszerint nagyobb eredményt tud elérni. Ennek útja: a munka intenzitásának fokozása. Gyorsabban járattják a gépet: a munkás kénytelen több munkaenergiát arra fordítani, hogy lépést tartson vele; csökkentik a gép szüneteléseinek ideit, amelyek igazítás, olajozás, etetés s t. eff. miatt állnak elő: a munkás is kevesebbet szünetelhet; több gépet biznak egy munkás kezére: minden idejét meg kell feszítenie, hogy valamennyit szemmel kísérje és kiszolgálja; megszüntetik a minálunk még szokásos ebédszünetet: megtakarítják azt a veszteséget, amelyet a munkaenergiáknak a szünet előtt és után elkerülhetlen meglanygulása okoz. És mindezt a munkamegosztást szélsőig vivő, a munkaegyesítés folytonosságát másodpercre biztosító, minden egyes munkásnak szolgáltatását hájszálnyi pontossággal ellenőrző szervezet vasfegyelme alá helyezik.

Milyen különbözők a viszonyok a rövid munkaidőre, de a munkaintenzitás minden áron fokozására törekvő gyári műhelyben, mint a régimódi, munkását reggeltől estig dolgoztató gyárban. Francia vasmunkások, akiket a chicagói ki-

állítás megtekintésére Amerikába küldtek, írják: »Az amerikai műhelyek élete gyökeresen különbözik a legtöbb francia műhelyétől. Nem beszélnek, nem énekelnek, a legszigorúbb csend uralkodik, harangszóra jönnek és mennek.« Minden mozdulat gyors, biztos, a leggazdaságosabban kimért. Semmi pihenés, semmi magát elengedés, de semmi handbandázás. Az egész szervezet nyolc órán át állandó nagy feszültségben van.

Egy új embertípus képződik ki ebben az intenzív munkában. »Igen könnyű — mondja egy másik író — a tanulatlan munkásokat a tanultaktól megkülönböztetni: nagy kényelmesség és közönyösség idővesztésről jellemzik a napszamos mozdulatait, nagy sietősség és idegesség az akkordmunkásait, akkor is, ha a lassúság nem okozna pénzvesztéséget.«

Az idegrendszernek ez az állandó megfeszítése teszi, hogy a munkaidő rövidítése a tőkének nem jelent veszteséget, de a munkásnak sem akkora nyereséget, mint a korábbi és mai munkaidők összevetéséből hihetné az ember; és ez egyik oka annak is, hogy a munkásosztály sokkal kisebb nyomatókkal küzd a munkaidő rövidítéséért, mint a munkabér emeléséért.

Azt mondják, hogy a munkabérek lényegesen emelkedtek szerte az iparos országokban, hogy a munkás mind nagyobb ellenértéket kap munkaerejéért. Valóban, kevés iparágban nem magasabb a munkabér. De a kérdés az: emelkedett-e a reális munkabér? Többet vásárolhat-e a munkás magasabb béréért? Az élelmiszerek és általában az összes fogyasztó cikkek árának folytonos emelkedése, a krónikus drágaság vajjon nem ér-e föl a bérek emelkedésével?

Vannak írók, akik azt tartják, hogy a valóságos munkabér semmivel sem magasabb, mint volt annakelőtte, hogy ma is csak épen arra elegendő, hogy a munkás életét fönntarthassa. Valószínű, hogy ez túlzás, mert alig lehet kétséges, hogy a munkásosztály nem egészen kis rétegének élete sokkal magasabb színvonalon (standardon) mozog ma, mint azelőtt. De ha így áll is a dolog: nem működik-e ezzel szemben is egész sora a leszorító irányzatoknak, amelyek a béremelkedés előnyeinek nagy részét megsemmisítik?

Hányszor esik szó a munkanélküliségről! Volt idő, amikor azt hitték, hogy a munkaidő rövidítésének az is lesz eredménye, hogy a munka nélkül maradtak könnyebben nyernek alkalmazást. Ez a várakozás nem teljesedett be. Láttuk, hogy a munkaidő veszteségért a munka intenzifikálásával kárpótolták magukat a munkáltatók s az eredmény az,

hogy számos munkát épen kevesebb munkással győznek, tehát a munkásfölösleg inkább nagyobbodott. Nem teljese-
dett az a másik várakozás sem, hogy a termelés szer-
vezése, a fogyasztás szükségleteinek teljesebb ismerete any-
nyira fogja enyhíteni a gazdasági konjunkturák nagy hül-
lámzásait, hogy a vállalkozók nem fogják sokszor száz-
számra bezárni a gyárakat vagy leszállítani üzemüket és
százezerszámra az utcára dobni munkásaikat. Mindenki élén-
ken emlékezhetik még az 1907-ik évi amerikai válságra,
amely hirtelen százezernyi bevándorolt keblében gyújtotta
lángra az európai haza szeretetét és bírta őket vissza-
vándorlásra, mialatt európaszerte dühöngött az üzletelenség
és a munkanélküliség. A munkásosztály tehetetlenül áll ez-
zel a csapással szemben, amely ép oly kevéssé kiméli a
legfejlettebb, mint a legelmaradottabb országokat. Magyar-
országot is. Csak néhány hete olvastuk a következő hírt:

»Ujabb időben az összes hazai vaggongyárak töme-
gesen bocsátottak el munkásokat és pedig nemcsak a
budapesti üzemek, hanem a győri és az aradi vaggon-
gyár is. Így Győrben 300, Áradon 500 munkást bo-
csátottak el. Az Áradon elbocsátottak közül ötvenen rö-
gön útlevelet kérték Amerikába és Németországba, mert
a bizonytalan kereseti viszonyok miatt inkább kíván-
dorolnak. De még a munkában maradtakat is félnapos
schicht-re fogták, mert a vaggongyárak e hó vé-
gével majdnem összes rendeléseiket leszállították és
munka nélkül maradnak.« (Pester Lloyd, 1911 febr. 26.)

De azért bizonyára ezután is akadnak, akik azt hir-
detik, hogy dologkerülő, akinek nincs munkája.

Még a tagjaikról kitűnően gondoskodó angol vagy né-
met szakszervezetek körében is a munkanélküliek állandóan
néhány százalékkal szerepelnek.

Így az angol munkásügyi hivatal kimutatása szerint a
szakszervezeti tagok munkanélkülisége így alakult az utolsó
években:

Év	%	Év	%
1905	5,0	1908	7,8
1906	3,6	1909	7,7
1907	3,7	1910	4,7

Tehát az angol szervezett munkásság 4, 5, 6, 7 száza-
léka, 20, 30, 50 ezer ember mindig munka nélkül van. És a

helyzet — mondja az angol munkásügyi hivatal jelentése — semmivel sem jobb, mint volt az utolsó negyven évben. Pedig ne felejtjük el: ezek az adatok nem napszámok, szegény segédmunkásokra vonatkoznak, hanem a tanult munkások virágjára, egy kiváltságos munkásrétegre, kiváltságosra, mert a tőke nem nélkülözheti a gyakorlott, tanult munkát, és mert szervezve vannak és leginkább képesek az ellenállásra. Mekkora lehet a munkanélküliség az összes munkások körében!

Ennek a megítélésére a német statisztika nyújt támogatást. Németországban 1895-ben kétszer is megszámlálták a munkanélkülieket és nyáron 299 ezret, télen 771 ezret találtak; tehát nyáron az összes munkásoknak 4,85%-a, télen 7,42%-a volt kereset nélkül. Minden tizenharmadik munkás. Mennyi nyomorúságot jelentenek ezek a számok!

S ha ilyenek a viszonyok a gazdag Angliában és Németországban — nem kell hogy megleljen, hogy minálunk, a magyar birodalomban, 1900-ban 82,584 munkanélkülit számláltak össze, ami az egész munkásnépességnek 18,2%-a, a szorosán vett anyaországban meg éppen 18,7%-a. Tehát ma is minden ötödik ember kereset nélkül volt Magyarországon. Némely iparágban ez az arányszám rettenetes magasságra emelkedett, amint ez a következő kimutatásból kitűnik:

Iparág	Munkanélküliek a szakbeli munkások	
	száma	%-ában
Építőipar	37.023	49,6
Ácsipar	6.401	55,6
Épület és műlakatosság	4.229	50,6
Szobafestőipar	1.812	61,1
Fényező- és mázoló-ipar	923	73,1
Cserepes- és palafedő-ipar	552	63,5

S ne higgyük, hogy csak az építőiparral rokon szakmák munkásai közt dúlt a munkanélküliség. A vas- és fémiparban 16,6, a ruházati iparban 16,8, a szállodás-vendéglős iparban 25,5%-a a munkásoknak volt kereset nélkül. 8700 vas-munkás, 10,400 szabó és cipész munkás, 2400 pincér stb. stb.

Mi hasznuk van ezeknek a munkásoknak a magasabb munkabérből, ha a munkáslétszám negyede, fele, háromnegyede nem áll munkában? Lehet-e a munkabér valaha is oly magas, hogy ennek a rémséges munkanélküliségnek idejéért is kárpótolja őket? S mi hasznuk van a rövidebb

munkaidőből? Hisz annyi a munkájuk, hogy 4—6—8—9 hónapon át akár éjjel-nappal henyélhetnek!

Ha pedig munkában vannak, a legmagasabb bér és a legrövidebb munkaidő sem óvja meg őket a gyári munkával járó másik veszedelemtől: a balesetektől.

Nem lehet hinni, hogy az emberiség történetének korábbi századaiban, az indusztriálizmust megelőző korszakokban, amikor a háború mindennapos esemény volt, amikor a közvetlen erőszak tartotta össze a társadalmat, kevesebb épkezláb ember járta a világot, mint a gépipar korszakában. Nincs az a háború, amelynek több sebesültje volna, mint amennyit a gyárak döbnak ki naponként magukból.

Lássuk csak egyetlen iparos országot, Németországot balesetstatisztikáját:

Ipari balesetek száma 1890—1908

Év	Sérültek		
	Összes száma	ebből	
		meghalt	tartósan keresetképtelen
1890	26.403	3.597	17.978
1895	33.728	3.644	20.092
1900	51.697	5.108	25.382
1905	68.360	5.154	29.995
1908	141.716	9.725	58.143

Lehet-e ennél borzalmasabb háborút elképzelni. 1888-ban 1000 ipari munkásra még csak 4,4 sérülés esett; húsz évvel rá, 1908-ban, már 9,3. Több mint kétszerannyi. Egyetlen országban, egyetlen évben 141 ezer sebesült. Akárhány magyar vármegyének nincs annyi lakója. Képzeljük el, hogy egész Csongrádvármegye, egész Csanádvármegye minden lakója, embere, asszonya, gyereke, örege megsebesülne. Majdnem 10 ezer ipari munkás belehalt sérüléseibe. Dés, Gyulafehérvár vagy Zalaegerszeg minden lakosa egy évben meghalna. Egyetlen évben 60 ezer tartósan keresetképtelen munkás. Egy évben Arad minden polgára válik keresetképtelenné, a másikban Temesváré; és így tovább.

Ne higyük, hogy Magyarországon jobbak a viszonyok.

Csupán az iparban a következő baleseteket vallották be 1903 óta:

Év	Balesetek száma
1903	17.212
904	18.555
905	18.962
906	21.827
1907	22.637

Íme, az ipari fejlődés mindan egyes lépése munkások testén keresztül vezet, minden új lábnyomát munkások vére jelzi. Hiába a magasabb bér és a rövidebb munkaidő.

Némelyek azonban azt hirdetik, hogy a mai iparban az értékes, a tanult munkásanyagban kevés kár esik s csak az ügyetlen, figyelmetlen, lomha, tanulatlan munkást éri baj. Ezt hirdetik a tőkésék Amerikában, amikor munkásaik védőkészülékeket, balesetbiztosítást követelnek. Miért legyen gondja a benszüllött amerikai munkásnak a »barbár« bevándorlókra, a »félvad« magyarokra, szlávokra — mondják. Az ügyes amerikaiak úgy sem történik baja. S minálunk nem hangoztatják ugyancsak, hogy az ügyes, óvatos munkásnak mitől sem kell tartania?

Epen az ellenkezője igaz. A jó munkás gyorsan dolgozik s minden figyelmét arra központostítja, hogy nagyobb munkaeredményt érjen el. S nagy sietségében épen őt éri a baleset.

Pittsburgh városában egyetlen évben 526 munkás lett halálos baleset áldozata. Ennek több mint két ötöde, 228 ember, bennszüllött amerikai volt, s nem egészen három ötöde bevándorolt. (Minket különösen érdekelhet, hogy ezek közt 189 polgára Ausztriának és Magyarországnak.) 440 halálosan sérült munkásról tudták megállapítani keresetét. Kifünt, hogy összesen 71-nek volt a hetibére 10 dolláron (50 koronán) alul, ami a tanulatlan munkásnak szokásos bérmaximuma; 369-nek ennél nagyobb keresete volt, tehát a baleset folytán meghaltak négy ötöde tanult munkás; sőt épen fele 15 dolláron (75 koronán) felül keresett hetenkint. Tehát a munkásság színe-javát pusztítja, a legképzettebb, a legügyesebb munkások gyér sorait ritkítja a gyár, valóságos kontraszelektórius gép, kegyetlen szatirája annak az állításnak, hogy a mai társadalomban is a természetes kiválasztás működik s a legjobbak, a legderekabak maradnak felül.

Valóban a nagygyár, a nagyindustrializmus mindjob-

ban összezilálja a természetes rendet, bonyolítja az urak és szolgák ősrégi egyszerű viszonylatát. Ha e fejezetet még azzal vezettük be, hogy a tőke és a munka harca a magasabb bér és rövidebb munkaidő körül forog, — azok után, amiket most láttunk, azt kell mondanunk, hogy nem fog sokáig tartani s más kérdések kerülnek a harc homlokterébe, a mindenki számára könnyen érthető, barátot, ellenséget egyformán megkapó régi harci jelszavak elvesztik fényüket s helyükbe más célok, lelkesítőbbek lépnek.

2. Miért harcolnak a tőkésék?

Mi urunk: a Pénz.

A d y

Ennyi nyomorúság, ennyi kétségbeesett küzdelem; az életnek ekkora bizonytalansága; a holnap kérdésének millió és tízmillió ember számára szünetlen aktualitása; beteg aszonyok, csenevész gyermekek, rokkant férfiak; hajnaltól estélig való munka, pusztá vegetatív örömök — az ember nem térhet ki a kérdés elől: miért van mindez?

Miért van ez abban a társadalomban, amelynek gazdagsága százszor és ezerszer nagyobb minden előző korszakokénál, amelynek hatalma e föld és minden kincsei fölött nagyobb, mint volt valaha a legzsarnokibb kényuré emberek fölött, amely ura az emberi munka produktivitását ezerszeresen fokozó gépeknek? Miért mégis a szegénység, nyomorúság, bizonytalanság?

Szegénység — és ezzel elnyomás, szolgaság volt más időkben is. Mindig volt. De azért volt, mert az emberek nem ismerték a módját, hogyan lehet a természet erőt az ember szolgálatába állítani. Kezdetleges eszközökkel túrták földjüket és dolgozták föl termékeit. Keveset termeltek: hogy némelyeknek jusson, másoknak nem maradt. De ma! A technika mai eszközeivel sokkal több ember minden szükségletét el lehetne látni.

Szedületes tömegét az emberi munkának pótolják ma mechanikus erővel.

Egy vasuti vagonra való köszénnel annyi munkát lehet elvégezni, amennyit egy szorgalmas munkás egész életében végezhet. 1800-ban Németországban például még csak 230.000 tonna köszénét bányásztak. Ez sem kellett gépek táplálására. 1908-ban a termelt köszén tömege 150 millió

tonnára emelkedett, az egész világon körülbelül 1000 millióra. Ha ebből levonjuk a fűtésre és magára a bányászatra szükséges mennyiséget, ki lehet számítani, hogy a gőzgép Németországban kb. 60 millió ember munkáját végzi, az egész világon kb. 400 millióét.

Ennek felel meg a gőzgépek erejének csodálatos emelkedése. Poroszországban 1837-ben 7.355 lóerőt képviseltek gőzgépek, 1907-ben több mint ötmilliót; Franciaországban 1840-ben 34 ezret, 1907-ben 2 és fél milliót S. i. t.

A mechanikus erő hasonlíthatatlanul olcsóbbá tette a termelést. 1868-ban az Egyesült Államokban 100 pár női cipő elkészítése 538 munkaórába került, 1895-ben már csak 83-ba és a költségek 109 dollárról 59 dollárra estek. 100 csavar elkészítése a közönséges esztergapadon 38 fillérbe került, az automatikus padon 6 fillérbe.

A példákat a végtelenségig lehetne szaporítani. Mind csak azt bizonyítaná, hogy a társadalom termelő erői bámulatosan megsokszorozódtak a kapitalizmus korában. Mégis oly kevesen élvezik áldásait!

Ennek az állapotnak csak egy magyarázata van.

A társadalom mai korszakát, amelyben a tőke és a munka harca játszódik, egy tény jellemzi mindenek fölött és különöbzteti meg minden más korszaktól: nem azért termelnek, hogy szükségleteket elégítsenek ki, hanem azért, hogy a tőkét kamatoztassák. A haszonért.

Minden más korszakban a gazdasági termelésnek célja volt: olyan jószágokat szerezni, amelyeket el lehet fogyasztani. A primitív ember, aki még a csere intézményét sem ismerte, a pecsenyéért üldözte a vadat, a kenyérért vetette a gabonát; utódja, a paraszt, azért vitte a városba árúját, a városi polgár, a kereskedő és iparos azért adta cserébe a magáét, hogy »érelmet« szerezzen, ha jobbat és változatosabbat is. Egyik sem azért, hogy »keressen« rajta, hogy »nyerjen«. Csak a kapitalista vállalkozó termel azért, hogy pénzt kapjon; pénzt fektet be a termelésbe, hogy több pénzt szerezzen belőle. Ezért a többért, a haszonért, a profitért történik minden.

A dolog annyira nyilvánvaló, hogy nincs szükség a hosszú bizonyításra, amellyel a közgazdaságtan kézikönyveiben találkozunk. Hisz mindennapos dolgokról van szó.

Nekem van 10.000 koronám, ellenben 100 vagy 200 embernek, aki élni akar, nincs pénze, amit nélkülözhetne. En a 10.000 koronámat beteszem egy bankba, vagy befektetem egy gépgyár részvényeibe. A 100 vagy 200 ember: igazgatók, mérnökök, munkások, utazók egy egész évig dol-

goznak. Én feléje se nézek a vállalatnak. Talán külföldön járok, vagy egész másfajta munkát végzek. Egy év múlva tudtomra adják, hogy fölvehetek a társaság pénztáránál 5—6—700 koronát.

Ez az 5—6—700 korona a haszon. Ezért a haszonért belefektettem volna pénzemet akár egy szövögyár, akár egy szanatórium vagy egy tánciskola részvényeibe. Amelyik jövedelmezőbb, »profitábilisabb«.

Hogy mi úton jött létre a profit, mit termeltek azzal a tőkével: ki törődik azzal.

A termelés: hasznos jószágok előállítása. Az emberek pénzt adnak a termékért. A kapitalista ezért termel: mert pénzt kap érte. Nem azért, mert árúja hasznos. Ha százszor is káros, akkor is előállítja. Csak pénzt kapjon érte. Ha termelés nélkül kaphat pénzéért több pénzt: még jobban szereti. De mivel a pénz maga nem szül pénzt, ha csak nem a termelésben: produkál és elad.

A termelés tehát csak eszköz. A cél: a haszon.

Ezért a haszonért folyik a küzdelem. A tőke mennyisége nagy, a tulajdonosok száma jelentékeny és a kereset lehetőségei korlátoltak. Minden tőketulajdonos azért törtet, hogy az ő tőkéjének jusson a haszon. Hogy neki jusson a nagyobb haszon. És ebben a harcban elvész az, ami a társadalomnak a legfontosabb, az egyedül fontos: a gazdálkodás produktivitása.

A termelés, millió és százmillió ember fáradsága nem a produktivásért történik, hanem a rentabilitásért.

Nem azért szervezik az egész nagyszerű gépezetet, csinálnak vállalatot, építenek gyárat, tervszerű munkamegosztásban nem azért egyesítenek száz meg ezer munkást, új piacokért nem azért verekednek, új találmányokat nem azért támogatnak, hogy minél több hasznos jószágot hozzanak létre, hanem teszik mindezt azért, hogy a tőkésnek jusson minél több a termelt jószágok árából.

Ez a törekvés számtalanszor olyan cselekvésekre ösztönzi a vállalkozókat, amelyek a társadalom közös érdekével ellenkeznek. Mert a társadalomnak érdeke a produktivitás, a termelő erők lehetséges kihasználása hasznos jószágok előállítására; de a tőkés magánérdeke, a rentabilitás, sokszor útjában áll ennek.

Hányszor történik meg, hogy nagy fáradsággal előállított kész árúk egy részét megsemmisítik, hogy mesterséges drágaságot idézván elő, a maradékon nagyobb haszonnal túladjanak!

Hányszor akadályozzák meg, hogy annyit termeljenek,

amennyit a rendelkezésre álló földön, a rendelkezésre álló gépekkel előállítani lehetne! Csak azért, hogy az árúk árát fölhajtsák! Minden úgynevezett ármegegyezés a termelés mesterséges korlátozása. A kartellek és trösztök a termelést »szabályozó« egyezségei mi mást jelentenek? Allg néhány hónapja, hogy minálunk komolyan javasolta egy nagybirtokos — és a nagybirtokosok lapjai komolyan tárgyalták a javaslatot — hogy a monarchia mezőgazdái a gabona-termelést szállítsák le, hogy a mesterséges gabonahiánnyal állandóan magas gabonaárakat biztosítsanak maguknak. Történik ez ugyanakkor, amikor a legszükségesebb élelmiszerek fogyasztása folytonosan csökken a nagy drágaság miatt.

Nem a produktivitásért, hanem a rentabilitásért termelnek, amikor hasznos jószágok helyett haszontalan, sőt ártalmas árúkkal árasztják el a piacot. Amikor meghamisítják a csecsemők tejét, a felnőttek kenyerét, a beteg orvosságát; amikor a nemzetek termelőerejének tizedrészét a tetet és lelket pusztító alkohol előállítására fordítják; amikor a szennyirodalom füzeteinek millióival megmételtyezik egész nemzedékek szellemét; amikor összeroskadó állványokon építik a házakat, védtelen gőzfűrészekkel vágják a deszkát, robbanó légbz sülyesztik a bányászt, éjjel dolgoztatják az anyát, iskolájától, játékától elvonják a gyereket!

Nem a kapitalista érdeme, hogy a rentabilitás, a haszon útja a produktivitáson, a termelésen visz keresztül, hogy termelni is kell, hogy hasznot lehessen látni. A tőkék tulajdonosainak túlnyomó nagy része még ezt a társadalmi szolgálatot is el szereti kerülni. Nem vállalatokba fekteti pénzét, hanem biztos bankokban helyezi el. Hadd lássák ezek, hogyan fizethetik a kamatot.

De a pénz maga még nem tőke. Tőkévé csak azáltal válik, ha a termelő eszközök tulajdonjogát megszerzi és mások munkájával azokat üzembe helyezi. Termelni kell, hogy profitot lehessen látni.

Ezt a munkát — üzemek és munkástömegek célszerű szervezését — végzik a vállalkozók. S csak az ő munkájuk az oka, hogy a társadalom a kapitalizmusnak szolgálatokat is köszönhet.

És pedig — mondjuk meg mindjárt — nagy szolgálatokat. A modern kapitalizmus idézte elő a termelő erőknek azt a szinte határtalan kifejlődését, amely ámulatba ejti az embert, valahányszor újra számot ad magának arról.

Az óriási üzemek, amelyek az emberi energia, szervező-

tehetség, szorgalom, tudás, ügyesség csodás megnyilvánulásai, a kapitalista vállalkozó művei.

Nem közönséges tulajdonságok és képességek kellenek ahhoz, hogy modern nagyipari vállalatot létesítsen és a versenytársak kiméretlen szorongatása közepette föntartson és fejlesszen valaki.

A kapitalista vállalkozó lélektanát kutatva, Werner Sombart a következő típusokat találta együtt a vállalkozóban:

1. A föltalálót: nem annyira technikai újításokét, hanem inkább a termelés, a szállítás és az eladás új gazdaság-szervezeti formáinak föltalálóját.

2. A fölfedezőt: új piacok fölkutatóját.

3. A hódítót: annyi határozottsággal és erővel kell bírnia, hogy minden az útjába toluó akadályt legyűri.

4. A szervezőt: sok embert kell eredményes, közös tevékenységre egyesítenie; ehhez az kell, hogy embereket képességükre megítélni tudjon; hogy tehetsége legyen, hogy maga helyett dolgoztassa őket; hogy mindenkit a képességének megfelelő helyre állítson; hogy az embereket munkájukra nevelje; hogy jó személyes összeműködésre bírja őket.

Ezek a képességek, amelyek föltételezik, hogy tulajdonosuk kiválóan eszes, okos, ötletes, tevékeny, erélyes, sőt kiméretlen legyen, kevés emberben vannak meg. És bizonyára nagy szerencse egy országra, ha sok ilyen embere van. Anglia, az Egyesült Államok, Németország nem kis mértékben köszönhetik ezen típus gyakoriságának ipari uralmukat. A tőke pusztá felhalmozása ellenben — mint Franciaországban látjuk — a kapitalizmusnak az a válfaja, amely még nem jutott el odáig, hogy a rentabilitást a produktivitáson keresztül érje el: az uzsorakapitalizmus. Franciaországban kevesen vannak a vállalkozó típusából. És a munkásosztály érdeke szempontjából szól a híres francia munkásvezér, V. Griffuelhes, amikor a francia kivitel stagnációját panaszolva, szinte ugyanazon tulajdonságokat követeli meg a francia vállalkozótól, mint feljebb a német professzor:

»Az kellene, — írja — hogy a munkáltatók munkájuk módját megújítsák, hogy üzletükbe több merészséget vigyenek, hogy nyomukba eredjenek a vevőknek. Az kellene, hogy kimásszanak csigaházaikból, hogy szerte-széledjenek a földön, elvigyék mindenhová mintáikat és érzékük legyen a nagyszabású kereskedelem mai szükségletei iránt; az kellene, hogy képesek legyenek megragadni, megérteni a helyzeteket és olyan föltételeket szabjanak, amelyeket a lázadó kapuk kikényszerítenek.

Bizonyos, összes munkáltatóink közt van egynehány merész képességekkel megáldott. De ezek kisebbségben vannak; ők hivatásuknak nagy emberei; de nem elegendők arra, hogy a többség fogyatékoságáért kárpótoljanak.

(Mouv. Socialiste, 1911 jan.)

Valóban így áll a dolog. A merész vállalkozókra, az ipari terjeszkedés hadvezéreire szükség van, hogy a társadalmi gazdagság hatalmas erőforrásai kifakadjanak és kihasználtságosodjanak. De ne feledjük el: kevesen vannak ezek, akiknek tevékenysége abban áll, hogy a tőke rentabilitását a társadalom termelő erőinek fejlesztése útján biztosítják. A nagy többség, amelyért mindez történik, olyanokból áll, akik egy ujjukat sem mozgatják meg a produktivitás emeléséért, akiknek egyedüli gondja tőkéjük kamatoztatása — a »részvényesek« nagy, érzéketlen és lomha, csak minél nagyobb profitra vágyó nyája.

S minthogy a tőke az ő kezükben van és minthogy ezért a nagyipari vállalkozó is nagyrészt ő tőlük függ, történik az, amiért a társadalom termelő erőinek mérhetetlen növekedése dacára a kapitalizmus az emberiség túlnyomó nagy része számára a nyomor és a szolgaság oka.

Olvasunk mnduntalan kiemutatásokat arról, mekkora gyorsasággal növekszik az iparos államok lakóinak átlagos vagyona. Az Egyesült Államok egy-egy családjára 1850-ben átlag kb. 1.200 dollár esett a nemzeti vagyonból; 1900-ban körülbelül 5.000 dollár. Ez négyszerese az ötven év előttiének. Angliában, Németországban hasonlóképen. De mit jelentenek ezek a számok, ha azt is olvassuk, hogy ugyanabban az időben az Astor-család vagyona 6 millió dollárról negyvenszer négyszeresére: 1000 millióra nőtt, a Vanderbilt-családé másfél millióról hatszázhatvanhatszorosára: ugyancsak 1000-re, hogy egyedül a Rockefeller-család az Egyesült Államok vagyoniának negyvened részét mondja magáénak: 4000 millió dollárt.

Lehetséges-e, képzelhető-e ember akkora képességekkel, hogy munkájának gazdasági fajsúlya ilyen gazdasági ellenszolgáltatást követelne meg? A tőkének ez a mérhetetlen összetorlódása némely tőkés kezében csak azért történhetik meg, mert a társadalom nem gazdasági szolgálataikat fizeti meg ezeknek az embereknek és kisebb és kicsi társaiknak, hanem azért adózik, mert az ő kezükben van a tőke, a termelés nélkülözhetetlen eszköze. Még nyilvánvalóbb ez Európában, ahol a tőke ritkábban jelenik meg ily fel-tűnően személyesítve, hanem igazi személytelen természete

leplezetlenül mutatkozik a nagy bankok óriási tőkeerejében. A bankok alaptőkéi a korábbi szerény milliókról száz, kétszáz milliókra emelkednek, betétek, folyószámlahitelek ötszáz, hatszáz, ezer milliókra. Ezek a banktőkék táplálják az ipart, az ő ellenőrzésük alatt áll, ő tőlük függ a vállalatok túlnyomó nagy része. Ezt az ő monopóliumukat fizeti meg a társadalom, azt az engedélyt, hogy a termelő eszközöket igazi rendeltetésükre fölhasználhatja, hogy termelhet velük. S ezért a monopóliumért van nyomor és szolgaság, mert a monopóliumot meg kell szolgálni a profittal, a rentével.

IV. ELSŐ ESZMÉLESEK

Nem a dolgok zavarják meg az embereket, hanem véleményeik a dolgokról.

A görög bölcsészetből

Az emberiség egész történetén sajátos szakadás volna végig. Az ember gondolkodó lény, aki szeret minden cselekvéséről számot adni magának és szereti cselekvését a dolgok rendjéből logikusan levont képzeihez alkalmazni; szereti tudni, mit tesz, miért és mivégre teszi. Társadalmi cselekvésében is ez a törekvés vezet. Csak utólag vesszük észre, késő nemzedékek, hogy amit az emberek saját cselekvésükről gondoltak, amivel azt megokolták: képzeik és elméleteik a legritkábban fedik és a leghelytelenebbül magyarázzák a valóságot: amit tényleg tettek és amiért tényleg tették.

A modern munkásmozgalom is igazolja ezt a társadalmi törvényt. Pedig ha a tőke és munka ellentéte is csak folytatása az urak és szolgák, birtokosok és birtoktalanok ősrégi ellentétének, abban feltűnően különbözik minden korábbi társadalmi viszonylattól, hogy soha azelőtt olyan szemléltető gyorsasággal és világossággal nem bontakoztak ki a tények, amelyek az új ellentétek kialakulására vezettek, mint ebben a mi iparos korszakunkban.

Az a kevés is, amit a munkások és a tőkések helyzetéről és szerepéről elmondtunk, elég annak a meglátására, hogy a gazdasági termelés technikája és a gazdaság szervezete

elhatározó alakítói a társadalmi csoportok viszonyának. A mai ipar történetében pontról-pontra végig lehet kísérni, hogyan változtatták a mechanikus termelő eszközök a szabad kézművest bérmunkássá, hogyan tette a mechanikus termelés olcsósága a nagyobb, több géppel dolgozó üzemeket jövedelmezőbbé; hogyan lett azáltal mind nagyobb tőkének birtoka előfeltétele annak, hogy valaki a termelésben mint önálló vállalkozó résztvehessen; hogyan nehezítette ez meg mind többeknek a munkássorból fölemelkedést és kötötte le őket — a megélés más módja hiányában — egész életükre a tőke szolgáivá; hogyan hajtotta a verseny a vállalatokat az üzemek folytonos nagyobbítására, mind kevesebb kézben egyesítésére; hogyan kényszeríti a tőke jövedelmezőségének ez a fokozása és központosítása a tőkéket a rentabilitásnak még kizárólagosabb és még kerülhetetlenebb erőltetésére. Másrészt látjuk, hogy a tőkét másképp gyümölcsöztetni nem lehet, mint a termelésben és hogy az ember munkaereje nélkülözhetlen termelő erő; hogy újabb és nagyobb profitok útja a termelő költségek leszállítása; vagy máskép az emberi munkaerő teljesebb kihasználása és a mechanikus termelő erők fejlesztése, olyan mérvű megsokszorozása, amely messze elhagyja a népességnek egyidejű növekvését. És látjuk végül azt is, hogy a produktivitás növekedésével párhuzamos a munkásosztály helyzetének emelkedése, hogy minél nagyobb üzemek uralkodnak egy iparágban, az alkalmazott munkások viszonyai annál kedvezőbbek; hogyan függ tehát a termelő erők fejlettségétől, és elválaszthatatlan attól, az egész társadalom jóléte és boldogsága; de viszont hogyan ellenkezik a személytelen tőkének minden áron förekvése a rentabilitásra a társadalom nagy részének érdekével, hogy a produktivitás áldásait élvezze.

Sokáig tartott, amíg a küzdő felek ezeket az összefüggéseket fölismerték. Délibábos képzelődések, tarka tervezgetések, kalandos próbálkozások ködében született a mai munkásmozgalom. És ami a legkülönösebb — bár minden korszak társadalmi mozgalmában ugyanígy van —: az első látók, a kezdők, a próbálkozók nem a közvetlenül érdekelték soraiból kerülnek ki, hanem majdnem kivétel nélkül a birtokos osztályokból. Nemesi vagy polgári elmélkedők — ideológusok — azok, akik az ujonnan képződő munkásosztály tudatát helyzetéről éleszteni kezdik.

De hogy tulajdonképen miről van szó, ők maguk is igen kevésbé tudták. Kezdetben még azt is a legkevesebben veszik észre, hogy a borzalmak, amelyeket emberies szívük lázadó vérével ecsetelnek, a tőke és a munka gaz-

dasági ellentétéből folynak; és reformjavaslataik mindenhez közelebb esnek, mint a társadalom valóságos életföltételeihez: a tőke és munka valóságos viszonyához.

(Ha mégis foglalkozunk ezekkel a tapogatózásokkal, annak oka az, hogy az emberek ma is sokkal hajlamosabbak kész elméletektől kérni tanácsot, mint a valóságtól, a tények vizsgálatától. Jó hát korábbi tévedések történetét ismerni, nehogy újra beleessünk azokba.)

Mint minden időben, amikor az embereket hirtelen nagy bai éri, amelynek sem okát, sem végét nem látják, a modern munkásmozgalom első harcosai is a multba menekültek. Ők csak azt látták, hogy az emberek rosszak lettek egymáshoz és arra emlékeztek, hogy majdnem kétezer évvel azelőtt egy másik ember a társadalmi bajok okát abban ismerte föl, hogy az emberek nem szeretik egymást s vallást alapított, amelynek főkövetelése, hogy az emberek ujuljanak meg lelkükben s szeretettel enyhítsék az élet által vágott sebeket. Azt is tudták, hogy nem az eredeti alapító szándékai szerint alakultak a dolgok, hanem a hatalmasok és gazdagok világi, földi érdekei szerint. Ez minden bai oka. Vissza kell tehát térni a krisztusi vallás eredeti tisztaságához.

A modern nagyiparnak első kezdetei mindenütt össze vannak szövődve vallásos társulatok, szekták, képződésével. Azt hirdetik a szegényeknek, az elnyomottaknak, hogy újítsák meg lelkükben Jézus Krisztus vallását, legyenek új emberek; ha a szeretet beköltözik minden ember lelkébe, akkor megszűnik a harc és az elnyomás és valamennyien békés testvériségben élnek egymás mellett.

Mindezek a próféták, új vallásalapítók — akikhez kell számítanunk részben a modern szociálizmus első nagy elmékedőt is: Saint-Simont és Fourier-t — nem vették észre, hogy Jézus Krisztus erkölcstana is nem azért nem valósult meg, mintha nem lett volna igen tökéletes és mintha nem hirdették volna elég hévvel. Nem válhatott valóra azért, mert örök idők óta nem az erkölcs az, ami az emberek valóságos életviszonyait alakítja, hanem megfordítva: maga az erkölcs csak kifejezése a megélés való lehetőségeiből fakadó viszonyoknak, tükörkép, nem a valóság. A normális ember — tehát száz közül kilencvenkilenc — olyan erkölcsös, amilyen csak lehet s erkölcsösebb akkor lesz, mihelyt külső életviszonyai megengedik. S a külső életviszonyokon, a reális kényszerűségeken nem változtat semmi prédikáció. Egyetlenegy szekta sem volt képes csak rövid ideig is érezhető

befolyást gyakorolni az ipari fejlődésre: a verseny tovább is haszon csinálására hajtotta a tőkét, a haszonra való törekvés a munkás kizsákmányolására. És ha kezdetlegesebb iparú országokban még napjainkban is halljuk az »új ember« hirdetését, látjuk a nazarénusok, »a szellem vallása« szektáit Magyarországon, a duchohorcokét Oroszországban, látunk kommunista községeket itt-ott — tudhatjuk, hogy a szeretetnek ezek az apostolai sem fognak változtatni azon, hogy az emberek viszonyát a tőke és a munka ellentétes érdekei szabályozzák.

Ellenére minden prédikációnak, a dolgok folytatták a maguk útját. Az eredeti zürzavarból tisztább kép kezdett kibontakozni. Akik keresték, azok kezdték észrevenni, hogy a társadalmi bajoknak oka nemcsak a gazdagok szívtelensége, hanem hogy más hatalmaknak is van szerepük azokban. Látni vélték az államszervezet változásainak súlyos társadalmi következményeit; látták a véres, nagy francia forradalmat, amely gyökeresen fölforgatta a nemzetek régi rendjét; látták a törvényhozás uralmáért folytatott erőszakos küzdelmeket, kevesek politikai rémuralmát és a hatalom birtokosainak rendelkezését a gazdagság fölött: gyors, nagy gazdagodásunkat. És azt hitték, hogy megtalálták a megváltás kulcsát.

Az új ember, a szeretet apostolai mellett — de nagyrészt akkor, amikor ezeket a sikertelenség elhallgattatta — új apostolok és új szekták keletkeztek: a forradalmi összeesküvők és forradalmi szekták. Őket sem mozgatta kevesebb szeretet embertársaik iránt, mint vallásos társaikat; de nem hitték már, hogy szeretet hirdetésével meg lehetne változtatni a társadalmat. Erőszakkal lehet, azt hirdették: az állam, a politikai hatalom segítségével. Ezt kell meghódítani. Ha néhány nagyúr kezében tarthatja az állam minden hatalmát, más embereknek is sikerülhet az. Csak meggyőződöttek, bátrak és elszántak legyenek. Össze kell hát gyűjteni a bátor embereket, titokban, nehogy a hatalom idő előtt megismerje szándékukat, kioktatni őket és kiosztani a szerepeket s azután alkalmas pillanatban provokált forradalmi összeütközésben rajtacsapni a kormányon. A céltudatos és elszánt forradalmárok lefegyverzik a meglepett hatalmasokat, a törvényhozást kezükbe veszik és eszményeiket az állam erejével megvalósítják.

A munkásmozgalom történetéből tudjuk, hogy ezek a forradalmi szektáriusok — Babeuftól kezdve Blanqui-ig és Bakuninig — ép úgy nem értek eredményt, mint a szeretet.

prédikálói. Ők többet láttak meg a valóságból ezeknél. Helyesen látták, hogy a politikai hatalomnak a gazdasági viszonyok alakulására befolyása van. De nem vették észre, hogy elmúltak az idők, amikor a pusztá erőszak valakit gazdasági hatalommá tehet. A gazdagok nem azért gazdagok, mert urai az államhatalomnak, hanem azért urak az államban is, mert gazdasági hatalmuk van. Nem azért gyarapszik vagyomuk, mert befolyásukat az államra és a törvényhozásra gyümölcsöztethetik. Ez magában nem elég. Az állam nem termel, pedig — mint tudjuk — végeredményben csak termelés útján lehet haszonra szert tenni. A törvényhozás urainak is a gazdasági versenyben való fölényük ad erőt az állam uralmára s ha ezt kihasználják is gazdasági helyzetük erősítésére: nem az erőszaknak, hanem a termelés eszközei fölött való rendelkezésnek köszönhetik hatalmukat. A politikai hatalom is a gazdasági erőviszonyok függvénye. Erőszakkal nem lehet új gazdasági rendet teremteni.

Amilyen mértékben fejlődött az ipar, azon mértékben terjedt az új társadalmi rend gazdasági okainak megértése. Mindinkább nyilvánvaló lett, hogy nem erkölcsi tulajdonságok, sem politikai befolyás nem a döntő tényezők a gazdasági küzdelemben, hanem a termelésre fordított pénz: a tőke. A gazdasági versenyben az boldogul, akinek tőkéje van. Ebből a magában helyes megismerésből új reformelméletek és új kísérletek fakadtak. Azt tanították, hogy a munkás csak azért szolgája a tőkének, mert neki nincs tőkéje; tőkéhez kell juttatni és akkor megküzdhet a vállalkozóval. Alapítson az állam népbankokat és adjon a munkások csoportjainak pénzkölcsönöket, hogy önállóvá váljanak magukat; vagy a munkások maguk álljanak össze, rakják össze megtakarított filléreiket és szövetkezzenek közös termelésre. Ha megerősödnek, nemcsak szembeszállhatnak majd a magántőkével, hanem idővel teljesen ki is vethetik a nyeregből.

A társadalmi reformnak ez a terve olyan emberek nevéhez fűződik, mint Owen, Proudhon, Louis Blanc, Lassalle stb., de gyakorlati eredménye éppen úgy nem volt, mint az előzőknek. Első pillantásra látszik, hogy az ipari fejlődés azon fejlődésszakának terméke, amelyben a közepes tőkeerejű, 10—20—30 munkást foglalkoztató üzemek az uralkodók. Amennyi tőke ezeknek kell, annyit — úgy hitték — az állam is adhat vagy a munkások is összeadhatnak. Egyről feledkeztek meg. Arról hogy nemcsak tőke kell a termeléshez, hanem ember is, akinek munkaerejét tetszés szerint ki

lehet használni. Ebben a tekintetben pedig a szövetkezet nem versenyezhet a magánvállalattal; mert a magánüzemek a munkaerő kizsákmányolásával fokozhatják a rentabilitást, ellenben a szövetkezet minden létjogosultsága épen abban van, hogy szabad munkások szövetsége, akik azért álltak össze, mert magukat kizsákmányoltatni nem akarják. De a kapitalista gazdaság versenyében csak egy lehetőség van: kizsákmányolni vagy kizsákmányoltatni. Ezért van az, hogy a termelészövetkezetek világszerte vagy tönkremennek, vagy hérmunkásokat foglalkoztató, tehát épen úgy kizsákmányoló közönséges részvénytársaságokká alakulnak át, amelyek a magánvállalatoktól csak abban különböznek, hogy vezetőik és részvényeseik nagyrészt munkások. Az óriás üzemek hazájában, az Egyesült Államokban, egyáltalán nincs ipari szövetkezeti mozgalom; ami pedig Angliában és Németországban van, az valójában részvénytársaság vagy rövidesen azzá válik. És a dolgozó munkásnak csakugyan egyre mehet, hogy milyen sorban van az, akinek munkaerejét eladja: amerikai milliárdos-e vagy »szövetkezett«¹ bérmunkás. Mi a különbség a termelészövetkezet és a kapitalista műhely közt, ha azt olvassuk például az idei április 10-iki lapokban, hogy a sztrájkoló szabómunkások újra fölvtették a munkát Rosenthal H. és Jellinek H. cégeknél — és a szabók termelő szövetkezeténél? Az egyiket úgy kell szolgálnia mint a másikat és ellenszolgáltatásul mindkettőtől ugyanazt kapja.

A tőkének és az üzemeknek szédületes centralizációja — vagy ennek előrelátása — kellett ahhoz, hogy az elmélkedők és próféták meglássák végre, hogy a kapitalizmus uralmát sem prédikációval, sem puccsokkal, sem versenyvállalatokkal kikezdeni nem lehet. El kell ismerni azt, hogy a kapitalizmus társadalmi missziót végez, amikor szervezi a termelést és a legnagyobb produktivitás formáiba öltözteti. És ha ez könybe és vérbe kerül — és tudjuk mennyi könyvet fakaszt és mennyi vért ont —: megküzdeni vele csak egy területen lehet: ott, ahol a tőke és a munka közvetlenül találkozik, magának a gyárnak falai közt, mert ott játszódik a harc dráma, a harc a nagyobb darab kenyérért — ma a nagyobb profitért. Ez a harc csak akkor fog megszűnni, amikor a termelés szükségletei fognak más gazdasági rendet megkövetelni. De addig csak egy eszköz van: harc a jövedelem nagyobb részéért — a munka összessége a tőke összessége ellen, osztály osztály ellen — az osztályharc.

V. A MUNKASTABOR KIBONTAKOZASA

Feiger Gedanken
bängliches Schwanken,
weibisches Zagen,
ängstliches Klagen,
wendet kein Elend,
macht dich nicht frei.

Allen Gewalten
zum Trutz sich erhalten,
nimmer sich beugen,
kräftig sich zeigen,
rufet die Arme
der Götter herbei.

Goethe.

Az elmélkedő, aki végül ily világosan ismerte föl a tőke és a munka harcának lényegét, Marx Károly volt. De ő róla sem lehet mondani, hogy az ő elmélete és az ő programja lett volna a valóságos munkásmozgalom iránymutatója.

Jóval azelőtt, semmint bármiféle elmélet sugarai elhatoltak volna hozzájuk, a munkások maguk megkezdték a harcot a tőke ellen. Ez a harc nem tűzött ki céljául semmit, ami a közönséges munkaviszony keretein kívül esett volna, semmit, ami nem érintette közvetlenül a tőkés szolgáltatásait a munkással szemben, vagy a munkás kötelességeit a tőkessel szemben. Magasabb bér, kevesebb munka — ebben lehet a munkaviszony javításának lényegét összefoglalni. Ahol munkások közt erről van szó, ottan beszélhetünk munkásmozgalomról.

A mozgalom kezdetei még a géptechnika előtti időkbe nyúlnak vissza. A gép Angliában is csak a 18. század második felében kezd az ipar mind több ágába behatolni. De már száz-kétszáz évvel azelőtt kifejlődik némely iparágakban a termelésnek olyan szervezete, amely a kézimunkás

elől elzárja az utat, hogy önálló vállalkozó lehessen. Ettől kezdve a munkás érdeke, hogy helyzetét életének abban a viszonylatában javítsa, amelyben láthatólag élethosszigan megmarad: a bér munkaviszonyban.

Némely, kizárólag kézimunkával és szerszámmal űzött iparban már korán alkalmazták a munkamegosztást. Amikor a régi lebernyegszerű, minden testre illő ruhák divatja megszűnt, attól kezdve a szabóiparban például kevesen vitték annyira, hogy egy öltözet ruhát kiszabni tudtak volna. Kialakult tehát egy munkásosztály, amely csak varrókból állt és tiz között nem akadt egy, aki tudta volna, »hogyan kell egy nadrágot kiszabni; csak arra használják őket, hogy a varratokat megvarrják, a gomblyukákat elkészítsék és a munkát a szabász számára előkészítsék.« Azután egy finomabb ruha sok pénzbe is került és a városi urak akkor sem fizettek mindjárt készpénzzel. Ha nem tudta a szabó előlegezni a szövet és a hozzávalók árát és a munkaköltségeket, hozzá se foghat a munkához. Nemcsak különös tanultság, hanem tőke is kellett tehát hozzá, hogy valaki önálló szabó lehessen. Más iparokban egyes, a kereskedelemből megdagodott vállalkozók a nyersanyagot nagyban olcsón vették, nagy műhelyeket építettek és a munkaegyesítés ezen előnyeit játszották ki az önálló kézművesek ellen. Ez a manufaktúra, a nagy kézmű rendszere. Másutt megint, mint például a bányászatban, az üzem természete eleve lehetlenné tette, hogy a munkások önálló mesterekké váljanak.

Igy már korán kifejlődik egy ipari munkásosztály, amely a termelő eszközök tulajdonából ki van zárva. És ezzel kifejlődik az érdekelletét a tőke és a munka között. A gép később csak gyorsította és általánosította ezt a szakítást és az ipari társadalom uralkodó berendezésévé tette.

Akárhol és akármikor állott be a helyzet, hogy több munkás nem válhatott a vállalkozónak társává a termelőeszközök fölött való rendelkezésben; a munkások közt egyezségek, egyesülések (asszociációk) jöttek létre, amelyeknek célja a munkaviszonyok javítása volt. Akárhol és akármikor, a 15. században a máramarosi magyar bányászok közt, vagy a 17. század londoni nyomdászai közt, lettek legyen a munkások katolikusok, protestánsok vagy pogányok, németek, franciák vagy magyarok, bennszülöttek vagy bevándoroltak — ez a folyamat mindenütt így játszódott le.

Kezdetben az egyesülések muló jellegűek voltak, egy-egy akcióra szervezettek; később egy műhely, egy gyár,

egy város munkásait kötötték tartósan össze; majd egy-egy iparág munkásainak lettek szakszervezetévé; majd egy ország különböző szakmájú egyesületei szövetkeztek közös harcra; ma már úgy látjuk, hogy az országok határait is szűkeknek érzik.

Ez a fejlődés semmiképen sem volt könnyű és zavartalan. Amennyire általános minden országban, annyira egyforma abban a tekintetben is, hogy a legkegyetlenebb üldözések, a legkiméetlenebb ellenhadjáratok tűzpróbáján kellett keresztülmenniök, amíg a munkásmozgalom megállapodott és elismert szerveivé lettek. A vezető iparos országokban korábban, a maradozóknál később. Az angol szakszervezetek száz-százötven év előtti története, a német, francia munkásosztály harca két emberöltővel ezelőtt ugyanazoknak a kemény üldözéseknek, véres küzdelmeknek, brutális eltiprásoknak históriája, amely Magyarországon még a mai nemzedék életébe gázolt — és gázol! — bele.

Mint Magyarországon még szemünk láttára, úgy ezekben az országokban a maguk idejében a munkások segélypénztáraiból, kölcsönös segítő egyesületeiből indult meg a szervezett ellenállás a vállalkozók ellen. Angliában a 18. században gombamód elszaporodtak a munkások egyletei (friendly societies), amelyek betegségben és halál esetére segélyezték tagjaikat. A vállalkozók és ennek folytán a hatóságok, nemcsak türték, de támogatták is ezeket. De nem sokáig tartott a barátság. Mert a segélyegyletekben jutott hamarosan szóhoz mindaz a sérelem, amit a munkások a tőkétől szenvedtek. A segélyegyletekből szakszervezetek lettek.

Annak a korszaknak írásai tele vannak panaszokkal a munkások egyletei ellen.

»Néhány év óta a gyapjufésülők — írja 1741-ben »egy angol hazafi« — bár arra engedélyük nincs, valamiféle céhbe álltak össze. A kifogásuk az volt, hogy szegény testvéreiket, akik megbetegszenek, vagy munkanélküliekké válnak, támogassák, és ezért hetenkint egyszer-kétszer összejöttek és mindenik két vagy három hatost tett egy perselybe, hogy bankjuk legyen. Mihelyt azonban kissé megerősödtek, mestereiknek, valamint maguknak törvényeket szabtak. És pedig, hogy senki se fésüljön gyapjut, hacsak nem két sillingért a darabok tucatját; és hogy egyetlen mester se alkalmazhasson olyan fésülőt, aki egyesületüknek nem tagja. Ha mégis megtette, akkor mind egy szálíg azt határozták, hogy nem

dolgoznak neki és ha huszat foglalkoztatott is, mind otthagyták a munkát, és sokszor ezzel sem érték be, hanem arra vetemedtek, hogy a becsületes embert, aki dolgozni akart, szidalmazták, nagy zajongva és tombolva ütlegették, fésülő edényeiket összezuhták, munkaszámait összetörték. Annyira támogatják egymást, hogy szövetségük az egész országra kiterjedt. És hogy árukat magasra hajtsák, inkább a lustaságra ösztökélnek, mint a munkára; ha egyletük egy tagjának nincs munkája, irást ad neki és pénzt, hogy a szomszéd városban keressen munkát, ahol szintén van klub, és annak perselye; ott is segítyezik és megengedik neki, hogy egyideig velük éljen. És így bejárhatja az egész királyságot, mindenütt dédelgetik és az ujját sem kell megmozdítania munkára. A takácsok is utánozták őket, de nem terjeszkedtek ki az egész királyságra, hanem azokra a helyekre korlátozták egyesületüket, ahol dolgoznak.«

És Franciaországban még száz évvel később, 1857-ben így panaszkodik egy gyáros a bírósághoz intézett beadványában:

»Akármit rendelünk el gyárainkban, a segélyegyletek nem-hivatalos összejöveteleiben a vezetők mindjárt megtárgyalják, és nem esik olyasmi főnök és munkás közt, amiről nem tanácskoznának, és ha jónak látják, megkövetelik, hogy a munkás ne egyezzen meg békésen, hanem támadja meg a gyári rendet, amely ellen állandó összeesküvés áll fenn, amelyet mindig csak javukra, de sohasem maguk ellen akarnak alkalmazni.«

Mindezek a panaszok a magyar vállalkozók tegnapi és mai harcaiból oly jó ismerőseink, hogy természetesnek kell látnunk, hogy 100—150 évvel ezelőtt Angliában ugyanazokkal az eszközökkel igyekeztek a munkásegyleteket elnyomni, mint minálunk napjainkban.

A legártatlanabb összejövétel ürügyül szolgált, hogy a résztvevőket összeesküvés, az állami és társadalmi rend veszélyeztetése címén pörbe fogják és elítélik. A vállalkozók pusztán följelentésére az egyesületeket föloszlatták, vagyonukat elkobozták, vezetőiket börtönbe vetették. A sztrájkolóknak ellenkatonaságot vezényeltek ki és minden ellenállást fegyverrel vertek le. Nincs olyan eszköz, amelyet főnem használta volna, hogy a munkásmozgalom fejlődését megakadályozzák.

Régi, sok száz éves törvényeket elevenitettek föl a munkásegyletek ellen. Eszükbe jutott egy 1305-ből származó törvény az összeesküvők ellen; ezt a sztrájkoló pamutfonókra alkalmazták — 1818-ban! — és vezetőiket az ötszázszentendős törvény alapján két évi fegyházra ítélték. 1880-ban új törvényt hoztak az egyesületek ellen, amely fegyházzal és egyéb szigorú büntetésekkel fenyegette a szervezkedő munkásokat. Igaz, a törvény a vállalkozók egyesülését is tiltotta. »De — jegyzi meg egy egykori politikus, lord Jeffrey — az egyes mesternek mindig szabad volt minden egyes munkását, 100-at vagy akár 1000-et, azonmód elbocsátani, ha nem fogadták el a béreket, amelyeket nekik kínálni méltóztatott. Ellenben a munkások összességének bűnül rótták föl, ha ugyanazt a mestert, amiért nem akart olyan béreket fizetni, amilyeneket kértek, rögtön elhagyták.«

A hajszában a bíróságok vezettek. Bár nyilvánvaló volt, hogy vállalkozók akárhányszor szövetkeztek munkásaik ellen, az üldözések egész idejéből egyetlen eset sem ismeretes, amelyben a bíróságok eljárak volna ellenük. Ellenben a munkások minden kísérletében helyzetük javítására lázadást láttak a kormány és az állam ellen. Sohasem esett meg, hogy a munkásnak lett volna előttük igaza. »A bírák ritkán is hallgatták meg őket és sohasem a türelmetlenség jelei és sértegetések nélkül; sohasem számíthattak csak megközelítőleg is észszerű ítéletre... Ha lehetséges volna pontosan számot adni a végtelen sok tárgyalásról, a békebírák kihallgatásairól, a rendőrbíróság és a királyi bíróság előtti pörökről, — a durva igazságtalanságokat, a hitvány sértegetéseket és a félelmetesen kemény ítéleteket már ma, néhány év multával, csak a legmegbízhatóbb bizonyítékokra hinnék el.« Igy ír egy másik egykorú író. És ki ne gondolna önkéntelenül egy, a munkáspörökben sokáig szerepelt magasrangú magyar bíróra, ha a londoni Times szedőinek 1810. évi sztrájkja alkalmából a következőket olvassa: »A bíró, aki a munkásokat kihallgatta és elítélte, »a véres fekete Jakab« (Bloody Black Jack) néven ismert londoni főbíró, Sir John Sylvester volt... Egyetlen bíró sem erőltette magát annyira, hogy a látszatot fölkeltsé, mintha a szerencsétlen szedők vétségé a legborzalmasabb bűn volna, egyik sem igyekezett úgy, mint ő, hogy az igazán tisztességes embereket, akik karmai közé kerültek és akikre botránnyosan súlyos büntetéseket rótt, leszorítsa és megfélemlítse.«

A bíróságoknak hűséges segéde volt a rendőrség. Kémekekkel árasztotta el a munkásnegyedeket és árulókat sze-

gödtetett az egyletekben. Ha valaminek nyomára jött, a legkérlelhetetlenebbül járt el. 1817 decemberében megneszelték a boltoni rendőrök, hogy a kelmefestők tiz küldötte az ország minden tájából karácsonykor összejön. Az összejövetelt megvárták, valamennyit három hónapra lecsukták, írsaikat elkobozták. És így vertek szét, oszlattak föl száz meg száz egyletet a legenyhébb gyanu alapján.

Lehet-e csodálni, hogy a békés szervezkedés utjáról leszorított munkások, amikor semmi módjuk sem volt, hogy a vállalkozókkal mint egyenjogu felek tárgyaljanak, akárhányszor nyílt lázadásban álltak szembe a hatóságokkal. Ha egy-egy új gép újra az utcára dobott ezreket és új bérelszállításokat vont maga után — összeverődtek és az új gépet szétzúzták, a kérlelhetetlen gyárat lerombolták, fölégették. Nem volt-e meg erre minden okuk!

Általában azonban mindezek az üldözések nem akadályozhatták meg tartósan a munkásszervezetek kiépítését. Minden ipárosodó országban ugyanigy történt. De a munkásmozgalom olyan csodálatos teremtmény, mint a mesebeli hidra: minden levágott feje helyett tiz új nőtt. Elrejtett falvakban, kis városokban meg lehetett félemlíteni a munkásokat. De a nagyvárosokban tehetetlen volt a hatóság. A legvadabb üldözések idején, 1810 és 1820 közt, a londoni munkások jobban voltak szervezve, mint akármikor azelőtt. »A cipészek, szedők, papirkészítők, hajóépítők, szabók stb. — írják az időben — megtartották rendes összejöveteleiket és szállóikat, mintha sohasem adták volna ki az 1800-iki törvényt.« A londoni kalaposok, kádárok, bőrmunkások, szedők és hajóépítők — saját bevallásuk szerint — magasabb béreket kaptak, mint szervezetlen társaik akárhol. És a vállalkozók akárhányszor hívták össze munkásaikat, hogy velük a munkabérekről egyezkedjenek.

Végre belátták Angliában, hogy az egyesülési tilalmak csak arra jók, hogy folytonos nyugtalanságban tartsák az ipart. 1825-ben megadta a törvényhozás a munkásoknak ugyanazt a jogot, amelyet a vállalkozóktól tényleg sohasem tagadt meg.

Németország 1869-ben követte az angol példát, Franciaország 1884-ben. És bár vannak országok, amelyekben még ma is azt hiszik, hogy tilalmakkal és üldözésekkel föl lehet tartóztatni egy kényszerű mozgalmat, a szakszervezetek mégis rohamosan fejlődnek, tagjaik száma ma már milliókra megy és évről-évre százazrekkkel emelkedik.

Angliában az első hivatalos számlálás, 1898-ban, 1 millió 700 ezer szervezett munkást talált; ugyanabban az időben

Németországban a szervezett munkások száma alig volt több 700 ezernél; Franciaországban még kevesebben voltak: 400 ezeren. Magyarországon nem is igen volt még mit számoljanak. Tíz évvel később, 1908-ban, az európai ipari szakszervezetek seregszámlája a következő táblázat büszke adatait eredményezi:

Ország	Szervezett ipari munkások száma
Anglia	2,380.000
Németalföld	123.000
Belgium	185.000
Dánia	117.000
Svédország	260.000
Norvégia	48.000
Finnország	24.000
Németország	2,420.000
Ausztria	480.000
Magyarország	102.000
Svájc	113.000
Olaszország	356.000
Franciaország	960.000
Spanyolország	33.000

Ez összesen hét millió és 600 ezer ember. Ennyiből állt 1908-ban az európai munkásság harcra kész serege. Ma legalább nyolc millió munkás, aki a tőke ellen állandóan fegyverben áll. Minden üldözés, minden elnyomás ellenére. Ugy látszik, igazuk van azoknak, akik azt tartják, hogy a társadalomban is harcolni kell, hogy élni lehessen. Kemény, nehéz harcokban nőtt nagyra a munkásmozgalom serege is.

VI. UTAK ÉS MÓDOK

A fejlődés kétféle lehet: egyszerű, amidőn tisztán egységesülő; összetett, amidőn ehez még pótló változások járulnak.

Az élő szerves anyagnak, amelyben a fejlődés magas fokban válik összetetté, lényeges jellemző vonása, hogy a befoglalt mozgás nagy mennyiségét az összetartás oly fokával egyesíti, amely az elrendezkedés időleges állandóságát lehetővé teszi.

Herbert Spencer: Végző alapelvek.

Munkásmozgalomról beszélünk, ha munkások összeállnak, hogy munkájuk termékének nagyobb része jusson nekik, s erre a célra utakban és módokban egyeznek meg, hogy munkaerejüket drágábbra tarthassák.

Ezt a realitást, ezt a cselekvést szembeállítottuk azokkal az eszmékkel és elméletekkel, amelyekkel némelyek a tőke és a munka harcát megváltani akarták, mint olyasvalamivel, ami épen erre a viszonyra a legkisebb hatással volt. És most is azt kell mondanunk: ha úgy áll a dolog, hogy az emberek eszméi nem adják cselekvésük magyarázatát, hogy telve vannak illúziókkal akcióik indító okai-

ról és céljairól — óvakodnunk kell attól, hogy a modern munkásmozgalmat is első sorban irodalmi képviselőinek és földolgozóinak írásából ítéljük meg. Ezekből az írásokból a véleményeknek olyan sokfélesége bontakozik ki, annyi elmentés, egy kalap alá nem vonható irány, program, célkitűzés, hogy azt kellene hinnünk: a munkásmozgalomban több a különbség, mint az egység és alig lehet arról olyan egységes meghatározást adni, amelyet feljebb megkísérletünk.

Ez az óvás vonatkozik nemcsak a munkásmozgalmon kívül állók: írók, ideológusok nyilatkozataira, hanem a munkásság vezéreinek írásaira és beszédeire is. Ők is emberek s tudatukat épen úgy megzavarják illúziók, mint más emberekét. Sőt talán még jobban. Akik benne vannak a küzdelemben, lelkük egész hevével résztvesznek bajaiban és örömeiben, azokban az agy logikus számotadását erősebben homályosítja el a vágy, az érzelem szubjektivitása. Szeretik olyan színben látni a maguk és társaik cselekvését, amilyennek kívánják, és ellenfeleik működését olyannak ítélik, amilyennek a harc hevében látják. És mivel cselekvésük jó része harc nemcsak a vállalkozók, hanem a munkástestvérek — ellen, a különbségek élesebben domborodnak ki, az egyezésekre árnyék esik.

Mindazonáltal nem szabad hinni, hogy a munkásmozgalom tagjai közt látszó különbségek csak vezérei és ideológusai tudatában vannak. A munkásmozgalom akció, egyéb gazdasági és társadalmi körülmények által meghatározott realitás. Ha a gazdasági és társadalmi környezet minden időben és mindenütt egyforma volna, akkor lehetséges volna, hogy a munkásmozgalom is mindenkor és mindenütt egyforma legyen. De tértől és időtől csak a gondolatban emancipálhatja magát az ember; a valóságban semmiképen. Cselekvései, alkotásai a külső körülményektől függenek. És így a munkásmozgalom tagjai annyiban különböznek tényleg is egymástól, amennyiben környezetük különböző.

Láttuk, hogy bár a géptermelés előtti időben keletkezett, a modern munkásmozgalom egész fejlődésére a modern ipar szervezete döntő hatással volt. Az ipar szervezete folytonos átalakulásban van, majdnem szakadatlan fejlődésben a tőkék és az üzemek koncentrációja felé. Egyik országban a koncentráció előbbrehaladt, a másikban elmaradottabb. Ezeknek a különböző fejlődésfokoknak szükségképpen a munkásszervezetek különböző formái felelnek meg.

Láttuk, hogy mily erős akadálya lehet a munkásmozga-

lomnak a törvényhozás és a törvénykezés, mennyi erőt és kitartást kell a munkásságnak kifejtenie, hogy az egyesülésnek szabad utat nyisson. Szükségképen következik ebből, hogy több figyelmet fordít az állam szervezetére és több energiát a törvényhozás befolyásolására oly országokban, amelyekben szervezetei mozgásszabadságát korlátozzák, mint a tömegek politikai súlyára alapított demokráciákban.

És tudjuk azt is, hogyha eszmék nem is adják igaz képét az emberek cselekvésének, okai azoknak igenis lehetnek. De még nagyobb szerepet játszanak, mint indítékok az emberek érzelmei, lelki állapotok, amelyek sokszor minden racionális alap híjával vannak, ránkmaradt, ma minden érvényüket elvesztett ideák, elmúlt idők hagyományai. Aszerint, amint egy-egy ország munkásnépességében ezek a hagyományok mélyebben vagy felületesebben élnek — és az uralkodó osztályok aggódva gondoskodnak arról, hogy a holtak soká uralkodjanak — a munkásmozgalomban megint különböződések állnak be.

Ezekről a különbségekről némelyek többet, mások kevesebbet beszélnek, mint kellene. Sokan csak ezeket látják, mások alig vetnek rájuk figyelmet s csak az egyezésekről vesznek tudomást. Különbségek és egyezések egyformán a munkásmozgalom realitásának tünetei: mindkettőt meg kell érteni, hogy az egészet megértsük.

VII. KÜLÖNBSEGEK

When you can't get over a
fence, you can get round it.

Ha nem éred el a kerítésen át,
körül is mehatsz.

Angol vadász mondás.

1. Fejlődésbeli különbségek

Amikor Angliában az ipari forradalom már egész erejével dult, fölforgatta a népesség hagyományos tagozódását falu és város közt, beleszorította a földjüktől megfosztott parasztokat a városokba, a városokban a gyárakba, megteremtett egy telhetetlen és mohó vállalkozó osztályt, amely a szüzi fiatalság erejével vetette magát a haszoncsinálásra és kegyetlen eréllyel gázolt le maga előtt minden korlátot, gazdaságit, politikait, jogit, ami vállalatát kiterjesztésének útjában állhatott — akkoriban Németország mai területe fölött javarészt még a hűbéri és kézműves társadalom szelleme terpeszkedett lomhán, száz meg száz kicsi, szuverén állam szakította szét testét, száz meg száz nevetséges, apró potentátum nevetséges bürokratái és rendőrei tartottak féken minden egyéniséget, városaiban tudatlan és kicsinyes, minden ujitástól féltő kis mesterek és szatócsok tengődtek, és jámbor mesterlegények türelemmel várták, mikor lehetnek ők is ugyanolyan jámbor és tekintélyes mesterekké. Száz évvel később az északi német szövetségben gyorsabb és erőszakosabb az ipari fejlődés, mint volt valaha is Angliá-

ban, és további emberöltő multával az egységes Németország diadalmas versenytársa a brit iparnak és kereskedelemnek a világ minden piacán. És mialatt a brittek nekiesnek az ipari termelésnek, ugyanabban az időben Franciaország polgársága követi a száz évvel ezelőtti angol példát és véres forradalommal megtöri a feudalizmus kizárólagos politikai uralmát. De nem követi sem az angol, sem a német példát az ipari forradalommal, fölhalmozott tőkéiből alig-alig juttat az ipari termelésnek, hanem inkább kölcsönpénzre szoruló idegen államokat és idegen vállalkozókat uzsoráz ki. S míg saját ipara teng s alig-alig fejlődik túl azon a ponton, amelyet az angol ipar a 19. század első felében, a német a század harmadik negyedében elért — nagy forradalmának politikai következményeit erélyesen levonja s újabb és újabb forradalmakkal és az államszervezet és törvényhozás demokratizálásával az állam kizárólagos urává veti föl magát.

Hasonlóan egyenetlen és diszharmonikus a gazdasági és politikai fejlődés a többi országokban is. És mindenütt a fejlődés különböző elemei egyidőben különböző kombinációkban vannak meg. Amikor Angliában kibontakozik a nagyipar, a polgárság beéri azzal, hogy a kormányban és a törvényhozásban egyenrangú társa legyen a vele száz érdek szálával összefűzött földbirtokososztálynak. Franciaországban az ipar sokkal gyöngébb, de a nagybirtokot szétzúzta a nagy forradalom; ott a polgárság az abszolút állam maradványával, a bürokráciával osztozik az uralomban. Németország valamennyinél gyorsabb ütemű ipari fölvirágzásával nem tartott lépést politikai fejlődése s némely demokratikus formák alig leplezik a monarchikus abszolútizmus és a nemesi feudalizmus kizárólagos uralmát. Sehol sem jelenik meg egy-egy gazdasági és politikai típus tisztán, s egymás mellett a legkülönbözőbb fokok furcsa keresztezései élnek.

A környezet ezen fejlődési diszharmoniai a mai munkásmozgalomban is kell, hogy kifejezésre jussanak. Ez a környezeti befolyás főként három irányban érvényesül: a szervezeti formák, a harc eszközei és a harci szellem tekintetében.

a) A szervezeti formák.

Minden társadalmi stratégiának fölve ugyanaz, ami az egyéb hadi tudományé: a hadtesteknek a terep formációihoz és az ellenfél hadállásaihoz kell alkalmazkodniok; mozgékonyság, a rendeknek és a hadállásoknak a szükséghez

képest folytonos gyors változtatása a győzelemnek egyik főfeltétele.

A munkásmozgalom terepe a gyár, ellenfelei a munkáltatók, szervezetei a hadtestek. Ha sikerre vágyik: szervezeteinek folyton az ipari üzem fejlődéséhez kell alkalmazkodniok és a munkáltatók hadállása szerint változniok.

Az ipari fejlődés kezdeteiben a gyárak szórványosan tűnnek föl az országok egyes pontjain, kevészámu, nagyrészt egyforma árut gyártanak és egy-egy iparágon belül egymással sokszor ép oly élesen versenyeznek a profitért, mint munkásaikkal. Akárhányszor megesik, hogy titokban ők maguk biztatják föl egymás munkásait bérkövetelésekre és sztrájkra, hogy a versenytársra kényszerített szünet idejében megkaparítsák annak piacait. Idővel ellepik a városokat és azok táját, sűrűn behálózzák az egész országot, egyenkint is megerősödnek, egymás versenyét jobban bírják, munkakörüket kiterjesztik, a munkamegosztás mellett fokozottabb mértékben alkalmazzák a munkaegyesítést s a kézműipar és a kezdő gyáripar idejében önálló külön iparágak munkáját üzemben koncentrálják. A gépek végtelemül differenciálják egy-egy árucikk előállításának egyes fázisait, a legkülönbözőbb képességek érvényesítését kívánják meg egymás után, s akik azelőtt egymástól mindenben messze álltak, ma egy üzemben dolgoznak asztalosok, lakatosok, kárpitosok, gépészek, s százféle más munkás, mindannyian ugyanazon áruk előállításával elfoglalva. A vezető nagy iparokban végül a vállalatok önállósága és egymás közti versenye is megszűnik, kartellek és trösztök vagy egyéb érdekegyeségek formájában egységesen szervezeten lépnek föl, nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi piacon is a fogyasztókkal, de munkásaikkal szemben is.

Nyilvánvaló, hogy a munkások szervezeteinek ezen fejlődéssel együtt kell fejlődniök. Helyi iparnak lokális szervezetek felelnek meg, országosan elterjedt és szervezett iparnak országos szervezetek; a régi kézműiparok közti munkamegosztást respektáló iparnak szakma szerinti szervezetek, a munkamegosztást nem annyira az iparágak közt, a termékek fájában, hanem inkább az üzemen belül, az előállítás folyamatában kifejlesztő mai nagyüzemeknek az ipari szervezetek; a világot behálózó, az üzemeket a végsőig koncentráló tröszt-korszaknak a munkások nemzetközi nagy ipari szövetségei.

Mégis azt látjuk, hogy a munkásmozgalom szervezeti formái nem illeszkednek egyformán ehhez az egyedül észszerűnek látszó sémához. Németország és Anglia ipari szer-

vezete körülbelül egy fokon áll ma: mindkettőt magasfokú központosítás jellemzi. Ennek megfelelően Németország munkásmozgalmának uralkodó elve a központosítás és nagyon erős áramlatok hajtják a központosított szakszervezeteket nemzetközi egyezségek kötésére és ipari szövetségek alakítására. Angliában ellenben a lokális elv az uralkodó, az országos szövetségek szerkezete laza és a helyi csoportok önállóságát kevésbé érintő, a nemzetközi kölcsönösség terheit pedig igen nehezen és igen lanyhán vállalják.

Egy-két adat jobban megvilágítja a helyzetet.

A német u. n. szabad szervezetek 1908. évi kongresszusán 1 millió 888 ezer munkás volt képviselve, az összes szervezett német munkásoknak majdnem négyötöde; de ez a majdnem két millió munkás nem helyi szervezetei útján küldte képviselőit a kongresszusra, hanem a szigorú központosítás alapján szervezett országos szövetségei útján; ezeknek összes száma pedig 62 volt. Közel két millió munkás 62 szervezetben.

Az angol szakszervezeteknek két évvel később, 1910-ben tartott kongresszusára 1 millió 650 ezer munkás küldte el képviselőit, a szervezett munkásoknak alig kétharmada; és ez az 1 és kétharmad millió munkás 213 különböző, egymástól többé-kevésbé független szervezet közt oszlott meg.

Ha ugyan Angliában is némely szakma munkásai, például a bányászok és a szövőipariak, alakítottak sok százezer tagot egyesítő országos szövetségeket, ha másokban is vannak erre hajló törekvések: a legtöbb iparágban az önálló szervezetek száma egészen emlékeztet a német birodalomnak területi szétforgácsoltságára a Napoleon előtti időkben. Mintha Anglia, az »egyesült királyság«, volna megannyi kiskirályságra szétszakítva.

1909-ben az angol vas-, gép- és hajóépítőiparban 222 munkásuniót számláltak, a szövőiparban 289-et, a faiparban 100-at stb. Ugyanezen iparágak szervezett munkásai Németországban összesen 9 országos szövetség kötelékébe tartoztak, az önálló helyi vagy más kötelékbe tartozó egyéb szervezetek száma alig lehetett több 15–20-nál. Angliában 600, Németországban 30! A régen egyesült angol királyságban szakszervezeti partikularizmus, az új német szövetségben centralizmus.

Ha sztrájk tör ki, a német munkáltató egy-két szövetség képviselőivel áll szemben, a munkások egységes akaratával és elhatározásával kell számolnia; Angliában mindennapos eset, hogy egy sztrájkba keveredett munkások 20–30–40 szervezet kötelékébe tartoznak s megannyi vezetőségnek kell

előbb megegyeznie, hogy azután a munkáltatóval megegyezhessenek.

Honnan e különbség?

A különbség kétségtelenül onnan ered, hogy az angol szakszervezetek még abban az időben fejlődtek ki és erősödtek meg, amikor a szakmák és helységek szerinti szervezkedés megfelelt az ipar fejlettségének. Amikor Angliában is megindult az ipari centralizáció, ezek a szakmai és helyi szervezetek régi és sikeres multra tekinthettek vissza; maga az ipar üzemi fejlődése aránylag lassú volt és Anglia világgazdasági uralma folytán nem kísérték éles harcok a vállalkozók és a munkások közt. A szükség nem volt oly kényszerítő, hogy a régi szervezeti formákat el kellett volna hagyni. Németország nagy ipari fejlődése ellenben rövid ötven év műve, ami alatt sem a vállalkozóknak, sem a munkásoknak egy percnyi pihenés sem jutott. Az első szakszervezetek csak a múlt század hatvanas éveiben alakultak. Alig alakultak, máris átalakultak. A folytonos harci készenlét nem engedte, hogy régi formákban megmerevedjenek. S ahogy a német ipar rohamban, alig egy emberöltő alatt vette be azt az állást, amelyre vezető utat az angol majd száz évig járta, úgy a szakszervezeteknek is alig jutott idejük, hogy kezdetleges formákban éljenek. Mai vezéreik közt akárhány van még, aki szinte születésétől kezdve mellettük volt. Nincsenek őseik, nincsenek hagyományaik, csak életük van, gyorsan rohanó fiatalságuk. Innen az egész német munkásmozgásban uralkodó központosító irányzat.

Más országokban a szervezeti formák alakulása nagyjából ugyanezen törvényszerűségek uralma alatt áll. A francia munkásmozgalom is — amelyet sokfelé a lokális szervezeti elv igazi otthonának tartanak — a legújabb években erős léptekkel halad a központosítás felé. És ha ott is akadnak némelyek, akik a helyi szervezetek autonómiáját a munkásmozgalom megdönthetetlen alapjának hirdetik: véleményükre rácsafol a tény, hogy amióta a francia ipar frissebb lendületnek indult, a helyi szervezetek egyre-másra alakulnak át országos szövetségekké.

b). A harci eszközök

A munkásmozgalomnak lényeges sajátága, hogy a töke és a munka közt folyó harc, ami azt jelenti, hogy a munkások közvetlenül a munkáltatókkal szemben lépnek föl kö-

vetelésekkel és közvetlenül ők tőlük várják követeléseik teljesítését.

Ennek ellenére a munkások nagy tömegeit akárhány országban olyan szervezetekben látjuk, amelyek nem a közvetlen gazdasági harc fegyvereivel élnek, hanem az állam útján, a törvényhozás befolyásolásával és — ha lehet — a törvényhozás többségének, tehát a politikai hatalomnak meghódításával igyekeznek eredményeket elérni.

Ez a szervezet a munkásság politikai pártja, vagy ahogy közönségesen nevezik: a szociáldemokrata párt. Ugyanúgy — sőt sokszor jóval határozottabban és élesebben — hirdeti az osztályharcot, mint a gazdasági szervezetek; ugyanúgy azt vallja, hogy a munkásosztály, és csak a munkásosztály, erejére támaszkodik; programja a tőkével szemben sokkal radikálisabb, mint a gazdasági szervezeteké; nem áll meg a mai társadalmi rend keretei közt megvalósítható követeléseknél, hanem a magántulajdon eltörlését, tehát a köze uralmának végleges megszüntetését tűzi ki végcélul. Forradalmi párt tehát. Mindazonáltal közvetlenül csak demokratikus politikai és gazdasági reformokért harcol és nevet is olyat választott, amely ezen reális természetét a legpregnansabban fejezi ki. A demokráciát akarja, a nép uralmát az államban és ez uralom által olyan törvényhozást, amely a tömegek szociális szükségleteiről az állam erejével gondoskodik.

A demokrácia alapelve, ahogy azt már a 18. század bölcsészeti és államtudományi irodalmából ismerjük, amely a polgári demokrácia mozgalmait megelőzte és kísérte, a többség uralma. A demokrácia érdekében a tömegeket kell véleményük megnyilatkoztatására bírni. Ennek módja a törvényhozásba küldött képviselők választása. Az egyvéleményűek egy pártba állnak össze és arra adják szavazatukat, akiben megbíznak. És minthogy a többség akarata csak úgy fejezhető ki, ha mindenki megmondhatja véleményét: szavazati joggal kell felruházni mindenkit. Az általános szavazati jog ilykép a következetes demokráciának első követelménye.

A szociáldemokrata pártok harcai nagyjából mindenütt e demokratikus program kereteiben folynak le. Mint-hogy első sorban a munkástömegek érdekeit kívánják szolgálni, vannak némely, a polgári demokráciától eltérő követeléseik. De mivel a választás mindenütt titkos, nem akadályozhatják meg, hogy más elégedetlen elemei a népességnek is ne őket támogassák szavazatukkal. Sőt mivel a munkásosztály sokhelyt még kisebbségben van, s a középosztály szavazatai adhatják csak meg a többséget, a több-

ség megnyerése érdekében egyenesen pályáznak is más osztálybeliek, nem-munkások szavazataira. Ezért az »elnyomottak pártjának« is nevezik magukat, nemcsak munkáspártnak. S így teljes joggal mondhatják ők maguk, hogy »a szociáldemokrácia csak következő demokratia«. Következő csakugyan — vagyis a többségre alapított. De demokrácia: tömeguralom — nem osztályuralom.

Vannak országok, ahol ez a program tényleg magával ragadja a munkásság nagy tömegeit. A demokrácia megalkotása olyannyira lelkesítő cél, hogy sokhelyt sokkal nagyobb számú munkást vonz magához, mint a gazdasági küzdelem, a munkásság erőinek java részét a politikai harc számára foglalja le és a köztudatban úgy él, mint a munkássztály tulajdonképeni hadi szervezete. A politikai pártot azonosítják a munkásmozgalommal.

Igen rövid ideje még — alig 15—20 éve — Németországban sokan tartották, hogy a munkásság osztályharcának egyetlen szerve a politikai párt és a szakszervezetek csak amolyan ujonciskola a párt számára, előkészítő tanfolyam a szociálistmusra.

Hogy így volt, épenséggel nem lehet csudálni. Mialatt a szakszervezeteket egyre-másra érték nagy vereségek és tagjaik száma alig szaporodott, a szociáldemokrata párt világraszóló sikerekkel dicsekedhetett. Minden üldözés, az államhatalom, bíróság, rendőrség egyetlen hajszája nem akadályozhatta meg, hogy választásról-választásra újabb száz- ezrek ne vallják magukat híveikül. 1890-ben, még a hirhedt szocialista-törvény hatálya idejében, a párt jelöltjeire 1,427.298 szavazatot adnak le a birodalmi választásoknál; a szakszervezeteknek 300.000 tagjuk van. 1893-ban, három évvel a törvény lejártá után, a szociáldemokrácia 1,786.738 szavazattal a birodalom legerősebb pártja; ugyanabban az évben az osztályharc alapján álló szakszervezetek kötelékében épen egy negyedmillió munkás van, tehát kevesebb, mint három évvel azelőtt. 1898-ban a párt szavazatainak száma fölülmulja a kétmilliót: 2,107.100; a szakszervezetek épen hogy elérik a félmilliót. És ha a szakszervezetek azóta mégis másképp fejlődnek, úgy hogy ma már kevesen vannak a munkásmozgalomban, akik nem ismernék el a párttal legalább is egyenrangú szervnek — minden időleges vereség vagy visszaesés újból föltámasztja sokakban a régi nézetet a párt elsőbbségéről és új energiákat terel a politikai mozgalomba.

Más országokban — Ausztriában például, Magyarországon is és mindenfelé a keleti államokban — még ma is

a politikai párt a munkástörekvések kristályosodó pontja. Senki sem kételkedik abban, hogy a munkásosztálynak igazi harci szervezete a szociáldemokrata párt; és senki sem habozik, hogy a szakszervezeteket az igazi munkásmozgalomnak alárendelje és a politikai harcot proklamálja a munkásmozgalom legfontosabb eszközének, amely mellett a gazdasági harc csak másodrendű szerepet játszik.

Hogyan magyarázzuk meg ilyenek láttára azt a föltűnő jelenséget, hogy az ipari fejlődésnek a németországgal hasonló vagy épen magasabb fokán álló országokban olyanforma szervezkedés, amit a német vagy osztrák szociáldemokráciához lehetne mérni, egyáltalán nincsen? Hogy egykét, magát szociáldemokratának valló politikuson és csoporton kívül sem az Egyesült Államokban, sem Angliában az osztályharc alapján álló és csak a munkásságra támaszkodó, a munkásmozgalomban számottevő párt nincsen? Hogy Franciaországban van ugyan magát szociáldemokratának nevező párt, de minden jel arra vall, hogy igen nagy részben más osztályok támogatásán nyugszik, ha ugyan a munkásosztályén is? Ahol pedig — mint legújabban Angliában — mégis alakult önálló párt, amelyet a munkásosztály politikai képviselőinek lehet nevezni, annak tagjai túlnyomórészt meggyőződésükben és tetteikben a radikális polgári pártok csatlósai?

A kérdés nyitjára rájövünk, ha a szóban forgó országok politikai szervezetét vesszük szemügyre.

Valóságos közhely, hogy az Egyesült Államok alkotmánya és politikai élete a politikai demokrácia hűssá és vérré válása, hogy az északamerikai unió a legtisztább demokrácia. Anglia ugyancsak jórészen megvalósította a demokrácia követeléseit. Már Franciaországban, bár kormányformája a demokratikus eszménynek megfelelő: köztársasági, és a törvényhozás az összes polgárok szavazatából nő ki, a korábbi abszolutisztikus rendszernek sok maradványa él még, első sorban a szigorúan központosított állami bürokrácia. Németországról úgy tudjuk, hogy csak félig alkotmányos állam; a nép képviselői megszavazhatnak és elvethetnek ugyan törvényjavaslatokat, de a végrehajtásra semmi befolyásuk nincs, az kizárólag a császárnak és csak neki felelős hivatalnokainak előjoga. Még odább keletre a demokrácia még gyöngébb lábon áll, ha ugyan helyenkint némely külső attribútumaival fel is cifrázták az alkotmányokat.

A szociáldemokrácia jelentősége ennek épen visszája. Az Egyesült Államokban semmi szerepet nem játszik; Angliában jelentéktelen; Franciaországban már számottevő té-

nyező a gazdasági mozgalom mellett; Németországban legalább is egyenrangú azzal; még odább épen dominál.

Az összefüggés a munkásosztály politikai erő kifejtése és az egyes országok demokratikus fejlődése közt nyilvánvaló. Minél demokratikusabb egy ország, a munkásosztály törekvéssel annál kizárólagosabban nyilatkoznak meg gazdasági mozgalmában; minél alacsonyabb fokán áll a politikai demokráciának, a munkásosztály energiái annál erőteljesebben érvényesülnek a politikai mozgalomban.

Az Egyesült Államok polgárosztálya szüzi talajon építhetett. Demokráciája tiszta kibontakozását semmiféle hűbéri vagy egyházi csökevény nem akadályozta. Angliában, Franciaországban is emancipálta magát a történelmi osztályok politikai uralma alól; errébb még igen sok az eltakarítani való.

Nyilvánvaló ebből, hogy a szociáldemokrata párt nem közvetlen függvénye az ipari fejlődésnek, hanem az országok demokratikus fejlődésével él és hal. Nem jár és fejlődik szükségképen és kényszerűleg az iparral együtt, mint a gazdasági mozgalom, hanem attól függ, hogy a polgárság megvalósította-e valahol politikai eszményét és mennyire valószínűsítette meg. Ahol a polgárság nem végzi, vagy lanyhán végzi az állam demokratikus átszervezésének munkáját, ott és addig a munkásosztály vállalja ezt a föladatot. De csak ott és csak addig. A munkásosztály autonóm politikai harca a demokratikus fejlődés függvénye. Hogy az összefüggés munkásmozgalom és ipari fejlődés közt csakugyan ez, semmi sem bizonyítja élesebben, minthogy nincs iparos ország (gazdasági) munkásmozgalom nélkül, ellenben igen fejlett iparú országokban nincs autonóm munkáspárt.

Ennek a különbségnek országok munkásmozgalma közt jó oka van. Gazdasági küzdelmei folytatására, szervezetel kiépítésére a munkásosztálynak épen úgy kell a polgári és politikai szabadságoknak az a rendszere, amely első sorban a polgárosztály társadalmi és politikai emancipációjának és uralmának eszköze. És ezért azt látjuk, hogy a demokratikus fejlődés kezdő fokain a munkásság azokban az országokban is alkot szociáldemokrata pártot, ahol annak ma, magasabb fejlődésfokon, alig van nyoma.

A 19. század elején Angliában rosszul állt a demokrácia ügye. Nemcsak a munkások érezték meg a hagyományos politikai szabadságok érvényének felfüggesztését az ő szervezeteikre, hanem a feudális reakció súlyosan ránehezedett a polgárságra is. Az uralkodó konzervatív párt a nagybirtokosok érdekében a legmagasabbra csavarta föl a gabona

vámját oly magasra, hogy pl. 1815 és 1827 közt a búza ára 46%-kal volt magasabb Angliában, mint a szomszédos Franciaországban, ahol pedig szintén elég magas vámokat szedtek. Az élelmiszerek drágasága súlyos akadály volt az ipar fejlődésének. Mindkét reakció: a politikai és gazdasági ellen erős szervezkedések indultak meg úgy a polgárság, mint a munkásság körében. Az elnyomások és üldözések az erélyesebb és fölvilágosodottabb munkásvezéreket arról győzték meg, hogy csak a törvényhozás egész rendszerének gyökeres fölforgatásától várhatnak javulást. Létrejött a híres chartista mozgalom, amely a 30-as és 40-es években Angliában egyáltalán nem jelentett mást, mint a szociáldemokrácia a ma is feudális Németországban. Az osztályharcot hirdette a burzsoáziával szemben is, szociális eszmékkel volt tele, de azért gyakorlati programja szigorúan reális és demokratikus volt. Ennek a programnak hat főpontja így szólt:

1. Általános választójog;
2. a képviselők évenként újraválasztása;
3. a képviselők fizetése;
4. pótválasztások;
5. egyenlő választókerületek;
6. a passzív választójog cenzusának eltörlése.

Húsz éven át Anglia politikai levegője a chartismus harcától volt viharos. Agitáció szóval és tollal, tömeges demonstrációk, véres összeütközések a rendőrséggel, politikai célú tömegsztrájkok kergették egymást. A gazdasági szervezkedésről pedig alig beszéltek.

És az egész forradalmi mozgalom, amely ép oly kérelhetlen harcot hirdetett a gabonavámok eltörléséért küzdő polgárság, mint az állam ellen, egyszeribe véget ért, amikor 1847-ben az ipari burzsoázia a gabonavámok eltörlésével hegyébe ült a földbirtokok osztálynak. A polgári demokrácia győzelme az angol szociáldemokrata párt halála volt.

Ez nem jelenti azt, hogy a munkásság politikai mozgalma fölösleges. Csak azt jelenti, hogy másodlagos tünet, nem közvetlen kifejezése a gazdasági harcnak, hanem a demokratikus fejlődés fokával adott kisegítő eszköz. Akár él ezzel a munkásság, akár nem: a gazdasági munkásmozgalom mindig megvan, mint az ipari fejlődés állandó, elmaradhatlan kísérője.

c) A harc szelleme

A munkásmozgalom különbségei nemcsak magának a mozgalomnak, az akciónak, különlegességei, hanem megnyi-

latkoznak a munkásság szellemében is, azokban az elgondolásokban és érzelmekben, amelyek az emberek cselekvését rendszerint kísérik. Amennyiben ezek az érzelmi együttjárók azoknak a fejlődési különbségeknek tartozékai, amelyekkel eddig foglalkoztunk, tulajdonkép nem új különbségek s talán nem is érdemelnének külön említést, ha nem volnának a munkásmozgalomnak pszichológusai, akik éppen ezekre a szellemi különbségekre vetnek nagy súlyt. Sokszor róják föl például az egyik mozgalom bűnének, a másik erényének — kiki a maga álláspontja szerint — hogy forradalmi szellemű, harcias, hogy a munkáltatókat soha békén nem hagyná és velük nem alkuszik, vagy viszont: hogy békés természetű, hogy támadásokra ritkán ragadtatja magát, hogy harcba csak akkor száll, ha a munkáltatók belekényszerítik, de százszor inkább egyezkedik s i. t. A munkásmozgalom egész története bizonyítja, hogy ezek a hangulatok és érzelmek semmiképen sem változatlanok és egyformák egyetlen ország munkásmozgalmában sem. Az egyes nemzetek temperamentumbeli sajátosságai a kilengések szögét tompíthatják vagy élesíthetik ugyan, az egyik gyorsabban csap át ellenkező hangulatba, mint a másik, de általában sem a heves és lobbanékony franciák vagy amerikaiak, sem a kimért és hideg németek vagy angolok munkásmozgalmáról nem lehet mondani, hogy akár az egyik, akár a másik érzelmi típust képviselné. Az angol munkásmozgalom történetének körülbelül ötven esztendeje a legradikálisabb, legaggresszívebb és legerőszakosabb küzdelmek története. A 30-as. évek elején a trade unionak lapjai és kiáltványai a legtisztább szocialista szellemet tükrözik vissza. »Mindaz, ami most kell, — írja az egyik — a jogra és igazságos elvekre alapított unió, hogy a szegénységet és az attól való félelmet örökre száműzzük a társadalomból... A tőke híres hatalmát most majd próbára tesszük; hamarosan fölfedezzük, mit ér, mihelyt munkátoktól megfosztottatok. A gazdagságot teremtő munka fog nemsokára rendelkezni a földről és nem telik bele sok idő, meglátjuk, hogy tétlen birtokosa titeket kér majd, hogy értéktelen birtokától szabadítsátok meg.« Így nem egy lap írt, hanem a legtöbb. Ilyen hangon írtak a szakszervezetek a munkáltatóknak is, parancsoló és sértő hangú leveleket, ha követeléseket állítottak föl. »Mi titeket — így szól az építőmunkások egy ilyen levele — azért, hogy alapszabályainkkal nem bántatok oly tisztelettel, mint illenék, súlyosan bűnösöknek ítélünk és azt tartjuk, megérdemlitek, hogy szigorúan megbüntessünk ezért.« A levelek célja nem az volt, hogy kívánságokat közöljenek

s azokról alkudozzanak, hanem ultimátumok voltak, amelyekről többet velük szóba nem álltak. Az agitáció főként a nyolcórás munkanap érdekében folyt. »Tervünk az — írja a pamutfonók egyik vezére 1833-ban — hogy a jövő március elsején, azon a napon, amikor a törvény a tizenegy éven aluli gyermekek munkaidejét napi nyolc órára korlátozza, mindazok, akik ezen a koron túl vannak, fiatal emberek és felnőttek egyaránt, kössék magukat ahhoz, hogy napi nyolc órán túl nem dolgoznak és hogy ami hetibért ma 69 munkóráért kapnak, az azontúl a 48 óras hét minimális munkabére legyen.« A szövőipar különböző szakmái csatlakoztak a pamutfonókhoz. Az agitációt csakhamar a Nagy Nemzeti Munkásszövetség veszi kezébe. Bevallott politikája az volt, hogy az ország összes munkásainak általános sztrájkját készítse elő. De első perctől kezdve szakadatlanul helyi sztrájkokba volt keveredve. Az egymást követő sztrájkok a közvéleményt a végsőig fölizgatták. Az izgalom teljes lett, amikor egy este London sötétben maradt. A gázgyárok munkásai általános sztrájkba léptek...

Minék folytassuk? Mindenki emlékszik rá, hogy 1907-ben a francia forradalmi szakszervezetek központja, a híres Confédération Générale du Travail kiadta a jelszót, hogy a következő év május elsejétől senki se dolgozzék napi nyolc óránál többet. Ezt a jelszót és az érte folyt heves agitációt a »békésebb« szellemű nemzetek munkásai mindenütt a féktelen francia fantázia terhére írták; hogy az akció — természetesen — kudarcot vallott, a speciális francia forradalmi taktika vereségének látták. Csakugyan: vereség volt. De nem a francia szellemé, mert hiszen az állítólag más szellemű angolok ugyancsak megpróbálkoztak vele — hetven évvel azelőtt.

Az amerikai szakszervezetek abban a hírben állnak, hogy a tőke és a munka érdekközösségét vallják és hogy inkább százszor megalkusznak, mielőtt egyszer verekednének. És mégis: sehol sem olyan erőszakosak a sztrájkok, mint az Egyesült Államokban, sehol sem ragadtatják magukat a sztrájkolók oly gyorsan sztrájktrörök bántalmazására, a gépek, szerszámok használhatatlanná tételére, mint ottan. (A hírhedt sabotage semmiképen sem francia találmány!)

Az látszik ebből, hogy az, amit általában a munkásmozgalom harci, forradalmi szellemének neveznek, egyáltalán nem azonos az erőszakkal. Valaki lehet igen erőszakos a legköznapibb és legközelebbfekvő célok érdekében. Maga a forradalmiság azonban semmiképen sem nemzeti tulajdonság, hanem éppen úgy fejlődési és környezeti

termék, mint maga a munkásmozgalom. Aszerint, hogy az ipar fejlődése magas- vagy alacsonyrendű, gyorsabb vagy lassúbb ütemű, a munkásság mozgásszabadsága teljesebb vagy korlátozottabb — minden ország munkásmozgalma hol harcias, forradalmi, hol békés és közelbe néző. Amit a kontinens forradalmi munkásságának harminc éven át követendő példának állítottak oda: az angol munkásmozgalom néhány év óta — amióta Angliában újra fölütötte fejét az imperialista, militarista, védvamos reakció — minduntalan föleleveníti ifjú korának erőszakos emlékeit; s akiktől még néhány év előtt a »társadalmi béke« minden barátja óvott, a német szakszervezetek ma — hála az ipar rohamos lendületének — példái a békés és »gyakorlati« munkásmozgalomnak.

2. Hagyományos különbségek

Más megítélés alá esnek azok a különbségek a munkásmozgalom szellemében, amelyeket nem lehet sem az ipari, sem a demokratikus fejlődésre visszavezetni.

A tőke és a munka viszonya az ipari és politikai fejlődés minden fázisában ugyanazon dolgok körül forog: a munkáltató és a munkás kölcsönös szolgáltatásainak mértéke körül. Ezekhez a szolgáltatásokhoz fűződő érdekek mindkétfelől teljesen egyformák, akár keresztények és zsidók, katolikusok és protestánsok, németek és lengyelek, yankeek és magyarok, akár pedig ugyanazon vallás, fajta vagy nemzet tagjai állnak egymással munkaviszonyban. A katolikus munkás tíz munkaórája nem több, mint a protestáns tíz órája és 20 korona munkabér csak 20 korona; akár keresztény, akár zsidó, német vagy magyar munkáltató fizeti.

Azt lehetne azonban hinni, hogy nem így van. Hogy a munkás nem vallja a tőke régi elvét: a pénznek nincs szaga. Van szaga! Van keresztény és nem-keresztény pénz, hazafias és hazafiatlan pénz.

A munkásmozgalom központosulása Németországban a legteljesebb. A helyi szervezetek alig játszanak szerepet. De a centralizációnak ez az irányzata nem állhatta útját, hogy a német munkásmozgalom három nagy ágra ne szakadjon. Egymás mellett — és egymás ellen — működnek az úgynevezett szabad (vagy szociáldemokrata), a keresztény és a liberális (vagy Hirsch-Duncker-féle) munkásszervezetek nagy központi szövetségei.

1908-ban 2 millió 422 ezer szervezett munkás volt Németországban. Ezek közül 1,832.000 tartozott a szabad szervezetek központjához, 265.000 a keresztény szervezetekhez,

105.000 a liberálisokhoz, a többi független vagy helyi egy-
lethez. Ha a keresztény és liberális szervezett munkások
aránszáma nem is nagy — alig egy ötöde a szabadszerve-
zetteknek — magában véve 370.000 munkás semmiképen sem
kicsinyelhető tömeg.

A német munkásmozgalom ez a két ága a szabad —
vagy ahogy akkor még inkább nevezték: a szociáldemo-
krata — szakmozgalom tudatos ellenzékeként alakult. Ha nem
a növekedett oly rohamos gyorsasággal, mint ez, némely
vidékeken komoly tényezője a tőke és a munka harcának.
Mi lehet az oka, hogy mégis ellenállnak a német munkás-
mozgalmat általában erősen jellemző egységesítő és egyen-
lősítő irányzatnak?

Nem helyes az a nézet, hogy ezek a szervezetek tulaj-
donkép a vállalkozók titkos segédcsoportai a forradalmi
munkásszervezetek ellen, vagy legjobb esetben indifferens
csoportosulások, amelyeknek a munkaviszonyok javítására
nincs nagy gondjuk. Ha kezdetben fűződtek is a keresztény
és a liberális szakszervezetek alakulásához ilyenfajta re-
ménysegek az uralkodó osztályoknak, — és ha maguk a
szervezetek vezetői is azt hitték, hogy nem a harcnak,
hanem a tőke és a munka békéjének szolgálnak — a tény-
leges valóság az, hogy ők is mind sűrűbben keverednek harcba
a munkáltatókkal és ebben a harcban mind gyakrabban ope-
rálnak közösen szociáldemokrata társaikkal.

Ha a munkáltatók szempontjából ilykép semmi külömb-
ség nincs is szociáldemokrata és keresztény szakmozgalom
közt — a munkásság oldalán nagyon is megérzik az erőket
ezen szétforgácsolását. Mégis egyelőre alig látszik hajla-
mosság arra, hogy a célok és eszközök közösségét a szer-
vezeti forma közössége tegye teljes és nyilvánvaló való-
sággá.

A kapitalizmus kemény és kíméletlen kézzel nyúlt bele
mindenütt a hagyományos viszonyokba, szétbontotta a csa-
ládot, a falusi és kisvárosi élet intim erkölcsi és társasági
közösségéből a nagyváros rideg és atomizált környezetébe
hajította a munkást, nagy részükben teljesen szét tépte az
érzelmi szálakat, amelyek a multhoz fűzték. Ha mégis azt
látjuk, hogy érzelmi okok háromfelé szakítják egy nagy
nemzet munkásmozgalmát — és látjuk, hogy hasonló kü-
lömböződések más nemzetek munkásmozgalmában is van-
nak —: a tőke és a munka modern harcában is beiga-
zolódik a szociológiai tétel, hogy a jelen gazdasági és tár-
sadalmi szükségességei mellett a múlt emlékei is formál-
ják a társadalom szervezetét és szellemét. Ezer esztendő

vallásos hagyománya nem elég erős arra, hogy háromezrezer német munkást az egyház parancsolta Krisztusi megnyugvásra bírjon a tőke úralmával szemben; de elég erős arra, hogy őket verjen közéjük és ugyanazon harcot vívó testvéreik közé, akikből a tőkének sikerült a vallásos hagyományokat kiölnie. Száz esztendő nemzeti küzdelmei nem olvasztottak százezer német munkást a német gyárossal oly szoros érzelmi közösségbe, hogy ennek az érzelemnek minden gazdasági érdekét alárendelje; de a nemzeti és liberális hagyomány elég erős arra, hogy elválassa őket azoktól a millióktól, akiket a munka közös érdeke és harca egy testbe kovácsolt. Nem csupán álnok barátok műve ez a különbözőség. Ha a holtak nem is föltétlen urai már a világnak, némi részük a világ kormányában ma is van. És így a munkásmozgalomban is van. A vallásos és nemzeti hagyományok a segítők.

VIII. KOZOSSÉGEK

Mindenik segített társának és
mindenik mondta testvérének:
Légy jókedvvel.

A Trade Newspaper and
Mechanics Weekly Jour-
nal mottója (1825.)

Bármilyen is a célja valamely tömegakciónak: gépek előállításának és eladása, vagy gyerekek nevelése, vagy éppen munkások harca a tőke ellen — a főprobléma mindig az erők egy célra irányított egységes szervezése.

Akik ezt tudják és a tőke és a munka harcában nem a munka pártján állnak — azok szeretik a munkásmozgalomban mutatkozó különbségeket élesen kiszűzni, hogy a munkásokban erejük tudatát gyöngítsék.

Láttuk azonban, hogy ha vannak is különbségek az egyes országok munkásmozgalma közt és az országokon belül is a mozgalom sokhelyt több ágra szakad — nagyrészt nem abszolút típusokról van szó, hanem relatív tulajdonságokról, amelyek a gazdasági és politikai környezet változásával változnak. S minthogy az országok gazdasági és politikai fejlődése egyazon törvényszerűség szerint történik, előrelátható, hogy a munkásmozgalom abban a mértékben egységesül, amelyben a gyorsan törtető és terjeszkedő kapitalizmus egyenlősíti a gazdasági és politikai viszonyokat.

De már ma is, amikor ennek a folyamatnak végét még távolról sem látjuk, az összes fejlődésfokokon és minden országban az egyezéseknek olyan nagy sorát állapíthatjuk meg, hogy azokból minden nehézség nélkül levezethetjük a munkásmozgalom lényeges jellemvonásait, céljait, résztvevőire, eszközeire, szellemére vonatkozólag egyaránt.

1. A résztvevők

Nem lehet kétséges első sorban az, hogy amit eleve a munkásmozgalom döntő kritériumának mondtunk, azt az utak és módok minden különlegességei érintetlenül hagyták. A munkásmozgalom a munkaviszonyok javítására irányuló szervezkedés. Akár fűz ehhez távolabbi célokat, akár nem: minden körülmények közt azt a módot alkalmazza, hogy drágábbá teszi a munkaerőt. Arra akarja kényszeríteni a tőkét, hogy többet fizessen érte. Vagy úgy, hogy ugyanannyi bérért rövidebb ideig áll rendelkezésére, vagy úgy, hogy ugyanannyi időért magasabb árt követel. Hogyan éri ezt el?

Mint ahogy a kapitalista gazdaságban a munkaerő ugyanolyan áru, mint minden más, amit a piacra visznek, a munkaerő áralakulását ugyanazon törvények kormányozzák, mint egyéb árukét. Mindenkit, akinek eladó árúja van, a verseny arra kényszerít, hogy annak árát minél alacsonyabbra szabja (ha nem is alacsonyabbra, mint amennyi költségébe az áru termelése került), és mindenkit, akinek árúra szüksége van, arra, hogy magasabb árt fizessen (ha ugyan nem is többet, mint amennyiért másutt is megkapja). Végeredményben tehát a kereslet és a kínálat mennyisége szerint alakul az ár. A munkaerő ára is.

Hogyan befolyásolhatják a munkások a munkaerő árának alakulását? Nem másképp, mint más áruk termelői: úgy, hogy csökkentik az árúpiacon a kínálatot. Kevesebb munkaerőt visznek a munkapiacra.

De a munkásnak az ő munkaereje nemcsak egyszerűen árúja, hanem egyetlen árúja. Ha ezen nem sikerül túladnia, normálisan csak egy útja van: az éhhalál. Így minden egyes munkás az éhhalál büntetésének terhe alatt kénytelen árúját minden körülmények közt a piacra vinni, minden áron eladni. S mivel rendszerint sokan vannak: a verseny kíméletlen, rettenetes s az árak épen akkorák, hogy éhen nem kell halniok.

Vannak azonban egyesek, akik sokkal gyakrabban tudják eladni munkaerejüket és magasabb árt sikerül elérniök érte, mint a többieknek. Akárcsak az egyéb áruk piacán, ezek is a jobb és ritkább áruk tulajdonosai. A különleges ügyességekkel, képességekkel fölszerelt, a képzett és tanult munkások. Ezek sokszor kevesebben vannak, mint amekkora a tőke kereslete irántuk; bérök magasabb, semmint a pusztá megélésre kell. Ha versenyezniök kell is: kevésbé függnek a tőkétől, ráérnek és módjuk van rá, hogy a verseny kor-

látozására kísérleteket tegyenek. Megteszik; és megszületik a munkásmozgalom.

Minden országban a tanult munkások kezdeményezték a munkások egyesüléseit a munkakinálat csökkentésére. Angliában a legelső szakszervezetek olyan munkások körében keletkeztek, akik középhelyet foglaltak el a régi kézművesek és az új gépiparok tanulatlan, többnyire a faluról kikerült munkásai közt. A városi munkás tipikus szakszervezete magasképzettségű munkások zártkörű társasága volt, amely kezdetben talán még ridegebben zárkózott el a gyári munkások tömegétől, mint kapitalista munkáltatótól. Az érdekek közösségét csak a tanult munkásokkal érezték. Csak abban az arányban terjesztették ki szolidaritásuk körét, amelyben a gépeknek az ipar mind több ágába bevonulása sokszor igen kevés, sokszor egészen másfajta képességű munkások versenyével fenyegette magasabb standardüket. Amely iparágban tanult munkások mellett a tanulatlanok nagy számát foglalkoztatják és ezek a tanultakkal egy üzemben, egy műhelyben dolgoznak mint segéd munkásaik és folytonos a veszedelem, hogy a segéd munkások, ha talán nem is tökéletesen, de annyira mégis elsajátítják a tanult munkások ismereteit, hogy nagy szorultság idejében a versenyzők sorában megjelenhetnek: ott bevonják a szervezkedésbe ezeket is. S mivel a legtöbb iparban, a két kategóriának érintkezése folyton sűrűbb, mint a mesterségek sokszoros és szigorú elválasztása idejében: a példa és a tanultak segítségével a tanulatlan munkások szervezkedésére is ösztönző lehet.

Altalában azonban még ma is igen éles határvonal van a tanult és a tanulatlan munkások munkaviszonyai és életmódja közt. Semmiképen sem szenvedhet kétséget, hogy a szervezett munkások valóságos munkárisztokrácia. Ha valaki egyszer nézte végig szervezett munkások összejövetelét s azután kimegy a külváros szűk utcáiba, a hatósági munkaközvetítőkhöz, kikötők rakpartjaira: szívtetőpő világgosszaggal szemlélheti, hogy a munkásság nagy többségének munkaerejét nem tette drágábbá a szervezkedés. Két világot lát: egy munkáséletet, amely jórészt megszüntette magára nézve a gépipari termelés leszorító tendenciáit és messze fölül emelkedett a gyáripari munkásoknál, korábbi átlagos életszínvonalán; és a nagy misere a plebs-et, amely ma is könnyű játékszere az ipari munkapiac minden szeszélyének és változásának, máról-holnapra tengődő, rongyos, beteg, tudatlan, műveletlen, differenciálatlan tömeg.

Igy a munkásmozgalom mindenütt csak kisebbség-

gét öleli föl a munkásosztálynak. Ha Európában körülbelül 50 millióra tehetjük a bér munkások számát, akkor a 8 milliárdnyi szervezett munkás, a munkaerő nevezetű árú európai termelőinek csak egy hatodrésze; 16%-a. De 1877-ben Németországban csak 2 és fél százalékka a munkásoknak volt szervezve; Magyarországon 1910-ben nincsen több 10%-nál. Ha ez az arányszám fejlettebb országokban ma magasabb is, ha Németországban körülbelül 25%, Angliában is olyanforma: ez még mindig nem változtat a tényen, hogy a munkásosztálynak kisebbsége az, amely a tőke elleni harcban szervezeten résztvesz.

Mint minden harcos kisebbség, a munkásosztály szervezett kisebbsége is szükségképen az osztály legkülömbjének kiválógotódása útján jön létre. Mert a munkapiac mai szervezete csak azoknak engedi meg munkaerejük visszatartásának fényűzését, akiknek az átlaggal szemben erőfölöslegük van: akik képzettebbek, kitartóbbak, bátrabbak, erősebbek, mint a többiek. Minthogy maga a modern ipar technikája aránylag csak kisszámú ilyen munkást kíván, s a többieket környörtelesen leszorítja a tanulatlanok szürke tömegébe: nem lehet egyelőre elvárni, hogy a szakszervezetek a munkásosztály többségét meghódíthassák.

Hisz még azoknak jórésze is, akiket sikerült megnyerniök, csak látszólag harcosa a tőke és a munka nagy harcának.

Ha a nagy szervezeteknek sokfelé sokkal több tagjuk van, mint amennyi az ipar tanult munkásainak száma, ezt alig tekinthetjük arra való jelnek, hogy lassankint a tanulatlanok is szervezve lesznek. Semmi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a körülmény, hogy minél nagyobb egy szervezet, vagy a szakma tagjainak minél nagyobb részét vontat be kötelékébe, a tagok hullámozása rendszerint annál sürűbb. Valóságos méhkas egy ilyen szervezet, amelyből és amelybe úgy rajzanak a munkások, mint ahogy csak oly helyiségekben közlekednek az emberek, amelyeket ném tekintenek otthonuknak.

Épen a legnagyobb német központi szervezetekben a legnagyobb a tagok fluktuációja. A német mozgalom legfőbb büszkesége a fémmunkások szövetsége. Ennek 1908-ban 362.000 tagja volt, ami a szakma összes számbajövő, szervezhető munkásainak nem kevesebb mint 33%-a. Jóval több ez, mint az összes munkásoknak a szabad szervezetekben szervezett százaléka, amely ugyanabban az évben aligha multa felül a 20-at. De mit jelent ez a nagy szám, ha megtudjuk, hogy ugyanabban az évben gyarapodott ugyan a

taglétszám 76 ezerrel, de ugyanannyian ki is léptek; hogy 1907-ben 66 ezeren léptek be, de ugyanabban az évben 55 ezer munkás hagyta ott a szervezetet. Három év alatt, 1906-tól 1908-ig, az újonnan belépettek száma nem volt kisebb 210.000-nél; tehát összesen 150.000 olyan tagja volt az óriási szövetségnek, kétötöde az egész tábornak, aki legalább három éves próbát kiállt, akiről föl lehet tenni, hogy meggyőződött és tudatos katonája a harcnak. A többit egy sztrájknak, egy kizárásnak fenyegető veszedelme, sokszor a velük egy műhelyben dolgozó szervezettek kényszere hajtja be rövid tartózkodásra a szervezetbe; de ha múlik a veszedelem és kiélvezték a szervezet közvetlen hasznát: a sztrájksegélyt, vagy munkahelyük változik, megint kisodorja őket, lerántja maga közé az átlagosok és az átlag alatt levők szürke tömege. Alig lehet kétséges, hogy a szervezett elitnek ezekből a szálló vendégekből több a kára, mint a haszna, hogy béke idejében inkább renyhe maradozók, háború idején súlyos teher ezek. És ezért igen ravasz, de semmiképen sem a szakszervezetek javát szolgálja az a törekvés, amely a szakszervezeteket a munkásság egész tömegére törvényt kötelezővé akarná tenni és a munkaviszályok elintézését a többség szavazatára akarná bízni. Amilyen demokratikus ez a javaslat, annyira munkásellenes, mert a gyöngék és gyávak többségének szolgáltatná ki a munkásmozgalmat, a biztos bukásba juttatná.

A gazdasági munkásmozgalom alapelve ilykép diametráisan ellentétes a politikai mozgalomával. Ebben szükségképpen a demokrácia többségi elve uralkodik, amely nem tesz különbséget szavazók és szavazók közt, mert minden egyes szavazat ide- vagy odahajlása egyformán tolja ki vagy szorítja meg a pártok határait. A pártok számára egyformán értékes tehát minden szavazat, mert minél több van belőle, a többséghez annál közelebb van a párt. A gazdasági mozgalmat ellenben az erősek és bátrak kisebbsége tette nagygyá és erőssé és csak ennek a kisebbségnek bátorsága, elszánt-sága és kitartása tarthatja is fenn és vezetheti tovább abban a súlyos küzdelemben, amelynek terheit a nagy többség — mint láttuk és fájdalommal megokoltuk — nem bírja.

Mert láttuk — és ma is minden nap láthatjuk — ember legyen a gáton, aki a tőke elleni harcban vállalja a kockázatot, amely az ellenállásból származik. Munkanélküliség, nyomor, éhség járnak a balsiker nyomában. Aki ebben a harcban résztvesz, az a legnagyobb tétet teszi meg az élet sorsjátékában: magát az életét. Az állati létből kiemelkedett ember számára nem az élés, ez a fiziológiai álla-

pot a fontos, hanem mindenekelőtt a hogyan élés, az életmód, egy szociális állapot; s egy magasabb szociális állapotból kivettetni nagyobb veszteség, mint a fizikai életet elveszíteni.

Magától értetődik, hogy ezt a kockázatot nem vállalja, de nem is vállalhatja más, mint az, aki közvetlenül van érdekelve ebben a küzdelemben: maga a munkás. Senki más. Árúja, amelynek áráért a tőkével verekszik, munkaereje elválaszthatatlanul hozzá van kötve személyéhez és senki sem helyettesítheti abban az akcióban, amelynek tartalma épen a személyétől elválaszthatatlan munkaerő elvonása a munkapiacról. De magasabb hatalom, például a politikai hatalom, az állam, a törvényhozás sem dekretálhatja helyette egyszerűen például a munkabér minimumát vagy a munkaidő maximumát. A politikai hatalom abban a társadalomban, amelynek alapjául a gazdasági versenyt elismerte, csak végrehajtója a gazdasági erőnek. Az állam hiába hozza legszébb törvényeit a munkaviszony dolgában, ha azokat a törvényeket, amelyek a munkapiacot kormányozzák, meg nem szüntetheti. Egyet tehet: elzárhatja az ország határait a külföldi munkások elől és ezzel csökkentheti a kínálatot a munkapiacon. De épen ez az, amire legnehezebben szánja rá magát. Ha pedig a gazdasági verseny érvényben marad, minden törvény csak annyira hatályos, amennyire a munkásmozgalomnak a munkáskínálatot korlátozó erejére támaszkodik. A munkásvédő-törvényhozás története minden országban a munkásszervezetek harcának története a törvények végleges végrehajtásáért, amit az állam csak a maga erejével biztosítani egyáltalán nem képes, mert észrevehető közvetlen befolyása a munkaviszonyt szabályozó gazdasági törvényekre nincs. S így a munkástörvényhozást is — akár csak a munkaviszony közvetlen változásait — csak maga a munkásság hajthatja végre, a munkásság szervezett ereje ad annak szankciót.

A munkásmozgalom cselekvő résztvevői tényleg és valósággal nem lehetnek ilykép semmi más osztálynak tagjai. Mert a gyárban, a műhelyben, ahol a tőke ellen közvetlen ellenállást lehet kifejtteni, csak egy osztály van; a munkásoké. S így a tőke és a munka harcát minden más harctól megkülönbözteti a valóságos munkásmozgalomnak minden időben közös jellemző tulajdonsága: hogy az csak munkások mozgalma. **M u n k á s - m o z g a l o m !**

2. A közvetlen akció

Arma parata fero.

Harcot, amelynek tényleges résztvevői csak munkások lehetnek, csak olyan fegyverekkel lehet vívni, amelyek a munkásoknak állnak rendelkezésükre. Ahogy a harc terhét nem veheti le róluk más, úgy a fegyvereket sem kölcsönözhetik mástól.

A szakszervezetek harca közvetlen akció.

Kevés szóhoz fűződik annyi félreértés, mint ehhez. A legközönségesebb az, amely egyszerűen azonosítja az erőszakkal, mert úgy emlékszik, hogy a francia szindikalisták, akik az *action directe* szót forgalomba hozták, gyakran harcolnak erőszakos eszközökkel.

A tőke és a munka gazdasági viszonyából, a viszonyt kormányozó gazdasági törvényekből folyik, hogy a munkásmozgalom mindig közvetlen akció volt, mert más, mint közvetlen akció nem lehet. Mert senki sem helyettesítheti a munkást a munkapiacon, ahol a harc véglegesen eldől. A közvetlen akció maguknak a munkásoknak akcióját jelenti tehát, a munkásság személyes harcát a munkaviszonyban uralkodó hatalmak ellen, amelyektől a munkás meg akar szabadulni.

De viszont a közvetlen akciónak egyáltalán nem lényege akár az erőszak, akár más harci eszköz, amely a szó nominális értelmének látszik megfelelni. És a legvaszkosabb tévedés, ha valaki tovább is hirdeti, hogy az *action directe* legtudatosabb képviselői, a francia forradalmi szindikalisták, az erőszakot értik vele. A legharcosabb munkásellenes politika francia szószólója, maga Leroy-Beaulieu írja: »Ami pedig a várva-várt forradalmi összeütközést illeti, a szindikalisták ezen nem értik az egykori utcai fölkeléseket, barrikádokat, vagy pláne bombákat; ők ezeket az eszközöket idejüket multaknak és gyerekeseknek tartják.« (Le Collectivisme, p. 655.)

Nincs a tömegharcnak az a fegyvere, amelyet a munkásmozgalomban haszonnal forgatni nem lehetne. Minden attól függ, munkások-e azok, akik forgatják és a maguk céljaiért forgatják-e, avagy ők csak eszköz más osztályok és más célok szolgálatában. Hányszor láttuk a 19. században a munkások ezreit, ahogy a polgári forradalmak barrikádjain és utcai harcaiban vérüket áldozták! Ez bizonyára erőszakos akció volt. De a munkásmozgalom közvetlen akciója.

volt-e? És az összes politikai pártok kíséretében hány száz-ezerre rüg a munkásszavazók száma! De a munkásszavazók akciója-e ez?

Közvetlen akció ellenben, amikor a munkások a munkaviszonyok javítását követelik a munkáltatótól.

Közvetlen akció, amikor a munkaviszonyokról egyezséget kötnek vele.

Közvetlen akció, ha egyezsége nem jutván, beszüntetik a munkát.

Közvetlen akció, ha nyomást gyakorolnak a törvényhozásra a maguk érdekében való törvények alkotása irányában.

Közvetlen akció, ha erre a célra gyűléseket, utcai tüntetéseket rendeznek, vagy bármi más módon nyugtalanítják a közvéleményt.

Közvetlen akció, ha akarataik kifejezésére saját követelket elküldik a törvényhozás házába.

Közvetlen akció, ha a fennálló rend támaszait, az államot, a katonaságot támadják meg, ha az útjukban áll.

A munkásmozgalom közvetlen akciója minden cselekedet, amely munkások által a munkásokért történik. A körülmények: a maguk és ellenfeleik szervezettsége, ereje, a megfontolás, hogy az adott viszonyok közt hol van a legkisebb ellenállás pontja, hol lehet az ellenfélt az erők minimumával megközelíteni — döntenek el, hogy a harc békés vagy erőszakos, egyezkedő vagy támadó legyen, közvetlenül a munkáltató vagy a munkáltatót fedő politikai hatalom ellen irányuljon-e. Közvetlen a munkások részéről, a cél szempontjából; de százszorosán közvetített lehet százféle taktikai eszköz által.

És mindezen akció mögött állandó készenlétben kell lennie a végső eszköznek, az egyedülnek, amely mindenképen közvetlen alkalmazkodás a munkaviszony fölött uralkodó gazdasági törvényszerűséghez: a munkaerő elvonásának a munkapiacról.

Az az aktus, amelyben a munkásság a munkapiac törvényének végső következtetését levonja és munkaerejét a kínálatból önként kirekeszti, a közvetlen akció legsúlyosabb, legveszedelmesebb eszköze — a munkabeszüntetés, a sztrájk.

A sztrájk a közvetlen akció legsúlyosabb eszköze azért, mert míg minden egyéb eszköz az ellenséges kapitalista társadalomban is érintetlenül hagyja a munkás jövedelmét, a melyen legalább kis mennyiségét az élethez szükséges jószágoknak megszerezheti, addig a munka beszüntetése annak

számára, akinek egyetlen árúja, amelyet a piacra vihet: munkaeje — azt jelenti, hogy lemond jövedelméről, mert semmit sem adhat cserébe azokért a dolgokért, amelyek nélkül megélni nem lehet. És ezért a sztrájk nemcsak a leg-súlyosabb, de a végső eszköz is, a munkásmozgalom ultima ratioja.

3. A sztrájk

Nur Platz! Nur Blösse!
Wir brauchen Räume
wir fällen Bäume,
die krachend schlagen,
und wenn wir tragen,
da gibt es Stösse.

Goethe.

Aránylag rövid ideje, hogy a sztrájk a munkásmozgalomnak rendszeres berendezése. Amit a történelem a mai nagyipar előtti időkben sztrájkként regisztrál, az oly elvételre fordult elő és gyakran oly kevés dolga volt a sajátképeni munkaviszonnyal, hogy a munkásmozgalom történeteiben azok leírása inkább az anekdóta szerepét játssza, inkább könnyed izelítő a későbbi egyhangúbb elbeszéléshez, semmint a pragmatikus történelem adata.

A nagyipari fejlődés elején a tanult munkások épen azokban az iparágakban vannak, amelyekbe a gép nehezebben, lassabban hatol be. Bizonyos tekintetben privilegizált szakmák ezek, és munkásaik sokkal szigorúban zárkoznak el a gyári munkások nyomorult tömegétől, mint saját mesterieiktől; erősebb a népesség vertikális rétegződése szakmák szerint, mint a horizontális tagozódás munkáltató és munkás közt. Akik tehetnék; a tanult munkások, ritkán kényszerülnek arra, hogy követeléseiket végső eszközökkel érvényesítsék; s akiknek tenniük kellene: a gyárak tanulatlan munkásai sokkal tehetetlenebbek és elhagyottabbak, semhogy rendszeres szervezkedésre képesek volnának. A végső kétségbeesés tervtelen kitöréseit, amelyekben oly gazdag a kapitalizmus korai története, alig lehet sztrájkoknak nevezni. Ezek lázadások, a sztrájk ellenben tervszerű hadjárat megfontolt és pontosan körvonalazott követelésekért, amelyek mögött egy szervezet koncentrált akarata áll.

Olyan kevéssé volt a sztrájk a gazdasági életnek rendszeres tünetéje, hogy még a statisztikusok sem vettek róla tudomást, akik pedig sok mindent megszámlálnak. Egy al-

kalmi fölvétel, amit a porosz kormány csináltatott 1865-ben, igen szemléltetően mutatja ezt. E fölvétel szerint 1846-tól 1864-ig az egyes években a következő sztrájkok, vagy arra való kísérletek estek Poroszországban:

1846	—	1856	2
1847	—	1857	6
1848	3	1858	3
1849	1	1859	4
1850	1	1860	1
1851	2	1861	—
1852	—	1862	—
1853	2	1863	5
1854	—	1864	10
1855	4		

19 év alatt összesen 44 sztrájk, vagy sztrájkkíséret, ezek közül is 15 az utolsó két évben. És a jelentésben azt olvassuk: Az összes munkabeszünetéseknek és az arra való kísérleteknek majdnem fele kézművesekre esik. Alig volt 5, amely nagyszámú munkásra terjedt ki. És a leghosszabb tartamu sztrájk 10 napig tartott.

Pedig nagy gyárak voltak akkoriban Poroszországban is. Mégis milyen csöndes idők a maiakhoz képest, amikor a Német birodalomban akármelyik évben száz meg százezer munkás szünteti be a munkát.

Amióta azonban az iparosodás folyamata megszüntette az egyes üzemek elszigeteltségét, a géptechnika finomodása szétrepesztette a régi privilegizált kézműves műhelyek szűk kereteit és munkásaikat a gyári munkások tömegeinek osztályosává tette: a föllendülő szervezkedéssel és a munkásság osztályszolidaritásának kifejlődésével a sztrájkok is megsokasodtak, hogy végül legkirivóbb állandó fegyverévé váljanak a munkásmozgalomnak.

Amit azelőtt inkább a közcsend és közrend háborgatása szempontjából néztek, azt a gazdasági élet törvényszerű tünetének kezdtek látni. Az angol statisztika 1888-tól, a német 1899-től rendszeresen számon tartja a sztrájkokat; sőt magyar sztrájkstatisztikánk is van 1905 óta.

A, korábbi idők gyér számaival szemben valóságos állandó háboru benyomását nyerjük, ha ezeknek a statisztikáknak számait vizsgáljuk.

Angliában például 1888 és 1909 közt csak négy évben szállt le a sztrájkok (és kizárások) száma 400-on alul; négy évben 1000-en felül volt; a legháborusabb év az 1889-iki volt, 1211 sztrájjal.

Németországban a sztrájkok száma ennél is sokkal nagyobb; amikor a legkisebb volt, 1901-ben, akkor is 1091; de 1906-ban például nem kevesebb 3626-nál.

Még a mi elmaradt Magyarországon is annyi sztrájkot számláltak össze, hogy alig hinné az ember; a hivatalos összeállítás szerint volt munkaviszály:

1905	340	1907	467
1906	572	1908	228

Sokkal szemléltetőbb és valóságosabb azonban a kép, ha nem a sztrájkok számát, hanem a résztvevőket és az elvesztett munkanapokat nézzük.

Angliában volt olyan év, amelyben 636.000 munkás szünetelt, mert baja volt munkáltatójával; ebben az évben, 1903-ban, 31 millió munkanap veszett el a termelés számára; de a legcsöndesebb évben, 1904-ben, amikor a sztrájkolók összes száma csak 87.000 volt, még mindig 1 és fél millió munkanap veszteségét számolják el.

Nincs másképp Németországban vagy a többi iparos országokban sem; és minálunk is, ahol összevissza alig van néhány százezer, szervezkedésre és harcra képes ipari munkás, a sztrájkstatisztika ezen számai igen tekintélyesek.

Év	Sztrájkolók száma	Elvesztett munkanapok száma
1905	49.962	717.532
1906	64.751	1.096.130
1907	43.751	619.513
1908	24.458	607.307

Lehet-e csodálni, hogy ilyen számóriások évről-évre fölvonulása olyanokat is megrémített, akik különben barátai — sőt harcosai a munkásmozgalomnak.

Számítgatni kezdték a közgazdaság veszteségeit a sztrájkok folytán. Mit veszítenek a vállalkozók és mennyit a munkások? Szédítő adatokkal vonultak föl. Az 1902-iki amerikai bányászsztrájkban a tulajdonosok naponkénti veszteségét 2 és negyedmillió koronára becsülték, összes veszteségüket a sztrájk folytán 700 millióra. A magyar vasutasok 1902-iki sztrájkja állítólag napi 600.000 koronával csökkentette az államvasutak bevételét. Az 1905-iki német bányászsztrájk által csak a vasuti szállítás jövedelme 12 millió koronával csökkent és ugyanannyival többet kellett a külföldről pótlásul behozott szénért fizetni. Viszont a munkások bérvesztéseit is milliókban fejezik ki. A német szabadszervezetek

évenkénti bérveszteségét központi bizottságuk akárhány évben 8—10—12 millió koronára teszi; egyedül az 1905-iki bányászsztrájkét 21 millióra. A magyar sztrájkstatisztika is nagy summákat számít ki:

Év	Bérveszteség (kor.)
1905	2,933.000
1906	3,730.000
1907	1,562.000
1908	2,118.000

Meg kell azonban jegyezni: ezekben az óriás összegekben bennfoglaltaknak nemcsak a sztrájkok okozta veszteségek, hanem azok is, amelyek a munkáltatók kizárásai folytán keletkeznek. Semmiképen sem kis részét teszik ezek az egészeknek. Csak Magyarországon a fentközlött veszteségek-ből le kell vonni ezen a címen a következő összegeket:

Év	Korona
1905	84.000
1906	1,614.000
1907	434.000
1908	1,205.000

Látnivaló: volt év, amelyben a veszteségek majdnem felét, sőt a felénél többet a munkáltatók idézték elő. Olyan közgazdasági veszteségekről van tehát szó, amelyeket nem lehet egyoldaluan sem a munkások, sem a munkáltatók számlájára írni, hanem csak azt lehet vizsgálni: kinek van több haszna, kinek van több kára belőle. Ne felejtsük el: a munkásmozgalom célja, hogy a munka hozadékának nagyobb részét szerezzze meg a munkásnak, mint amekkorát a tőkés néki átengedni hajlandó. A munkaviszályokban nemcsak arról van szó, hogy többet kapjanak, hanem majdnem ugyanannyiszor arról is, hogy kevesebbet ne kapjanak. A kérdés tehát csak az: sikerül-e ezt elérni a sztrájkokkal?

Sainos, épen erre vonatkozólag a statisztikák majdnem teljesen cserben hagyják az embert. Ugy látszik, mintha eleve csak azt akarnák bebizonyítani, hogy a sztrájkok ilyen megamolyan károkat okoznak pénzben és időben a munkásoknak, a munkáltatóknak, a közgazdaságnak, mert egy-két kivétellel még kísérletet sem tesznek arra, hogy a felek nyereségeit is megállapítsák.

Igaz, hogy a sztrájkeredmények kiszámítása nem is olyan egyszerű. Mert a sztrájkok és kizárások javára kellene írni nemcsak a közvetlen eredményeket, hanem azokat is, amelyeket sztrájk vagy kizárás nélkül ugyan, de csak azért ér-

tek el, mert a munkáltatók tudták, hogy a hadüzenet nem pusztán ijesztgetés, hanem mögötte harci készség és harci képesség áll. Az is általános jelenség, hogy győzelmes sztrájkok után nem csak a közvetlenül érintett üzemekben, hanem rendszerint valamennyi üzemében az iparnak iavulnak a munkaviszonyok. De hogyan lehessen megállapítani, hogy a munkaviszonyok javításának mekkora hányadát köszönhetik a munkások a munkáltatók félelmének a sztrájktól? És mennyit a győzelem kisugárzásának a sztrájk után?

De még ha a sztrájkok közvetlen eredményeit akarjuk csak megállapítani, a statisztika mindenféle fortélyal riaszt el ettől is.

Ki szokták mutatni, hogy a sztrájkok mekkora hányada jár győzelemmel vagy egyességgel, vagy verességgel. Kétséggel ennek a kimutatásnak is van, ha nem egyéb, hát pszichológiai értéke. De egyszerű aritmetika, hogy anyagi súlya sokkal kisebb tiz győztes sztrájknak, amelyben egyenkint 100 munkás van érdekelve, mint egyetlenegy veszteségnek, amely 10.000 munkást érint. A sztrájkstatisztikában az a $10 = 10 \times 1$. A mi számításunkban azonban 10 esetleg $= \frac{1}{10}$. Ez százszoros különbség.

Egyedül a francia sztrájkstatisztika tesz kísérletet arra, hogy megállapítsa nemcsak veszteségeit a sztrájkoknak, hanem közvetlen hasznát is, legalább amennyiben a sztrájkolók munkabéreinek közvetlen emelkedésében megnyilatkozik. Az eredmény igen érdekes:

Év	Összes		Tiszta nyereség	
	bérveszteség fr.	béryanereség fr.	Összesen fr.	egy sztrájkolóra fr.
1904	2,276.965	8,736.508	6,459.543	29.15
1905	1,823.462	7,317.512	5,494.050	106.85
1906	22,093.491	18,474.594	—3,618.897	?
1907	7,108.700	7,742.613	633.913	6.82
1908	3,483.655	5,719.114	2,235.459	47.39

Öt év közül csak egy van, amelyben a nyereség nem mulja felül a veszteséget; a jó években pedig egy-egy sztrájkoló közvetlen tiszta haszna aránylag igen tekintélyes összegre rug. És itt egyáltalán nincsenek számbavéve a munkaidő és a munkaviszony egyéb kérdéseit tekintetében elért sikerek és természetesen egészen kiesnek a megállapítás alól

a sztrájkolók béremelkedésének kedvező hatásai a sztrájkban részt nem vett munkásokra.

Föl kell tennünk, hogy nemcsak a francia munkások zárják le nyereséggel harci számlájukat, hanem a többi iparos országoké is; mert különben alig lehetne megérteni, hogy újra és újra, nem lankadó energiával vállalják a sztrájk súlyos kockázatait minden nemzet munkásai. Mert ha csökken is némely években a sztrájkolók száma, amiből némelyek hamarosan azt következtetik, hogy a munkásosztály harci kedve szállt alább — már a következő esztendő igen sokszor kétszeresen is helyrehozza az elmúltak mulasztásait. Nyilvánvaló ez a következő táblázatból, amely az utolsó évekről szól és egyuttal jó képet ad arról is, hogy mekkora tömegeket érint ma szerte Európában a sztrájk.

Sztrájkolók száma néhány európai országban.

Év	Franciaország				Ausztria	Magyarország
	Nagybrittania	Németország	Németország	Németország		
1905	93.503	177.666	542.564	110.931	46.962	
1906	217.773	438.466	376.415	166.786	64.751	
1907	147.498	197.961	286.016	189.624	43.751	
1908	295.507	99.042	119.781	86.372	24.458	
1909	300.819		130.883	66.531		

Bármilyen nagyok is az ingadozások és bármennyire érezhető is 1908-ban a nagy gazdasági válság hatása: nincs egyetlen ország sem, amelyben a sztrájktenencia állandóan lemenőben volna. Az egyik évben sokan, a másikban kevesebben sztrájkolnak; némely helyt, például Franciaországban, a sztrájkolók száma a munkásnépesség számához arányitva igen nagy, másutt jóval alacsonyabb; de egészében egyáltalán nem lehet arról beszélni, hogy kevesebbet sztrájkolnának ma, mint az u. n. »sztrájkdüh« első éveiben.

De a sztrájk okozta munkaszünetelések nagy emelkedése azoknak sem ad igazat, akik a közgazdaság nagy veszteségeiről szeretnek beszélni. Anglia ipari munkásnépessége ma kb. 11 millióra rúg. Az utolsó öt év átlagában (1905—1909) egy-egy évre 210.000 sztrájkoló esik és 4,250.000 elveszett munkanap. Egy-egy munkásra alig tesz ez ki évenként egy harmad munkanapnál többet, aminthogy évenként csak minden ötvenedik munkás vesz részt sztrájkban. Ha egy munkanapot nemzeti ünneppé tesznek, vagy az egyház egy új egyházi ünnepnapot rendel, ez háromszor akkora veszteséget jelent a közgazdaságnak, mint az év összes sztrájkjal együtt véve.

Ha nem így volna, ha a sztrájkok tényleg oly károkkal sújtanák a közgazdaságot, amelyeket pótolni nem lehet, akkor be kellene következnie egy időpontnak, amikor a vállalatok profitja annyira lefogy, hogy egyáltalán nem képesek a munkabért tovább fizetni. De láttuk: a veszteség nem oly nagy, hogy ne jutna a munkásoknak is folyton több. És egészen bizonyos: amíg a munkásoknak több jut, nem a tőke profitja rovására megy, mert hisz az évről-évre emelkedik, hanem a produktivitás fokozása útján érik el, aminek illykép a sztrájkok is lényeges tényezői.

Csakis ezáltal lehet közvetve bizonyítottnak tekinteni a sztrájkstatisztikák azon kimutatásait, amelyek — bármilyen különbözők is a földolgozás szempontjai — egyformán azt láttatják, hogy a munkásokra eredményes sztrájkok száma mindenütt nagyobb, mint az elvesztetteké.

Csupán két évnek az eredményeit vesszük, 1898-ét és 1908-ét, de vehetnők éppen úgy más éveket:

Eredmény	Nagybritannia		Franciaország		Németország		Ausztria	
	1898	1908	1898	1908	1898	1908	1898	1908
Győzött	22.6	8.5	12.91	20.33	?	10.8	8.36	12.9
Kiegyezett	17.2	65.6	39.66	47.05	?	41.6	66.46	47.5
Megveretett	60.1	25.2	47.43	32.62	?	47.6	25.18	39.6
Elintézetlen	0.1	0.7	—	—	—	—	—	—

Ahol tehát — a nagyon is részre hajló statisztika szerint — a sztrájkban résztvevők legnagyobb hányada szenvedett vereséget: még Németországban is több mint fele a sztrájkolóknak, teljes vagy részleges győzelmet aratott.

El kell azonban ismerni, hogy maguk a sztrájkstatisztikák tulságosan sovány és megbízhatatlan anyagot szolgáltatnak arra, hogy az egyes országok eredményei között mutatóközlő különbségeket olyanforma kapcsolatba hozzuk az országok gazdasági és politikai fejlődésfokával, és olyan fejlődési törvényeket állapítsunk meg, amelyeneket a munkásmozgalom egyéb tüneteinre vonatkozólag megkíséreltünk. Az eredmények oly ingadozóak és sokszor oly meglepők, hogy lehetetlen azokat bármiféle elmélet alá fogni.

Még arra vonatkozólag sem engednek biztos következtetést, hogy az ipar fokozódó koncentrációja csökkenti-e vagy fokozza a sztrájk esélyeit. Általánosan elterjedt nézet, hogy a sztrájk inkább a kis- és középzemek munkásainak harci fegyvere, de igen kétélű és veszedelmes fegyver a nagyüzemekben, a nagy tőkeerejű és erősen szervezett nagyipar-

ban, ahol kevés munkáltatóval a segélyre és egységes szervezésre szoruló sztrájkolók tizezrei, sokszor százezrei állanak szemben.

Valóban vannak valamelyes jelek arra, hogy a tipikus nagyiparokban a sztrájk kockázatosabb valami, mint a kevésbé koncentrált iparokban.

Angliában például az 1897—1904. évek átlagában a sztrájkolók 26%-a győzött, 30.3% kiegyezett, 42.7%-a vereséget szenvedett. De az egyes iparágak szerint az eredmény igen különböző. Az építő- és ruházati iparban a győzőknek arányszáma 41%, a koncentrált bányászatban és fémiparban csak 26%, a szövőiparban 27,7%, sőt a közlekedőiparban (vasutak!) csak 19.5%.

De ezzel szemben áll az Egyesült-Államok hasonló statisztikája az 1881—1900. évekről, amely semmi ilyen törvényszerűséget nem enged megállapítanunk. És az utolsó öt évben is az óriásipar ezen hazájában sokkal nagyobb a győztes sztrájkolók aránya, mint akárhol Európában.

A francia sztrájkstatisztika meg éppen azt mutatja, hogy minél nagyobb az egy-egy sztrájkban résztvevők száma, annál kedvezőbbek a munkások esélyei.

És ellentétben áll az a megállapítás, hogy Angliában például éppen a tipikus nagyiparok szolgáltatják a legtöbb sztrájkolót: a bányászati ipar áll az első helyen, a szövőipar a másodikon, a fém- és gépipar és a hajóépítés a harmadikon és csak ezután jönnek a kisebb iparok.

Semmi sem vall tehát a sztrájkok kevesbedésére, ha csak nem az óriás munkásszervezetek vezetőinek vágya, hogy a sztrájkok óriás költségeit lehetőleg megtakarítsák. És a vágy mellett egy másik körülmény: az, hogy minden tömegakció annál nehezebb és lassabb, az előkészületek annál hosszabbak, minél nagyobb a tömeg. Természetes így, hogy egy-egy óriás szervezet ritkábban keveredik sztrájkba. De amivel ritkábban, annál nagyobb tömeggel.

Mert sztrájkolni kell. Mit helyezzen a munkás, a munkáltatóval szembe, mivel kényszerítse végeredményben arra, hogy a profit nagyobb részét engedje át, mint azzal, hogy a profit forrását, a munkaerőt, megvonja tőle? Semmi más hatalma a világnak nem hatja meg a tőkést, csak a félelem a munkaerő elvesztésétől, a profit teljes elvesztésének veszedelme.

És ezért a sztrájk a munkásosztály harcának minden időben egyedül elképzelhető, mert egyedül lehetséges ultima ratiója marad.

IX. A MUNKALTATÓK TABORA

Io voglio un nuovo canto
audace e forte.

A. Vivanti.

A tőke és a munka harca olyan régi, mint a kapitalizmus és a munkások táborá, alig fiatalabb ennél; a munkáltatók táboráról alig néhány éve lehet csak beszélni.

Nem mintha a munkáltatók valaha is ellenállás nélkül türték volna munkásaik támadásait. A munkásmozgalom története — láttuk — kemény és kíméletlen harc volt mindig. A munkáltatók ritkán engedtek át a profitból jószántukból többet, mint amennyit okvetlen kellett; és sohasem mulasztottak el egyetlen alkalmat, hogy a már átengedett részt ismét meg ne nyirbálják.

De már a közgazdaságtan atyamestere, Adam Smith észrevette, hogy a tőkéseknek sokkal könnyebb a helyzetük, mint a munkásoknak. Ezek sokan vannak, százan, ezren, tízezeren, s ha valamit akarnak, száz, ezer vagy tízezer ember különböző akaratát kell egységes akaratá formálni. Velük szemben egy—tíz—husz munkáltató áll. Ezeknek nem kell az egész bonyolult mechanizmust megalkotniok, amelyben az egységes akarat és cselekvés megszerveződik; barátságos beszélgetés közben a vállalat irodájában, a klubban, vagy társaságban könnyen megszületik a közös ellenállás.

Ezért igen sokáig nem voltak a munkáltatóknak külön szervezeteik a munkások ellen. Voltak mindenféle egyesülések és testületeik közös gazdaságpolitikai érdekek érvényesítésére; de munkásaikkal megbirkóztak minden ilyen meg-erősítés nélkül is.

Ha pedig nem bírtak meg maguk: ott volt a rendőrség, az állam; a katonaság, amely elbánt a lázadókkal.

De volt egy másik ok is, amely nélkülözhetővé tette szervezkedésüket.

A profit növelésének nemcsak az a módja, hogy a munkaerő árát minél lejjebb szorítják. Ennél sokkal jelentősebb és eredményesebb eljárás az, amellyel a mechanikus munkaerő — a gép — produktivitását fokozzák.

A munkabér emelésének, a munkaerő rövidítésének, általában az eleven munkaerő megdrágulásának minden lépését nyomon követték új találmányok és új berendezések, amelyek nemcsak az eleven munkaerő részét a termelésben szállították le, hanem a mechanikus munkaerőt sokszorosán emelték.

Sok példával illusztráltuk már följebb, a munkabérré fordított tőkerészszel szemben mennyivel nagyobb és nagyobb részét a tőkének fektetik gépekbe, s a gépek a munkának mekkora mennyiségét képesek végezni.

Ez azonban nem volt az egyetlen módszer, amellyel a munkások mozgalmi és győzelmi okozta veszteségeket szervezkedés nélkül helyrehozhatták.

Magában a gyárban a munka kihasználását százfélékép lehet úgy szervezni, hogy a munkateljesítés rövidebb idő alatt se legyen kisebb. Különösen a bérfizetés bizonyos módszerei — az úgynevezett akkordbér és annak különböző formái — ellenállhatatlanul sokkal magasabb munkateljesítésre serkentik a munkást, mint amennyi a béremelés. Amit elveszt a vállalkozó időben, azt sokszorosán behozza a termék megnövekedésében.

Nem volt utolsó oka a munkáltatók szervezetalenségének az sem, hogy a munka beszüntetése sokszor épen nagyon kapóra jött nekik. A kapitalista fejlődés azon korszakában, amikor a termelés teljes szervezetalensége minduntalan tultermelést és ezzel a termelés hirtelen válságait és krónikus pangásait idézte elő, a sztrájk sokszor csak kiváltott valamit, amire amugy is rákerült volna a sor: az üzem korlátozását vagy ideiglenes megszüntetését. De az üzem korlátozásának ez az ürügye egyúttal a legtöbбекnek tetsző alkalom volt a munkaviszonyok rontására is.

Mindezek az okok hatóereje abban az arányban gyöngült, amelyben az üzemek koncentrációja és a munkások szervezkedése fejlődött.

Ha száz módja is volt a munkaerő kiszorításának — odáig máig sem jutott a technika, hogy az emberi munkaerőt teljesen fölöslegessé tegye. A gépek kiszolgálására, kezelésére, anyaggal ellátására mégis csak ember kell. És pedig mind több intelligensebb, tanultabb ember.

És akármilyen ügyesek a módszerek, amelyekkel több munkateljesítést kényszerítenek ki a munkásból: a munkások passzív ellenállását teljesen legyőzni még sem lehet. Minél jobban erőltetik a munkarendszerek az intenzivitást, annál sűrűbbek a panaszok a munkások lanyhaságáról; s ahol legintenzívebbek, onnan Európába is átszármazott a szervezett passzív ellenállás ellenük: az amerikaizás.

Megszüntek végül azok az idők is, amikor az üzem megszakitása szinte szabályszerű időszakos tüneténye volt a közgazdaságnak. Teljesebb az áttekintés az árupiacon, leginkább azért, mert a kartellekké, trösztökké szervezett nagy vállalatok fölosztják maguk közt és így mindenkinek szinte állandó s mindig kiszámíthatóan emelkedő szükséglettel kell számolnia. A válságok ritkábbak, a pangások kurtábbak, az ipari fejlődés egyenletesebb.

Ilyen körülmények közt a termelés zavartalan menete mindinkább nagyobb érdeke a vállalkozóknak. Minden megszakitása az üzemnek drága gépekbe fektetett mind nagyobb tőkéknek gyümölcöszetlen hevertetése; a finom szerkezetű gépek kezelésére begyakorolt munkásállomány minden változása megannyi új munkás begyakorlásának fáradságát és költségét okozza; és mivel nincs túltermelés: a versenyből kimaradás nem jelent többé csupán még nagyobb veszteségektől tartózkodást, hanem lemaradást, esélyek elmulasztását, amelyek talán soha nem térnek többé vissza. A gépezetnek nem szabad pihennie.

Mind égetőbb problémájuk a munkáltatóknak: hogyan lehessen a munkások aktív és passzív ellenállását hatásatlanná tenni?

A kezdetleges módszerek: az erőszak, az egyesülés és szervezkedés jogának megtagadása, nem váltak be. A munkásszervezetek minden erőszakkal szemben diadalmaskodtak. De akár győztek, akár vereséget szenvedtek: a termelés folytonossága meg volt szakitva. Az ellenállás fejlettebb formáit kellett kitalálni.

Csak az elmaradt országokban, vagy a munkáltatók elmaradt rétegeiben élnek még atavisztikus hajlamok a munkásmozgalom törvényes korlátozására. Ha a Deutsche Arbeitgeberzeitung 1907. január 10-iki számában még azzal a címmel közölte az akkori magyar igazságügyminiszter, Polónyi Géza ígéretét, hogy a szocialista agitáció ellen törvényes intézkedéseket készít elő: »Ungarn in der Welt voran!« — ma el lehet mondani, hogy már Magyarországon is sokan vannak munkáltatók, akik nem hisznek az állami erőszak egyedül üdvözítő voltában és nem bízzák

az államra, hogy a munkásokkal szemben megvédje őket, hanem maguk vállalják az ellenállás szervezését.

Ennek az ellenállásnak két fő típusa alakult ki a nagyiparban, részben egymás után, részben egymás mellett, igen eltérő pózzal és ruhában, de okra és célra teljesen egyformán. Az egyiket a társadalmi béke, a másikat a társadalmi harc jelszavával látjuk fölvonulni. Valójában mindkettőnek egy a célja: állandó és engedelmes munkásanyag teremtése.

1. Az ipari béke apostolai

Mintegy visszhangként azokra az elméletekre és törekvésekre, amelyek részben a munkásosztályból, de még inkább az ideológusok csoportjából fakadtak és a modern ipari életet a korlátlan individualizmus és önzés alapjáról más, altruisztikusabb erkölcs alapjára akarták helyezni, a vállalkozók körében is megszólaltak hangok, amelyek a munkáltató és munkás közötti pusztán gazdasági viszonyba személyes és érzelmi elemeket kívántak belevinni.

Azt hirdették, hogy a tőke és a munka közötti harc nem annyira az érdekek ellentétének következménye, hanem inkább annak, hogy a két fél közötti személyes viszony egymást nem egyforma embernek tisztelő ellenségek viszonya. Nem tartották helyesnek, hogy a gyáros nem tartja egyenrangú félnek a munkást, nem becsüli teljes jogu szerződő félnek, hanem gögösen cselédjének, akivel szemben épen úgy elzárkózik társadalmilag, akit ugyanugy megvetően, lekicsinylően ítél meg, és ugyanugy a legszigorubb fegyellemmel tart féken, mint egykor a hűbérur jobbágyait, vagy épen őket magukat, alig teljes joguakká lett polgárokat. Csuda-e, ha az önérzetes munkások, akik emberi mivoltukat érzik, folytonos lázadással bénítják meg a termelés munkáját?

A gyáros mondjon le gögös jelszaváról: hogy gyárában ő az ur és senki másnak nincs beleszólása az üzem ügyeibe. Munkásait fogadja munkatársainak s ha talán nem is a technikai és kereskedelmi vezetésben, de legalább a munkaviszonyok megállapításában akaratuk épen úgy érvényesüljön, mint a munkáltatóé.

Az alkotmányos gyárnak ez az elmélete sokhelyt úgynevezett munkásválasztmányok létesítésére vezetett. Ennek a munkások által választott bizottságnak feladata volna a munkarend megállapítása, a munkások viselkedésének ellenőrzése; nézeteltérések esetében közvetítene a gyárvezetőség és a munkások közt, ezek kívánságait és panaszait kifeje-

zésre juttatná, viszont a vezetőség által kezdeményezett újításokról véleményt mondana. Valóságos gyári parlament tehát.

Amilyen szépen volt kigondolva a dolog, olyan kevésbé vált be a gyakorlatban. Akármit határoz is a munkásválasztmány, határozatai érvényesekké csak akkor válnak, ha a munkáltató is hozzájárul. Így eleve csak olyan kérdéseket tárgyal, amelyek annak tetszenek, a legritkábban olyanokat, amelyek érezhetően belevágnak a munkaviszonyba. Nincs egyetlen munkáltató, aki hozzájárulna ahhoz, hogy például a bérkérdésbe a választmánynak beleszólása legyen. Minden egyéb azonban csak másodsorban érdekli a munkásokat. S így a kezdet rövid lendülete után a munkások — ha ugyan eleve nem viseltetnek bizalmatlansággal az intézmény iránt — visszavonulnak s a gyárosok sem erőltetik a dolgot. Kitünt, hogy a legtöbb munkásválasztmány, amelyről eleinte magasan szárnyaló híreket küldtek világgá, a valóságban nem él, elhalt vagy elköltözött tagjait újakkal nem pótolják, üléseket nem tartanak; s ha forma kedvéért néha mégis összejönnek, a legmellékesebb dolgokon kívül másról meg nem kérdezik őket.

A munkásaikkal való békét sokkal radikálisabb eszközökkel kísérik meg azok a munkáltatók, akik nem joggal, hanem valóságos anyagi szolgáltatásokkal javítják a munkaviszonyokat.

Kevés ember van, akinek nem dobogna örömtől a szive, ha némely óriás vállalat munkásjóléti intézményeiről hall. A 70.000 munkást foglalkoztató Krupp-féle művek híre elhatolt mindenfelé, de kisebb méretekben másutt is találni hasonló dolgokat. A vállalat munkásai nem a nagyváros piszkos, nyirkos, túlszűfolt bércaszárnyáiban élnek, hanem a joggal áhitott kertvárosban, szemrevaló, takaros házikókban, amelyekről azt hinnéd, kis tőkések villái. A ház körül kert, mögötte istálló, benne jól tartott tehén vagy disznó. Ha benézel a házba, a technika és az egészségügy minden követelményét kielégítő lakást látsz, világosságot, napot, tisztságot. Ha véletlenül két családra készült a ház, mindenik szigorúan el van különítve a másiktól. Hallod, hogy munkásáról nemcsak addig gondoskodik a vállalat ily jól, ameddig munkabíró, hanem bajában sem hagyja cserben. Ha megbetegszik ő vagy hozzátartozója, előleggel, kölcsönrel el látja; ha megrokkán, nyugdíjat húz a kötelező nyugdíjpénztárból. Állandóan jó és olcsó ételmezésről a gyári fogyasztó szövetkezet gondoskodik. Hogy meg is takaríthasson, félre tehesen valamit, a rendes munkabéren fölül a vállalat nyereségében is részesedik. Szellemi szükségleteit kielégítheti a

gyár népkönyvtárában, olvasótermelben, a gyár által támogatott zenekari hangversenyein. A gyermekeket naphosszat a gyári gyermekkert gondozza, a betegek a gyár kórházaiban, szanatóriumában részesülnek szerető ápolásban, s. i. t.

Nem férhet hozzá kétség: vannak vállalkozók, akik erkölcsi kötelességet vélnek teljesíteni, amikor ilyen intézményekkel egészítik ki vállalatukat. Ugy érzik tényleg, nem elég, ha munkásaikhoz más kapocs nem fűzi őket, mint a rideg gazdasági munkaszerződés; ők nemcsak egyenjogú szabad polgárnak ismerik el a munkást, hanem embertársuknak, akinek anyagi, erkölcsi, szellemi helyzetét javítani erkölcsi kötelességük; és ennek fejében nem kívánnak tőle mást, mint ugyanolyan szeretetet és ragaszkodást, amelyet ők maguk éreznek és tanusítanak iránta.

De aki egyszer közelebről megnézte ezeket a dolgokat és nem érte be a külső színnel, hanem elolvassa a lakásrendeket, a beteg- és nyugdíjpénztárak, a fogyasztószövetkezetek alapszabályait, a könyvtárak könyvjegyzékeit stb. stb., az csakhamar rájön, hogy a legkevesebb munkáltatót indítják altruisztikus érzések a mintaszerű jóléti intézmények megalkotására.

Kitűnik, hogy munkásházákat csak azért építenek, mert különben nem kapnának munkásokat. Nem építenek a nagyvárosi vállalatok, mert ott akad munkás mindig; és nem építenek a falun sem addig, amíg a falu ellátja őket munkával. A bérszerződések szorosán összekapcsolják a bérviszonyt a munkaviszonnyal. A fölmondás ideje olyan rövid, mint semmiféle más lakásban. Kruppnál 14 nap; de sok helyt rögtön el kell hagynia a munkásnak a lakást, mihelyt a munkaviszony fölbomlott. Ha kimarad a munkából: kikalattatják. S minthogy laknia mégis csak kell, akár dolgozik, akár nem: ha egyszer rászánta magát, hogy a gyári lakásba költözzék, sokat eltűr, míg arra szánja magát, hogy a munkát beszüntesse vagy a gyárat elhagyja.

Egészen így állnak a dolgok a nyugdíjpénztárral: ha helyét elveszti, elveszti részben vagy egészben befizetéseit is és minden egyéb igényét. A jóléti intézményeiről híres Krupp-féle acélművek nyugdíjpénztára alapszabályainak 15. §-a így szól:

»Ha valamely tag kiválik a cég szolgálatából, neki és utódainak minden igénye a nyugdíjpénztárral szemben megszűnik.«

De ha végig ki is tart a cégnél, akkor is ki van szolgál-

tatva a gyárvezetőség kénye-kedvének. A legtöbb nyugdíjpénztár igazgatóságában a vezetőség emberei vannak többségben és ezek az emberek szabják meg a nyugdíj magasságát: nem a befizetésektől, hanem a jóindulatuktól függ, ki mennyit és mikor kap.

A gyári takarékpénztárak menten fölmondják a betéteket, mihielyt a munkás beszünteti a munkát.

Nyilvánvaló, hogy az oly mutatós jóléti intézmények, amikor élvezetük ilyen föltételekhez van kötve, semmiképen sem tágtják és fokozzák a munkások jólétét és szabadságát, hanem elveszik tőlük azokat a jogokat is, amelyeket az ipari állam liberális törvényhozása minden polgárának megad.

A munkásjóléti intézmények megfosztják a munkást a szabad költözködés jogától. Ha a szomszéd gyárban több bért is kapna, nem mehet oda, mert kiteszik lakásából. A régi időben nyiltan és törvénnyel kötelezték a jobbágyot, hogy földesurának dolgozzék. Most lakást adnak neki és azzal kötik le.

A jóléti intézményekkel fölszerelt gyár munkásainak gyermekei számára nem érvényes a szabad pályaválasztás joga. Régen azt mondták: az apa a földesúré, a fiú is az övé. Ma közvetve mondják ugyanezt. A gyári lakásokban nem szabad szállást vagy kosztot adni olyannak, aki nem munkása a gyárnak. Ha az a munkás saját gyermeke is. A gyár tehát széttepi a családi kapcsolatokat vagy kényszeríti a gyermeket is, hogy az üzem szolgálatába álljon, akár tetszik neki vagy megfelelő a foglalkozás, akár nem. Sőt: a fiúnak már az apára való tekintettel is meg kell maradnia; sokszor megesik, hogy ha a fiú fölmond, az apának is fölmondanak.

A jóléti intézmények megsemmisítik a szabad munkaszerződés jogát. Ez a jog a munkás számára amúgy is sokszor illuzórius; de ahová a jóléti intézmények kötik, ott egyszer s mindenkorra le kell mondania arról, hogy esetleges kedvező konjunkturákat kihasználjon. Ha béremelést kér, hamar eszébe juttatják, hogy: »nincs lakásod?« — és: »mennyit fizettél be a nyugdíjpénztárba?«

A jóléti intézmények megrövidítik a munkás jogát, hogy jövedelmével korlátlanul rendelkezék. Mindenféle címen levonások történnek: a segélypénztárakba, a takarékpénztárba kell befizetnie. Valóságos pénzügyi gyámság alatt van, anélkül, hogy biztos lehetne arról, hogy a levont összegeket valamikor visszakapja.

Az egyesülés és gyülekezés joga teljesen a gyárúr ké-

nyétől függ. Semmiféle szervezkedés nincs megengedve, amelynek célja a bér- és munkaviszonyok javítása. Kilakoltatás, a befizetések, jutalékok elvesztése nyomon kísérnek minden ilyen kísérletet. Ellenben belekényszerítik a munkásokat az ú. n. sárga szervezetekbe, amelyeknek bevallott egyedüli céljuk a harcos szakszervezeteket ellensúlyozni, harc esetén a sztrájkolókat helyettesíteni.

És amit az alkotmányok az állampolgárok büntetőjogi védelemmel körülbástyázott jogának és kötelességének dekretálnak: a szabad és független választójogot sem gyakorolhatják, ha nem a gyári hűbérúr kívánságai szerint. »Öreg munkás létére tudhatná — mondta egy igazgató az elbocsátott munkásnak — hogyha kenyéradója a jelölt, arra kell szavaznia.«

Joggal nevezték ezt az egész rendszert gyári feudalizmusnak. A középkori földesúr semmivel sem korlátozta jobban a paraszt szabadságát, mint ezek a patriarchális munkáltatók kötik munkásaikat az egyszer elvállalt munkahelyhez. Valóban: sikerült megvalósítani az ipari békét, sikerült érzelmi kapcsokat fűzni a munkáltatók és a munkások közt.

Bármennyire hasznos is azonban a vállalkozóknak az emberszeretet ez a fajtája, a jóléti intézmények mégis igen kevésbé terjedtek el. És pedig két okból.

Az egyik az, hogy kevés azoknak a vállalatoknak a száma, amelyeknek érdemes a jóléti intézményekbe nagy összegeket fektetniök. A német munkáltatók lapja egy azóta híressé vált nyilatkozatában bevallotta, hogy »sehol sem létesítenek jóléti intézményeket, ahol a munkáltatóknak nincs hasznuk azokból«. Miért? Erre is megfelel a lap:

»A munkáltatók legsajátabb érdeke követeli a munkások jó és olcsó ellátását. Mert mihelyt a munkások drágán kell fizessék ellátásukat, emelkednek a bérek. Azért azt látjuk, hogy mindenütt, ahol nincs elég lakás és olcsó élelmiszerek beszerzése nehéz, vagyis gyér népességű vidékeken, nagy a hajlandóság jóléti intézmények létesítésére. Ilyen helyeken a vállalkozók munkás családi házakat, legényszállókat, étkezőket, árúházakat, kórházakat, fürdőket stb. építenek; szóval: mindenről gondoskodnak, amit sűrűbb népességű vidékeken, kivált pedig nagyobb városokban, a szükséglethez képest a községek vagy magánvállalkozók vállalnak. Viszont látjuk, jóléti intézményekre legkevesebbet a nagyvárosi vállalkozók költenek, mert ott az egyes képtelen a legjobb szándékú és legmesszebbmenő törekvésekkel is a helyi lakás- és élelemárakat befolyásolni.«

(Deutsche Arbeitgeber-Zeitung, 1904 okt. 9.)

Már pedig az ipari vállalatok túlnyomó nagy része a nagy városokban van — hisz a modern ipar teremtette csak meg a nagy városokat. Ezért van az, hogy csak kisebb része a vállalatoknak érzi az »erkölcsi« kötelességet, hogy munkásairól a gyáron kívül is gondoskodjék.

Es minthogy a nagy vidéki vállalatok is hova-tovább nagyváros-alakulásra vezetnek, ezeknek is csak ideig-óráig érdemes a jóléti intézmények föntartása.

De nemcsak nem érdemes: nem is lehetséges. A nagyvárosi munkás sokkal bizalmatlanabb a jóléti intézményekkel szemben — még a jóhiszeműekkel szemben is — semhogy könnyen elfogadná azokat. Kevesebb hasznukat is látja, mint a vidéki munkás, mert hisz érezhető befolyásuk a megélhetés viszonyaira nincs. És mivel az óriásüzemek körül keletkező nagyváros munkásnépességétől az üzem munkásait teljesen elszigetelni mégsem lehet: az engedelmességbe talán már beletörődött ipari jobbágyokban is fölébred a lázadás szelleme. Mind gyakrabban hallunk a mintaszerű patriarchális üzemekben kitört sztrájkokról. És ha a sztrájk a közönséges munkaviszonyban álló munkások számára is súlyos és esetleg végzetes kockázat, azok számára, akiket az anyagi lét minden szála az üzemhez fűz, akik számára a munkaviszony megszüntetése egyúttal lakásuk, megtakarított pénzük, nyugdíjuk elvesztését jelenti, olyan vállalkozás, amelyet csak az anyagi és erkölcsi érdekeiben végsőig sértett ember kockáztat meg. Ha megteszi: nem tehet másként. Az idő járását visszafordítani nem lehet. A szabad ipari munkásból jobbágyot csinálni nem lehet.

2. A munkáltató szervezetek

Nemcsak a munkásokon múlik az ipari béke kudarca, hanem a munkáltatókon is.

A nagyvárosi vállalkozók, és a vidéki kisebb üzemek tulajdonosai is, sohasem nézték a jóléti intézményeket jó szemmel. Ugy érezték, hogy az óriásvállalkozó tisztességtelen versenyt űz velük szemben, mert monopolizálja a munkapiacot, amikor mindenféle csalafintasággal leköti a munkaerőt üzeméhez. S mialatt engedelmes és állandó munkásaival megszakítás nélkül, zavartalanul folytatja üzemét, őket minduntalan visszaveti szervezett munkásaik mozgolódása és gyakran szünetelésre kényszerítik a nagyvárosban könnyebben kigyuló sztrájkok.

Minthogy nincs módjuk arra, hogy a költséges jóléti

Intézményekkel csönnesítsék le munkásaikat, ugyanazon fegyverekhez kellett nyúlniok, amelyekkel munkásaik harcolnak ellenük.

Jóval korábban, semmint a jóléti intézmények kudarc nyilvánvaló lett, a közép- és a városi nagyvállalkozók arra az útra léptek, amelyet munkásaik sokkal korábban fölszántottak: szervezkedni kezdtek. Azon mértékben, amelyben a munkásmozgalmak az óriás üzemek békéjét is bolygatni kezdtek, ezek is csatlakoztak hozzájuk. Ma valamennyi iparos országban a munkáltatók éppen úgy egyesülnek harcos szervezetekben, amelyeknek kizárólagos célja a munkások elleni küzdelem, mint ahogy a munkások már régebben összefogtak a munkáltatók ellen. Akik még kívül állnak a munkáltató szervezetén, azok vagy monopólüzemek, vagy kartellált vállalatok s a kartell elvégzi mind a két funkciót: diktál az árúpiacon és védekezik a munkapiacon.

A munkáltató szervezetek fejlődése szinte szorosan párja a munkásszervezetek fejlődésének. Kezdetben olyan egyesülések látják el a specifikus munkáltató érdekek képviselését, amelyeknek tulajdonképpen és eredetileg általános gazdaságpolitikai feladataik vannak. Csak jóval később, amikor a munkásharcok mindjobban kiélesednek, válnak ezekből az egyesületekből sajátképeni munkáltató szervezetek. Eleinte ezek is egy-egy iparágra kiterjedő helyi, majd kerületi, országos egyesületek; később az országos egyesületek is összefognak; ma egy-két országos szövetségben vannak szervezve a legtöbb ország munkáltatói és máris megindult a nemzetközi védekezés sora. Német munkáltató szervezetek az angolokkal, svédekkel, dánokkal, osztrákokkal, magyarok a németekkel, osztrákokkal kötnek kölcsönösségi szerződéseket. A munkásinternacionáléval szemben áll a munkáltatóinternacionále.

Hogy egyszer megindult, a munkáltató szervezetek fejlődése sokkal gyorsabb volt a munkásokénál. Ami természetes. Az anyagi eszközöket nem kell fillérenként összegyűjteni, a hatóságok, az állam nem állnak útjukban, sőt inkább erélyesen támogatják; az egyedüli akadály a némely iparok, például a nyersterményeket, a félterményeket és a készárúkat előállító, avagy az óriás és a kisebb üzemek közt fönnálló ellentétek. Hasonló ellentétek a munkások közt is vannak: ellentétek a tanult és a tanulatlan, vagy a férfi és a női munkások közt. De míg a munkáltatók csoportjai külön érdekeinek képviselőit megmaradtak egyéb szervezeteik, a munkások örülhetnek, ha legalább közös harci szervezeteiket sikerül föntartaniok.

A munkáltató-szervezetek gyors fejlődését élénken illusztrálják német adatok.

1904 előtt is voltak már Németországban nagy számmal helyi és szakmai munkáltató szervezetek, anélkül azonban, hogy a tőke és a munka közti harcban különösebb nyomatékkaal léptek volna föl. 1904-ben a híres crimmitschauli kizárás egyszerre két nagy birodalmi szövetségbe tömörítette őket; az egyik, a Hauptstelle deutscher Arbeitgebervereine, inkább a nagyiparosok szervezete; a másik, a Verein deutscher Arbeitgebervereine kötelékébe inkább közép- és kisiparosok tartoznak.

A Hauptstellehez alakulása évében 39 szövetség csatlakozott, 456.731 munkással; a Vereinnak 1904 márciusában 5 szövetség tagja volt 656.000 munkással. 1910 elején a Hauptstelle 42 testületi tagról számolt be és 1,027.000 munkásról; a Verein 1910-ben 47 szövetségről, 890 alárendelt szövetségről és 1,600.000 munkásról. Az összes német munkáltató szervezetek száma 1910-ben 2613, tagjaik száma 115.000, akik összesen 3,850.000 munkást foglalkoztatnak.

Angliában a munkáltató szervezetek már a 80-as évek nagy sztrájkjai alkalmából szövetkeznek; ma alig van iparág birodalmi szervezet nélkül. 1894-ben 40 országos szövetség állt fenn, 1909-ben 72, amelyek egy parlamenti bizottságban teremtettek maguknak közös szervet.

Magyarországon az ipari érdekképviseletek 1906. évi összeírásakor összesen kb. 15 olyan gyárosegyletet találtak, amelyek munkáskérdésekkel is foglalkoztak; de sajátképeni munkáltató szervezet akkoriban egy sem volt. Azóta létrejött a Magyarországi munkaadó-szervezetek központja, amelyet harciasságban a külföldi munkáltató szervezetek semmivel sem hagynak el.

Ezek a szervezetek mitsem akarnak tudni »a beteges irányba terelődött humanizmusról«, amely »az úgynevezett szociális kötelezettségeket« prédikálja a munkáltatóknak. A munkaviszony pusztán gazdasági viszony, amint a vállalkozás is pusztán gazdasági funkció, amelybe más, mint aki a felelősséget viseli, bele ne szóljon. A gyáros a vállalat korlátlan ura, aki a munkások minden követelését egyetlen szempontból bírálja és mérlegeli: hasznos-e az üzemre vagy sem.

Nem jellemezhetnők ezt a szellemet találóbban, mint azokkal a szavakkal, amelyeket erre vonatkozólag egy tipikus munkáltatószervezet, a Magyar vasművek és gépgyárak orsz. egyesülete 1911. évi évkönyvében olvasunk:

»A pontos gyárüzem — írják — a felebbvalók és az alantasok között katonai fegyelmet követel. A munkás, az alkalmazott munkájáért másra mint a keresetére igényt nem tarthat. A kereset javítására, a munkabéreknek a megélhetési közviszonyok követelte emelésére irányuló kérelmekben a legnagyobb jóakarattal a legmesszebbmenő engedményeket tesszük, hatalmi kérdéseket azonban nem ismerünk el. A gyár vezetője az igazgató, aki a gyárüzemmel járó súlyos felelősségnek tudatában a gyár vezetését senkivel meg nem oszthatja. A leghatározottabban visszautasítjuk a szociálideológusok kártékony, beteges teóriáit, melyek az alkalmazottaknak a gyárak vezetésébe is beleszólás engedését, paritásos eljárást, országgyűlést stb. stb. javasolgatnak... Az egészséges társadalmi rend biztosítékának, az ipari béke megvalósításának legerősebb biztosítója — ép úgy, mint ahogy a világbékéé az összes államoknak tehnikailag mind tökéletesebb fegyverkezése — a munkaadóknak erőteljes defenzív jellegű szervezkedése.«

A defenzív jellegnek ez a hangsúlyozása azonban a munkáltató szervezeteknél is csak amolyan kérése a közvéleménynek, mint némely munkásszervezetek békés szólamai. A valóságban ép oly agresszívek, sőt talán még agresszívebbek, mint ezek. Nemcsak arra törekeshnek, hogy a béremeléseket és általában a munkaviszonyok minden javítását megakadályozzák, hanem arra is, hogy a béreket leszállítsák, a munkaidőt meghosszabbítsák, általában a munkaviszonyokat a vállalkozó javára változtassák. Minthogy pedig mindennek legerősebben a munkásszervezetek állnak útjában, főcéljuk, hogy ezek hatalmát megtörjék.

Ezen harcukban ugyanazon fegyvereket alkalmazzák, mint a munkások; ha van köztük valami különbség, legfeljebb az, hogy még élesebbek és kíméletlenebbek, mint azok, akiknek »terrorjáról« oly sok panasz hangzik.

A harc főként két kérdés körül forog: az egyik a munkapiac fölötti uralom; a másik a sztrájkok megakadályozása.

A munkásszervezeteknek sikerült a munkakinálat korlátozásával a munkapiacra befolyást gyakorolni. Hogy ezt a befolyást megtörjék, a vállalkozók a munkaközvetítést kizárólag maguknak akarják megszerezni. Azt akarják, hogy ne lehessen munkára kínáló, akit a szervezetek visszatarthassanak bármilyen munka bármilyen áron elvállalásától;

és különösen ne akadályozhassák meg azt, hogy sztrájk esetén a gyárosok sztrájkterőket ne kaphassanak.

De amikor erre a célra gyári munkaközvetítőket állítanak föl és tagjaikat eltiltják a szakszervezetek munkaközvetítésének vagy a paritásos hatósági munkaközvetítőknek igénybevételétől, olyan eszközökhöz is nyúlnak, amelyeket na a munkások alkalmaznak, ellenük a büntető törvényeket hívják sorompóba.

Hányszor halljuk az erkölcsi felháborodás kifakadásait, valahányszor sztrájkoló munkások dolgozni akaró munkásokat erőszakkal is visszatartanak a munkától! Hányszor írnak a szakszervezetek »terrorizmusáról«! Hányan vallják ma is helyesnek a német császár híressé vált kijelentését: »A legszigorúbb büntetést annak, aki embertársát, ha dolgozni akar, önkéntes munkájában akadályozni merészeli!«

A gyárosok azonban minden habozás nélkül csinálnak »fekete listákat« azokról a munkásokról, akik bármi okból nincsenek ingyükre. A fekete listára jutni azt jelenti, hogy az illető egyetlen, a munkáltató szervezetéhez tartozó gyárban sem kap munkát, ha éhen halna is. 1905 első felében egyetlen német szervezet, a Saar melléki munkáltatóké, ötven ilyen listát adott ki. Tucatszámra kerülnek rá emberek és lesznek a szó szoros értelmében földönfutókká, ilyen okokból: »minden ok nélkül abbahagyta a munkát és illetlenül viselkedett« (40. lista), »el lett bocsátva, mert a fémmunkások lapját terjesztette és szociáldemokrata« (36. lista), »szervezett munkás« (32. lista), stb. Ezeknek a dolgozni akaróknak védelmére a császár máig sem ígért törvényt!

Ha eddig nem is sikerült a munkáltatóknak teljesen kezükbe keríteni a munkaközvetítést, bizonyos, hogy a szakszervezeti és hatósági munkaközvetítőknek erős versenytársai lettek. A Magyar vasművek és gépgyárak orsz. egyesülete munkaközvetítője például csak két éve áll fenn; a kötelekébe tartozó gyárak 19.000 munkást foglalkoztatnak; az Egyesület az első évben már ugyanannyi, a másodikban, 1910-ben, már 26.500 munkást közvetített. Ugyancsak 1909-ben a budapesti állami munkaközvetítő hivatal valamennyi iparágban összesen 38.100-ra vitte.

Hogy mily nagy befolyást nyertek máris a munkáltatószervezetek a munkaközvetítésre, azt élénken illusztrálja a budapesti állami munkaközvetítő hivatalnak szinte megállapodó, és a szakszervezeti munkaközvetítésnek is alig emelkedő számai:

Év	Közvetítések száma	
	a paritásos	a szakszervezeti munkaközvetítőkben
1905	39.767	11.213
1906	44.247	17.633
1907	34.619	32.767
1908	32.100	29.959
1909	38.077	22.298

A munkapiac fölötti uralom azonban még abban az esetben sem biztosítaná a vállalkozóknak a munkaviszonyok megállapításának korlátlan jogát, ha teljes monopólium volna. Mert végeredményben a munkáltatók közvetítői sem mondhatnak le a szervezett munkásokról. Ezeknek ellenállását pedig a közvetítés után is szítja a szervezet; s így a munkáltatók csak úgy érnek célt, ha a szervezetek hatalmát megtörik s a sztrájkot lehetetlenné teszik.

Eleinte a közismert struccpolitikával próbálkoztak meg. Kijelentették, hogy nem fogadják el a viszály esetén a szakszervezetek közbenjárását; nem engedik, hogy »idegenek« álljanak közéjük és »az ő munkásaik« közé; közvetlenül tárgyalnak »saját« munkásaikkal. Csak lassan vették észre, hogy az ellenfél erejét nem lehet azzal megtörni, ha szándékosan tudomást nem vesznek róla. A közvetlen alkudozás elvét követhetik talán olyan egyes vállalkozók, akik a maguk erejéből megbírnak munkásaikkal és nem szorulnak a munkáltatószervezetre; de akik maguk is szervezkedni kénytelenek, azok nem kockáztathatják, hogy az egyes munkáltató egyéni megállapodásokkal megzavarja esetleg a szervezet haditerveit.

Mindazonáltal a kollektív akciónak elvét első sorban önmagukra alkalmazzák. S ebben a tekintetben sokkal következetesebbek az egyéni akció teljes kiküszöbölésében, mint a munkásszervezetek.

Ha sztrájk tör ki, a szervezet rögtön kiveszi a munkáltató kezéből az intézkedés jogát és ő határoz helyette. Ugyanaz a munkáltató szervezet, amely a munkásokkal szemben a gyáros korlátlan uralmát hangsúlyozza, kijelenti:

»Ha sztrájk tör ki, a tagnak nem szabad kötelező tárgyalásokat folytatnia munkásaival, hanem a választmányhoz kell hogy utasítsa őket; de jogosítva van a tag, hogy a választmány minden ülésén tanácskozási joggal résztvegyen.«

Tehát minden, amit »a gyár felelős urának« megenged,

az, hogy tanácskozó joggal résztvegyen a tárgyalásokban, amelyekben az ő saját gyáráról van szó.

Megtiltja a szervezet tagjainak az iparágban kitört munkaviszály esetén, hogy sztrájkolókat üzemükben alkalmazzanak; ha mégannyira szenvednek is munkáshiányban. Nemzetközi egyezményeket kötnek erre a célra. A német-francia ellentét nem akadályozza annak, hogy a német építővállalkozók a francia építővállalkozókkal kötelező szerződéseket ne kössenek sztrájkoló munkásaik ellen; a magyar-osztrák viszály nem tartja vissza a magyar munkáltatószervezeteket, hogy »Ausztria-Bécs« munkáltatóival hasonlóan meg ne egyezzenek.

Kötelezi a munkáltatószervezet a tagokat, hogy a sztrájk-tól sújtott vállalatok munkáit végezzék el, akár tetszik nekik a munka, akár nem. Tehát beleavatkoznak a kereskedelmi vezetésbe is, amely pedig állítólag az egyes gyár sérthetetlen egyéni ügye.

És ugyanazok, akik nem győznek eléggé fölháborodni a munkásszervezetek terrorján, sokkal mélyebbreható rendszabállyal kényszerítik a szervezetükhöz nem csatlakozó vállalkozókat, hogy parancsaikat teljesítsék. Mit tegyen a gyáros, aki nem tudja az üzemében használt nyersanyagokat megszerezni? Csak kettőt tehet: bezárhatja üzletét, vagy csődöt mondhat. A munkáltatószervezetek, ha kell, erre is rákényszerítik: föltilálták az ú. n. anyagzárlatot, vagyis megtiltják az anyagszállítóknak, hogy a renitens vállalkozónak szállítsanak. Az eredmény biztos; ők maguk mondják: »az anyagzárlat a legjobb eszköz, hogy azokat a munkáltatókat is közvetve csatlakozásra kényszerítsük, akik makacsságból, értelmetlenségből vagy kicsinyes különérdekekből a közös ügytől visszahúzódnak«. »Makacsság, értelmetlenség vagy kicsinyes különérdekek« — mintha ezt, amikor a szervezetekbe belépni nem akaró munkásokról van szó, szabad-ságszeretnek, egyéniségnek, józanságnak neveznék!

Mindezek és egyéb hasonló eszközök azonban csak előkészítői és kísérői a munkáltatószervezetek legradikálisabb, leghatásosabb harcának, az ő ultima ratio-juknak: a kizárásnak.

A kizárás pontos egyenértéke a munkásszervezetek ultima ratio-jának: a sztrájknak. A sztrájk a munkaerő tömeges és teljes elvonása az üzemből; a kizárás a munkaal-kalom tömeges és teljes megszüntetése a munkások számára.

Ha sztrájkolni akarnak, a munkások mérlegelik gondosan az esélyeket, mikor érinti a vállalkozót legérzékenyeb-

ben a munka beszüntetése. A munkáltatók is gondosan ki-keresik az időpontot, amikor a munkásszervezetek a legkézületlenebbek, amikor erejüket részleges sztrájkok kimerítették, amikor a rossz konjunktúra a munkanélküliek támogatásának terheit magasra fokozta — és bezárják a gyárat, kizárják munkásaikat.

A kizárás az utóbbi években mind gyakoribb fegyvere lett a munkáltatószervezetnek. 1899-ben Németországban még csak 23 kizárást számláltak; 1909-ben már 115-öt. Ausztriában 1899-ben 5-öt, 1909-ben 29-et. Még szemléltetőbb a kizárt munkások számának szinte folytonos emelkedése:

Év	Kizártak száma	
	Németországban	Ausztriában
1899	5.298	3.457
1901	5.414	302
1903	35.273	1.334
1905	118.665	11.197
1907	69.487	14.539
1909	23.828	18.165

A magyar munkáltatóknak még kedvezőbb fegyverük a kizárás. Ha egymás mellé állítjuk a sztrájkok és a kizárások következtében elvesztett munkanapok és munkabérek összegeit, nehéz eldönteni, kik az agresszívebbek minálunk: a munkáltatók-e vagy a munkások.

Év	Elvesztett munkanapok sztrájkok, kizárások következtében		Elvesztett munkabér K-ban, sztrájkok, kizárások következtében	
	1905	694.148	22.884	2,849.530
1906	546.159	549.971	2,126.252	1,614.406
1907	408.584	210.929	1,127.402	434.738
1908	271.507	335.800	912.653	1,205.501

Ha a sztrájkstatisztikák általános megbízhatlansága a munkaviszályok eredményei tekintetében céltalanná teszi, hogy a kizárások eredményeinek statisztikáját ismertessük: a kizárások terjedelmének folytonos növekvése elegendő bizonyíték arra, hogy a munkáltatók is mind szívesebben nyúlnak a harc szélsőbb és radikálisabb eszközeihez.

Sem békés, sem erőszakos eszközök, sem munkásjóléti intézmények, sem a szakszervezetek üldözése, sem kedvező, sem kedvezőtlen konjunktúrák, sem gyors, sem lassú ipari fejlődés nem tudták megakasztani a sztrájkmozgalmat. Ma

minden országban és minden iparágban a sztrájk állandó jelenség, olyan kényszerű és kikerülhetlen kísérője az iparnak, mint valami természettörvény.

A természet törvényeivel szemben tehetetlen az ember akarata. S azért százszor rokonszenvesebb kell hogy legyen mindenkinek, aki az ember uralmát a maga sorsa fölött a társadalom törvényszerűségeinek fölismerésétől és az azokhoz való tudatos alkalmazkodásától várja, ha azt látja, hogy a vállalkozók — ha frazeológiájuk még mindig tele van is régi szólamokkal — nem sirják vissza a régi békés idöket és nem várják az államtól, hogy azokat állítsa helyre, hanem az osztályharcot ténynek elfogadják és maguk is a harcra szervezkednek és harcolnak. Ha azt tartjuk, hogy a kapitalizmus kifejlődéséhez nélkülözhetetlenek a bátor, kíméletlen, aggresszív vállalkozók, akkor kívánnunk kell a kíméletlen és aggresszív munkáltatót is; mert nem lehetséges, hogy sok vállalkozó akadjon, akiben e tulajdonságok olyan differenciáltak lehessenek, hogy üzletében igazán aggresszív, munkásaival szemben ellenben engedékeny legyen. És ezért nemcsak óhajt, hanem valóságos típus, és ahol még nincs meg, kényszerű fejlődésterméket jellemez egy magyar munkáltató, amikor a kapitalista munkaadóról a következőket írja:

»Ez ugyancsak az osztályharc alapján áll, mint a proletariátus, csupán a másik parton. Számol azzal — tapasztalata tanította rá — hogy lépésről-lépésre visszatorol a munkásság követeléseivel szemben, de csak küzdelem és vereség után ad fel bár csak talpalatnyi helyet is. A munkások szövetségését természetesnek tartja ma már (mert bár az okokat gyakran nem tekinti át, a kapitalizmus hanyatlását érzi), de hasonló fegyvert követel a többi őszinte munkaadóval való szövetségében. A szerződés álláspontján áll munkásaival szemben, amely felmondás nélkül a munkások összességével szemben s összessége részéről felbontható; így a sztrájkkal szembeállította a kizárást: a munkaközvetítést a szakszervezettől el kívánja vonni; és szervezkedésének koronázásául a sztrájk-biztosítást meg fogja alkotni. Nem kerül el figyelmét, hogy a munka jövedelme a közös üzletből igen gyakran nagyobb már, mint a tőkée; és az sem, hogy a szakmunkások jövedelme nagyobb, mint például a néptanítóké. A munkásjóléti intézményeket csak akkor alkotja meg, — és csak munkaadótársaival egyetemben alkotja meg — ha saját ér-

deke követeli és nem a munkásoké; vagy ha a munkások nyomásának már nem tud ellentálni. De perhorreszkálja, hogy az állam avatkozzék ügyeibe, s inkább vele szemben kívánja érvényesíteni a gyár a gyárosé, velét, mint a munkásszervezetekkel szemben. A munkások műveltségével nem törődik: szakmunkást óhajt s nem polyhistort.» (Magyar Figyelő, 1. köt., 3. sz.)

Ez a rideg gazdasági álláspont, amely nem deplez, és nem szépít. Rideg, mint a tények, mint az igazság: a tőke és a munka kérelhetlen gazdasági érdekellentéte. De minden probléma megoldásának első feltétele: a probléma tisztán meglátása. És ezért a munkáltatók ilyen állásfoglalása a második lépés a tőke és a munka problémájának megoldásához. Az első lépést azonban a munkások tették.

X. AZ ÁLLAMI SZOCIALPOLITIKA

Zwei Seelen wohnen, ach! in meiner Brust.

Fausé

A tőke és a munka nagy harcába, a közvetlenül érdekelteket két ellenfélnek kívül elejétől fogva beleszólt egy harmadik hatalmasság: az állam.

Hogy milyen volt ez a beleszólas a munkásmozgalmak első idejében, azt bőségesen láttuk. Az állami gépezet minden tagja: a törvényhozás, a kormány, a rendőrség, a bíróságok vetélkedtek a munkások mindenfajta megmozdulásának erőszakos elnyomásában. Ami funkciót ebben az időben az állam a tőke és a munka harcában teljesített, igen egyoldalú volt: a börtönőr hivatását teljesítette. Ott állott az új gyárak kapujában és kezét rátette mindenkire, aki az új rendbe nem akart beletörődni. Kemény keze volt.

Amikor az állam így tett, a maga szempontjából logikusan cselekedett. Minden állam a társadalmi erők politikai kifejezése; alkotmánya ezen erők közjogi eredője, a társadalom hatalmai egymás mellett és fölött elrendeződésének jogi megformulázása. Amikor az új iparososztály éppen hogy kibontakozni kezdett, de máris vagyont, gazdagságot jelentett: az állam nem tehetett mást, mint hogy támogassa az új hatalmat, gazdagságot hódító hadjáratában.

De az intézményeknek az a különös sajátosságuk is van, hogy egyszer megteremtve, a saját logikájuk szerint fejlődnek tovább. Egyéniségük alakul ki, ami azt jelenti, hogy saját céljuk van, hogy öncéllá lesznek. Függetlenítik magukat azoktól az erőktől, amelyek megteremtették és mint önálló társadalmi erő lépnek föl közöttük. És érvényesülni, élni akarnak, a maguk életét élni.

Az állam is többet akar, mint hogy pusztán kifejezője legyen a társadalmi hatalmaknak: önálló, egyenrangú hata-

talom akár lenni ő is. És önálló, egyéni funkcióját abban ismeri föl, hogy összefoglalja az összes társadalmi erőket és rendet tart közöttük, egyensúlyt. Immár kettős funkciója van, két életcélja: egyrészt politikai kifejezése az uralkodó társadalmi osztály érdekeinek, másrészt féltékeny őrzője az összes társadalmi hatalmak kohéziójának.

A modern alkotmányok fejlődése ezért nemcsak annak a harcnak eredője, amelyet az érvényesülésre, uralomra törő társadalmi osztályok folytatnak egymás közt, hanem azé is, amelyet az állam folytat valamennyi ellen, a maga hatalma és tekintélye érdekében.

Addig porkolábkodott az állam a gyárak kapujánál, amíg egy szép nap észrevette, hogy maholnap nem lesz mire ügyeljen. A férfiak legyöngültek, az asszonyok elsatnyultak, a gyerekek rakásra hullottak. Az ipari forradalom első lépéseit nemcsak az anyagi nyomor, erkölcsi züllés, szellemi barbárság kísérte, hanem oly borzalmas testi, fizikai elfajulás, amely az egész társadalom létét veszélyeztette. Az államnak a maga érdekében közbe kellett lépnie. Korlátoznia kellett nemcsak a munkások mozgólódásait, hanem a nemzettest legveszedelmesebb kizsárolásait is. Így születtek meg az első, főként a gyermekeket és asszonyokat védő munkástörvények, a társadalom magára eszmélései, az állam önbiztosítása.

Az állami munkástörvényhozás — vagy ahogy közönségesen nevezik: az állami szociálpolitika — azóta mindenütt az államot formáló két akaratnak párhuzamos kifejezése: vagy az épen előrenyomult osztály hatalmi súlyának szabályba foglalása, vagy a rendfőntartás, az egyensúlyozás funkciójának megnyilatkozása.

E két akarat az államban, amely egy kollektív személy, egybeforr és nehéz minden egyes törvényhozó aktusban vagy egyéb állami intézkedésben mindig megkülönböztetni, mi szolgálja az egyiket, mi a másikat, melyik vagy mennyi belőle az osztálynak, mennyi az államnak akarata, vagy máskép: mennyi a politika, mennyi a policia? Rendszerint minden gazdaság- és szociálpolitikai intézkedésben mindkettőből van. Többé-kevésbé kifejeződik mindenkiben az osztályfajsúlyt és a társadalmi kohéziót érvényesítő funkció; annál inkább, mert hiszen valahányszor egy osztály győzelmes előrenyomulása törvényes szankciót nyert, ennek az osztálynak is érdeke a törvény: a megállapított rend főntartása. Sőt az állam maga nem is elég erős arra, hogy öncélját érvényesítse és a törvények végrehajtásában mindig rászorul a küzdő osztályok segítségére.

Ha a funkciók ilykép a gyakorlatban ritkán differenciálódnak is külön állami aktusokban, nagyjából mégis két csoportját különböztethetjük meg az állam szociálpolitikai cselekvéseinek.

Az egyik csoportot alkotják azok, amelyek a küzdő osztályok társadalmi fajsúlyát, hatalmi pozícióját honorálják állami intézkedésekkel: közvetlen anyagi kedvezményekkel, törvényes védelemmel vagy támogatással. Ide sorolhatjuk az összes úgynevezett munkásvédőtörvényeket: a munka egészségügyét, a munkaidőt, a munkabért illető rendelkezéseket, a munkásbiztosítást, az állami munkásjóléti intézményeket; de ide kell sorolnunk azokat is, amelyekkel a vállalkozóknak juttat az állam közvetlen előnyöket vagy kártalanítja őket a munkásmozgalom okozta veszteségeikért: az állami szubvenciókat, adókedvezményeket, de legelőbb és legfőként: az ipari védővámokat.

A másik csoportba tartoznak azok az intézkedések, amelyekkel az állam a harcokat kiküszöbölni, a kiküzdött pozíciókat állandósítani, a békét stabilizálni akarja; vagy amelyekkel, ha a megállapított renden és egyensúlyon mégis kell változtatni, e változásokat materiális harc nélkül, csupán a jogszabályok dialektikus vagy logikus tovább fejtesével, vagy végső esetben a maga hatalmi szavával akarja eszközölni. Ilyenek a munkásvédő és az iparvédő törvények összes büntetőjogi szankciói, ilyenek a közcsend és közrend összes szabályozásai, amelyek a munkaviszonyokra is alkalmazhatók; de a legkifejezettebben ilyenek a békeltető és egyeztető hivatalokról, a sztrájkbíróságokról, a kollektív munkaszerződésről szóló törvények; és különösen ilyenek mindazok az újabb törekvések, amelyek a tőke és a munka harcának kollektív akcióira a magánjog (vagyonjog) hatályát akarják kiterjeszteni.

Valóságban az államnak csak ez a második funkció a fontos. Ha egyszer sikerült a maga tekintélyének súlyát annyira emelnie, hogy a döntő küzdelmekben az elintézést a felek nem a maguk erejére, hanem az állam szavára bízzák, ha a harcos felek a végső csatákban sem mérik össze erejüket, hanem megnyugosznak egy harmadiknak ítéletében, ha az élet és halál kérdéseiben sem a hatalom dönt, hanem a jog, és a jog nem egy osztálynak joga, hanem az osztályok fölött áll, azoktól független harmadiké — akkor mindaz, ami az ultima ratio szempontjából csak előcsatározás és előkészítés: a szervezkedés és a munkásvédő-törvényhozás és az iparvédelem gyerekjáték, amelyet hogy teljesen a maga belátása szerint csináljon, nem akadályozhatják azok, akik

sokkal többet: a munkáhozadék elosztását, a jövedelem-megosztást rábízta az államra.

Akik ezt lehetségesnek tartják, azok némely ausztráliai állam, New Zealand és mások példáját szeretik idézgetni. Ott törvények kötelezőleg előírják nemcsak a választott bíróságok igénybevételét, hanem szigorú büntetésekkel sújtják azokat, akik a bíróság döntésének magukat alá nem vetik. A törvény szerint tehát ki van küszöbölve a harc, lehetetlen a sztrájk.

Ez a »gyakorlati szociálizmus«, ahogy nevezni szeretik, egy eredendő hibában szenved: olyan országban született, ahol nincs munkanélküliség; ahol állandóan kisebb a munkakínálat, mint a kereslet; ahol tehát csak az nincs, ami a tőke és a munka harcának egész problémáját fölvetette — nincs munkáskérdés.

Amióta azonban az ausztráliai országok gazdaságát is kezdő átalakítani a kapitalizmus, azóta az idill veszedelmesen kezd inogni. Néhány év óta már Újzéländban is sztrájkolnak — hiába minden törvény.

A kapitalizmus régi hazáiban meg épen szinte teljesen hatástalanok azok a kísérletek, amelyek a fegyverrel való elintézés helyébe a bíró tekintélyét szeretnék helyezni. És el lehet mondani: minél előrehaladottabb a kapitalista fejlődésben egy ország, annál kevésbé hajlamos a békés elintézésekre.

Franciaországban még 20—25%-ában a sztrájkoknak kísérlik meg az egyeztetést; Angliában, Németországban legfeljebb 5—10%-át próbálják egyeztetés vagy döntés útján elintézni. Ellenben az Egyesült Államokban a törvény által létesített békéltető hivatalok csak a legnagyobb utánjárásal tudják a feleket megjelenésre bírni, aminek folytán közreműködésük természetesen majd mindig eredménytelen. New York államban például öt év alatt, 1905-től 1909-ig, a békéltető hivatal 234 esetet tárgyalt, ebből 205-öt saját kezdeményezésére. Ohióban 74 esetből 68, Illinoisban 41-ből 30 volt ilyen. És az eredmény? Azt megismerhetjük a new yorki hivatal működési adataiból:

Év	Intervenciók száma	Ebből eredménytelen
1905	10	4
1906	20	14
1907	55	38
1908	68	49
1909	81	57

A többi államban az eredmények még soványabbak. Semmiképen sem látszik tehát, mintha sikerre számíthatna a törekvés, amely a joggal akarja a harcokat eldönteni és nem a hatalommal. És ami különösen jellegzetes: éppen a munkáltatók azok, akik nem akarnak tudni a békés elintézésről. Franciaországban például 1902-től 1906-ig a munkások 493 esetben fordultak a bíróhoz, ellenben a vállalkozók összesen csak 30 esetben; és mialatt a munkások csak 20 esetben utasították vissza a békebíró intervencióját, a vállalkozók 300 esetben tagadták meg az egyezkedést.

De nem biztatóbb a jövőjük azoknak a kísérleteknek sem, amelyek ha nem is végleg akarják kizárni a harcokat, legalább hosszú fegyverszüneteket szeretnének biztosítani. Az úgynevezett kollektív szerződések volnának ennek a szerep, hosszúlejárátú szerződések a vállalkozó és a szakszervezet közt, amelyek több évre állapítják meg a munkaviszonyokat.

Ma minden országban százsám regisztrálják évenként a kollektív szerződéseket. A béke még sem áll be. Miért? Mert a kollektív szerződések csak azokba az iparokba bírnak behatolni, amelyekben a kisüzem uralkodik. A nagyüzem kapuin be nem eresztik őket. A tipikus óriásiparokban, a bányászatban, a kohászatban, a gépgyártásban, a villamoságban, a szövőiparban stb. szinte kizárólag az egyéni, kölcsönösen mindennap fölmondható szerződés érvényes. És nem is lehet várni, hogy ez megváltozzék.

Minél nagyobb az üzem, a konjunktúra minden apró változása iránt annál érzékenyebb. És ezért a nagyüzemek csak az esetben volnának hajlandók hosszúlejárátú kollektív szerződéseket kötni munkásaikkal, ha az abból eredő esetleges károkat a szakszervezet behajthatná.

Ehhez az kellene, hogy az állam logképességgel ruházza föl a szakszervezeteket és magánjogi hatállyal a kollektív egyezményeket. Amire a hajlamosság igen nagy. Hisz a jog érvényesülésének körét tágítaná ez is. Sőt a bíróságok már is így értelmezik a törvényeket és már ma is megállapítják a szakszervezetek vagyoni jogi felelősségét a kollektív szerződések megsértéseért.

Nyilvánvaló azonban, hogy minél nagyobbak az üzemek, a kollektív szerződések minden pontja annál súlyosabb anyagi következményekkel jár; viszont minél több munkásra terjed ki az egyezmény, a szakszervezet annál kevésbé ura a szerződés végrehajtásának.

Igy éppen az ipari koncentráció teszi mindinkább lehetetlenné a munkásoknak, hogy a törvény erejével — és

nem a szervezetével — biztosítsák a fegyverszünetet; ahogy a vállalkozókat is az ipari koncentrációval folyton növekvő kockázat tartja vissza attól, hogy az állami békebiróságok döntésének szolgáltassák ki magukat.

De hogy is várhatnók, hogy az állam a végső kérdésekben urává legyen a döntéseknek, amikor a szerényebb igényű szociálpolitika: a munkástörvényhozás és az iparvédelem kérdéseiben is magában tehetetlennek és erőtlennek látjuk?

Régi igazság: nem a törvényhozás a fontos, hanem a közigazgatás: a végrehajtás. Hoznak törvényeket, amelyeket nagyobbára csak a harcoss társadalmi osztályok nyomása kényszerít ki; akárhány van olyan is, amelyet — bel- vagy külföldi tekintélye, presztízse érdekében — az államhatalom kezdeményez, sokszor mindkét érdekelt fél ellenére. De mindezek a törvények holt betű maradnak, ha végrehajtásukra nem ügyel az érdekelt osztályok szervezett tábora.

Minden ország munkásvédő-törvényhozásának története nemcsak a törvények megalkotásáért folytatott harc története, hanem még inkább azé, amellyel a munkásszervezetek a törvény tényleges végrehajtását kényszerítik ki.

És minden ország iparvédelmének történetébe beletartoznak azok a harcok is, amelyeket a vállalkozók szervezeteinek kell folytatniok, hogy az iparvédelem hasznait el ne veszítsék a munkásvédelem által.

Ha a társadalmi osztályok harcában a jog logikája érvényesülne, akkor a védvamos államnak következetesen le kellene törnie minden munkásmozgalmat.

És ha a munkásokat akarja védeni, akkor következetesen ellene kellene szegülnie minden gazdaságpolitikai intézkedésnek, amely a munkásvédelem hasznait illuzóriussá teszi.

De mert a társadalmi osztályok harcát nem a logika, hanem az erőviszonyok döntik el, azért az egész szociálpolitika is nem az állam szuverén jogának kifejezése, hanem a társadalmi erők eredője. Minden osztály annyit kap a szociálpolitikában az államtól, amennyi hatalmat jelent az államban. És hatalmat annyit jelent, amennyi szervezett erőt jelent. És ezért lehetetlen, hogy bármiféle törvény vagy szabály helyettesítse az osztályok harcát; mert az erőnek csak egy igazi próbája van: az erők összemérése — a harc.

XI. HOLNAP ÉS AZUTAN

Le combat ou la mort; la lutte sanguinaire ou le néant.
C'est ainsi que la question est invinciblement posée.

George Sand.

Másképpen lesz holnap, másképpen lesz végre,
Új arcok, új szemek kacagnak az égre.

Vagy bolondok vagyunk s elveszünk egy szálig,
Vagy ez a mi hitünk valóságra válik,

Új lángok, új hitek, új kohók, új szentek,
Vagy vagytok vagy ismét semmi ködbe mentek.

A d y.

Tíz fejezeten át kísértük és taglaltuk a tőke és a munka harcát s a tizediknek végén oda értünk, ahol az elsöben megkezdük: a harchoz.

Nem láttuk megoldásnak a korai szocializmus álmait, amelyek tökéletesebb emberekre és ezek akaratából formált tökéletesebb gazdasági rendre alapították a társadalom békéjét és boldogságát. Ugy találtuk, hogy a tökéletes embert csak tökéletes viszonyok formálhatják; de ezeket a viszonyokat az ember végigszenvedi és végigverekszi, de nem csinálja. Vele és benne csinálnának és ő bennük és velük és általuk lesz. Lesz, de még nincs. A szocializmus embere járhat közöttünk egyes példányokban; hogy a társadalmat formálja, az a kevés nem elég. Harcolni kell előbb!

Nem tudtuk elhinni, hogy kerülő úton, a burzsoázia uralmi eszközének kisajátításával lehetne célt érni. Azt láttuk, hogy a demokrácia csak forma, amely nem tünteti el a gazdasági ellentéteket, forma, mely alatt mindenféle gazdasági ellentét elfér. De szükséges, sőt nélkülözhetlen forma, mert megnyitja az új erők útját, szemtől szembe állítja őket, az alattomos, portyázó, kiszámíthatatlan guerillaharcot modern tömegháborúvá engedi kifejlődni. Háborúvá!

Nem láttuk több sikerrel biztatónak jólelkű vagy ravasz munkáltatók gondoskodását munkásaik anyagi, erkölcsi, szellemi szükségleteiről. Ami a hűbériség korában sem volt sokkal több kenetteljes hazugságnál, azt még úgy sem veszi be az indusztriális társadalom szabad embere; s ha mégis teszi: a mindent nivelláló gazdasági verseny minden érzelmenél és minden számításnál erősebb kényszere nem engedí, hogy egyesek is az ökonómia rideg törvényei által kivonják magukat. Ha élni akarnak, a versenyt kiállni harcolniok kell.

És lehetetlennek láttuk, hogy a hatalmak harcát a jog békés abszolutizmusa helyettesítse. Minden új találmány, a mely a termelést olcsóbbá teszi, minden új forma, amely az élő erőket célszerűbben szervezi, minden új belátás a társadalmi erőviszonyokba eltolja, módosítja, erősíti vagy gyöngíti a hatalmi pozíciókat. Van-e oly finom jogi szerzőszám, amely az erők minden elhajlására reagál? Lehetséges-e, hogy legyen hatalom, amelynek kezében ez a szerzőszám oly szilárdan, oly megingathatlanul áll, hogy hamis mértékkel és sullyal sem jobbra, sem balra el nem hajlíthatják? A gazdálkodó ember legfontosabb dolgáról van szó: jövedelméről. Amiért az egyik mindent föláldoz, a másik mindent föláldozni kénytelen. Ki bizza életét másra, ha életről vagy halálról van szó? Aki életet akar, az maga verekszik érte.

Amerre nézünk, mindenütt harcot látunk.

De nemcsak harcot látunk, hanem látjuk a dolgok és az emberek növekedését, differenciálódását, új egységekbe, új formákba, új szellembe gyúródását.

Egymás ellen való kiméretlen, kegyetlen versenyből kiválogatódik néhány kemény, hajthatatlan hódító, telhetetlen nagyú és uralmába hajtja a világot. Még félt és csudálkozó szemmel nézzük magunk körül a nagygyárat, még szidjuk és kívánjuk a nagyok szövetségeit, a kartelleket és alig vesszük észre, hogy odaátról a világot behálózó trösztök vaskeze minket is szorongat már. Micsoda félelmetes, de egyben milyen grandiózus tudat, hogy akiknek életét tegnap a falu formálta, ma az ország determinálja, azoknak holnap már a világ másik sarkáról diktálják, mit egyenek és mennyit, mit öltsenek föl és melyet! Berlinben szabják meg, vasuton járjon-e az arab sivatag beudinja és New Yorkban döntik el, petróleummal világítson-e Kiskőrös szabad polgára, avagy villammal. Milyen új uralmi viszonyok, új szolgáltatások, új uraságok, új kapcsolatok!

Egymás mellé és egymással szembe micsoda új seregek állnak! A néhány nagyur nagy bérekkel és nagy jövedelmekkel a minden áron való sikerre fanatizálja a vállalkozók — valójában tisztartók és gondozók — seregét; és velük szemben évről-évre félelmetesen nő a máról-holnapra élők tábora, amely magába olvasztja, a lét bizonytalansága és a meg-növekedett igények kegyetlen közösségébe rántja azokat is, akik bár szolgák, ma még nagyrészt engedelmes, sőt lelkes szolgái a tőkének, holnap azonban, éppen mert szolgák ők is, érzelmeik tüzét a munkástábor kohójába viszik.

Már látjuk, hogyan szünteti meg a gép uralma és vele az üzemek mind jobban mechanizálódó szervezete a testi és a szellemi munka elszakadását, a mai iparnak ezt az embersorvasztó, lealjasító művét. A finom szerkezetek, a drága gépek kifinomodott, hajlékony, ruganyos eszű embereket kívánnak; és annyit kívánnak ebből a fajtából, hogy a tőke már nem győzi őket privilégiumokkal társaiktól elválasztani. Elmosódnak a hagyományos társasági határok a tanult munkások közt, a mérnök, az alkalmazott munkássorba kerül és érdekekben és érzelmeiben összeforr az egész tábor.

Megsokasodnak, változatosak lesznek a harc módszerei. Tisztán látják, innen és túl, miről van szó. A vállalkozók tudják, hogy nincs semmi, amivel a vállalkozás célját, a profitot, jobban meg lehetne közelíteni, mint a gazdasági termelés rideg törvényének: a produktivitásnak minden áron emelésével. A munkások tudják, hogy minden bajuk forrása abban a gazdasági viszonylatban van, amelyben ők, mint termelők, a tőkével szemben állnak; hogy semmi sem változik, ha ez a viszonylat nem változik. Erről a világos állásponttól immár nem kell magukat bármiféle különleges harci eszközhöz, taktikához, módszerhez lekötöniök, semmilyen módjától a harcnak nem kell idegenkedniök. Csak az egyszer fölismerett gazdasági cél szolgálatában álljon az eszköz. Már látjuk, hogy az ultra-demokratikus országokban kiméretlenül gázolnak keresztül állami tekintélyen, intézményeken, berendezéseken, akár feudális ellenségükkel volna dolguk; és látjuk ugyanakkor, hogy ugyanannak az államnak intézményeit átfarmálják a maguk céljaira, a differenciálatlan szavazók többségéből alakult és arra alapított parlamentből az osztályok nyílt érdekképviselőt csinálják, vagy régi formák közt földbirtokos, iparos, kereskedő, munkás képviselőket küldenek bele. Hogyan kristályosodhatik ki ebből, nem az érdekek közösségére, hanem különféleségére alapított testületből elhatározás, ha nem az erők újból és újból összeméréséből, alkalmi szövetkezésekből és állandó harcokból?

Es az erők növekedésével és a tömegek gyarapodásával a harcok mind terjedelmesebbek, mind tartósabbak lesznek. Hogy százezer, ötszázezer ember beszünteti a munkát, hogy egész ország munkássága szünetel, hogy a harcok átcsapnak országok, sőt földrészek határain, már ma nem képzelődés, hanem szemünk láttára lejátszódó valóság. Az általános sztrájk nem mithosz, hanem mindennapos tény. Ebben a harcban kovácsolódik az érdekközösségek tudata, amely a nemzetek háboruit meg fogja szüntetni; a nemzetek közti közös gazdasági érdekekből és ellentétekből fog kinőni a nemzetek közti béke, nem a békeapostolok prédikációiból.

Ezekben a harcokban, az életformáknak és a szervezeti közösségeknek ebben a folyton forró kohójában, olyan ipari fejlődés közepette, amely mindennap új és más tehetségeket és alkalmasságokat kíván emberétől: új nemzedék nő nagyra, sorsát tisztán látó, közösségi érdekeit ismerő, bátor, elszánt nemzedék. Ez a fajta látja és tudja, hogy bármilyen csudákat teremtett a kapitalizmus, ezerszeresére és milliószorosára fokozhatja az emberi munka produktivitását — egyet nem teremhet: mesterséges embert. Mindig és mindenkor rá lesz utalva erre a nyomoruságos, alázatos, szolgálkú, de nagyarányu viszonyok közt oly nagy-szerű, oly büszke, oly finom, oly kényes szerszámra. És el fog jönni az idő, amikor a kapitalista már nem tud megteremteni olyat, aminek társadalmi értéke fölülmulná annak az értékét, amit ez a szerszám jelent a társadalomnak. Amikor annyi képesség, erő, szervezettség lesz fölhalmozva az eleven termelőerdőben, hogy ennek a vagyonnak gyümölcsöz-tetése nagyobb értéket jelent a társadalomnak, mint a vállalkozók minden képessége a mechanikus termelőerdők fokozására. És akkor majd megkezdődik az erők végső össze-mérése.

Ezeknek a végső harcoknak, világsztrájkoknak, igazi általános sztrájkoknak célja nem lehet kétséges. Annyi kísérlet, annyi előkészület, annyi csalódás és annyi önámítás után mi lehetne más, minthogy megszüntesse a tőke és a munka százados nagy harcának egyetlen okát: azt az állapotot, hogy a termelő el van választva a termelőeszközöktől. A tőke és a munka harcát csak a tőke és a munka egyesítése: a tőke megszüntetése oldhatja meg. Megoldja-e? A kapitalizmus helyét elfoglalja-e a szocializmus? Ki tudná megmondani. Mi csak azt tudjuk, hogy a társadalmi harcokban is végeredményben a hasznosabb, a jobb kerekedik felül. Hiszünk és bizunk.

FÜGGELÉK

VEZETŐ A MUNKASZORGALOM IRODALMABAN

A. Bibliográfiák

A munkásmozgalom irodalma olyan nagy, amennyi a régi és új, megoldott és megoldatlan problémája. Csak számon tartani is nagyon nehéz, még akkor is, ha teljesen elválasztjuk a szociálistmus és a szociális kérdés irodalmától. Mi magunk is kénytelenek voltunk ebben a füzetben a kérdést lehetőleg elszigetelni ezen vonatkozásaitól és a tőke és a munka harcának csupán az ipari munkaviszonyt érintő mai problémáiról beszéltünk. Ennek az anyagnak régebbi irodalmát a legteljesebben Josef Stammhammer gyűjtötte össze *Bibliographie der Sozialpolitik* (Jena, 1897.) c. könyvében. A német és németnyelvű szakszervezeti irodalomnak jó könyvészetét köszönhetjük a német szakszervezetek központi bizottságának, amely J. Sassenbach művét: *Verzeichnis der in deutscher Sprache vorhandenen gewerkschaftlichen Literatur*, 1910-ben 4. kiadásban adta már ki. (Ára K —.72.) Ez a könyv a nem német szakszervezetek irodalmára is kiterjeszkedik és mivel a fontosabb szakfolyóiratok cikkeit is feldolgozza, annak, aki a magyaron kívül csak németül ért, az irodalomban tájékoztatására a legfontosabb segédeszköz. Akik angolul is olvasnak — és alig hisszük, hogy a munkásmozgalomról enélkül teljes és objektív képet nyerhetne valaki — azok jó hasznát vehetik a Fabian Society könyvjegyzékének: *What to read on social and eco-*

conomic subjects, 5. kiadás, London, 1910. (Ára K 1.20). Ennél sokkal teljesebb az angol szakszervezetek irodalmának összeállítása a Webb házaspár nagyszabású könyvében: History of trade unionism, 2. kiadás, 1901, (Ára K 9.—). és ezen munka folytatásában: Industrial democracy, 2. kiadás, 1901. (Ára 15 K.) Kár, hogy ennek a két kitűnő könyvnek nálunk könnyebben hozzáférhető német, illetve magyar fordításaiban a bibliográfiát erősen megrövidítették.

A munkásmozgalom mai irodalmát — Sassenbach-nak újabb kiadásokban sűrűn megjelent munkáján kívül — első sorban a berlini Internationales Institut für Sozialbibliographie havi folyóirata: a Blätter für die gesamten Sozialwissenschaften regisztrálja. (A berlini Bibliographischer Zentralverlag kiadása; ára egy évre K 28.80.) Ez ma a kérdés nemzetközi irodalmi újdonságainak legteljesebb és leggyorsabb könyvészete. Közgazdasági és szociálpolitikai része megjelenik magyarul is, mint a Közgazdasági Szemle melléklete, Társadalomgazdaságtani bibliográfia címen s így majdnem oly könnyen hozzáférhető a magyar olvasónak, mint A Fővárosi Könyvtár Értesítője című, 1907 óta negyedévenként, 1911 óta kéthavonként megjelenő folyóirat (ára egy évre K 1.—), amely a Fővárosi Könyvtár új beszerzéseinek szakok szerint rendezett jegyzékeit hozza. Minthogy a könyvtár a munkásmozgalomra vonatkozó csaknem minden jelentékenyebb munkát megvesz, alig szorul valaki az újabb irodalom tekintetében más vezetőre. Kivált ha a könyvtárnak egy másik, de éves publikációját, a Magyar társadalomtudományi bibliográfiát is használja, amelyet 1908 óta Varró István szerkeszt. Azt mondhatjuk, hogy ettől kezdve a magyar bibliográfiai információ a társadalomtudományok terén Magyarországon a legteljesebb. Mint jó kritikai bibliográfiát mégis ajánljuk amellet a Correspondenzblatt der Generalkommission der Gewerkschaften Deutschlands mellékletét, a Literaturbeilage-t, amelyben kivált sok olyan szakszervezeti kiadványról számolnak be, amelyet a hivatalos bibliográfiák nem ismernek, mert azok a könyvkereskedelemben nem kerülnek.

B. Kézikönyvek és lexikonok

Azoknak a társadalomtudományi és közgazdaságtani ismereteknek megszerzésére, amelyek a munkásmozgalom egész jelentőségének megértésére, továbbá sok, vázlatos füzetünk-

ben talán meg sem említett részletkérdésnek megítélésére elengedhetlenek, a külföldi irodalomban számos, igen kitűnő szaklexikont és kézikönyvet találunk. Ezek közül néhányat, nálunk is megtalálhatót, megemlítünk. A lexikonok között első helzen áll a *Handwörterbuch der Staatswissenschaften* c. hatalmas vállalat. 3. kiadása most van megjelenőben (Jena: G. Fischer; a 8 kötetre tervezett mű egy-egy kötetének ára kötve 28–30 korona). Cikkkel — kevés kivétellel — szabatos és megbízható összefoglalásai a kérdések mai állásának és az egyes cikkeket követő bibliográfia továbbsegítheti az embert a kutatásban. Igen jó, sőt gyors tájékozásra rendszerint alkalmasabb egy másik német első helyen áll a *Handwörterbuch der Staatswissenschaft*, amelynek 3. kiadása ugyancsak most van megjelenőben. (Jena: G. Fischer 1910 —; ára kb. 55 K.) Ez a két lexikon a német egyetemi tudomány álláspontját fejezi ki, mindazonáltal lehető elfogulatlansággal és objektivitással. A katolikus tudományos közvélemény világába vezet be a *Görres-Gesellschaft Staatslexikon*-ja, amelynek Julius Bachem szerkesztette 3. kiadásából eddig 4 kötet jelent meg (Freiburg: Herder 1908 —; kötetje 21 K 60.) Inkább a szociális, mint a közgazdasági kérdések és intézmények útmutatója a *Bliss-féle New Encyclopaedia of social reform* (2. kiadás, London és New York, Funk & Wagnalls, 1909; ára 40 K); kivált amerikai és angol viszonyokra szinte utolérhetetlenül praktikus és jó információt nyújt.

Utoljára említünk egy magyar lexikont, nem azért, mintha nem tartanók némely tekintetben jónak, hanem mert kiadása óta annyi idő telt el, hogy még jó cikkel is sokszor elavultak már. Ez a Halász Sándor és Mandelló Gyula szerkesztésében 1898-tól 1901-ig megjelent *Közgazdasági lexikon* (3 kötet, Budapest: Pallas; ára antikváriusoknál 30–40 K). Szelleme hasonlít az említettük német egyetemi lexikonokéhoz. Az egyes cikkeket követő magyar bibliográfiák az 1900 előtti időkre vonatkozólag jól kiegészítik alább adott irodalmi jegyzeteinket.

Az összefoglaló kézikönyvek közt, amelyek a gazdasági munkásmozgalmat a társadalmi kérdés széles keretében állítják és történetét, elágazásait és gyakorlati megoldásának százféle kísérleteit részletesen ismertetik, első helyen Heinrich Herkner könyvét említjük: *Die Arbeiterfrage. Eine Einführung*. 5. verm. Auflage. Berlin: J. Gütten-tag 1908. (XXI, 761) Ára 11 K. A német egyetemi szociálistizmus álláspontjából irt ezen könyv mellett jó elővasní

Adolf Weber könyvét: *Der Kampf zwischen Kapital und Arbeit m. bes. Berücks. der gegenwärtigen deutschen Verhältnisse*. Tübingen: Mohr 1910. (XVI, 579) ára 14 K 40. Ez szintén igen jól megalapozott mű, de inkább a munkáltatók szempontjai érvényesülnek benne. A munkásosztály nézőpontjaiból indul ki Eduard Bernstein kis könyvében: *Die Arbeiterbewegung*. Frankfurt a. M. Rütten & Loening 1910. (203) K 3.60.

Magyar nyelven is megjelent két idevágó munka. Az első inkább az elméleti és politikai mozgalom tárgyalása, de ennek keretében tekintettel van a gazdasági mozgalomra is. Ez Werner Sombart könyve: *A szocializmus és a szociális mozgalom*. Bpest: Grill 1908. (XXIX, 421) Ára 7 K. Sok szellemes, ha nem is mindig helytálló megfigyelést tartalmaz az újabkori fejlődésirányzatokról. A másik könyv magyar szerzőé: Ferenczi Imre: *Sztrájk és szociálpolitika*. 1. k. Budapest: Athenaeum 1907. (XIII, 529) K 12.— A 2. kötet még nem jelent meg.

C. Statisztikák, Hivatalos nyomtatványok

A munkásosztály életviszonyainak minden ágazata és fázisa és a munkásmozgalom minden tüneménye ma már tömegesen jelenik meg s az állami statisztikák, ankétek s egyéb fölvételek újabb és újabb sorozatait szüli. Gyors tájékozásra az egyes országok statisztikai évkönyvei igen alkalmasak. Rendszerint tartalmazzák az utolsó népszámlálás vagy ipari számlálás adatait, amelyekből az iparindustrializáció fokára és tempójára következtethetünk; a sztrájkok, a munkásbiztosítás, a balesetek, a munkanélküliség, a munkaidő, munkabér stb. statisztikáját. Ezek mellett egész sereg speciális munkás-statisztika van, annyi sok, hogy ezekhez megint csak bibliográfiára utalhatunk, a német birodalmi statisztikai hivatal kiadványára: *Die Fortschritte der amtlichen Arbeitsstatistik in den wichtigsten Staaten*. Berlin: Heymann 1904—08. 2 kötet. Ára 6 K.

Hogy milyen kérdésekre terjeszkednek ki a külföldi hivatalos munkás-statisztikák, arra izelítőül megemlítjük a legjelentékenyebb magyar fölvételek címét. Ezek:

A magyar szent korona országai gyáriparának üzemi és munkásstatisztikája. Az utolsó 1906-ról szól.

Ipari balesetek. Évenként.

A m. k. iparfelügyelők tevékenysége. Évenként.

Munkabeszüntetések és kizárások. Évenként.

Ipari érdekképviseltek. 1906-ról.

Az előbbrehaladt külföldi országok a munkáskérdésnek még több tüneményét vonták a statisztikai megállapítás körébe. A nemzetközi eredményeket igen jól foglalja össze az angol kereskedelmi minisztérium munkáshivatalának kiadványa, az *Abstract of foreign labor statistics*. A 4. jelentés 1911-ben jelent meg, ára 3 K 20.

D. Folyóiratok

A nagyobb időközökben megjelenő hivatalos kiadványok a munkásmozgalomnak sokszor csak legfontosabb jelenségeit és eredményeit ismertetik. Még igen sok, azokban figyelembe nem vett eseményről adnak hírt az állami munkástatisztikai hivatalok hivatalos folyóiratai. Annak, aki gyors és közvetlen információt keres a munkásmozgalomról, legalább egyet közülök állandóan olvasnia kellene, annál inkább, mert valamennyi földolgozza a hazai eseményeken kívül a legfontosabb külföldieket is. Hozzá valamennyi oly olcsó, hogy szinte ingyen kapja az ember. Mi mindenre terjeszkednek ki ezek a folyóiratok, arra következtethetünk a német birodalmi *Reichsarbeitsblatt* találomra kivett egy számának fejezetcímeiből. Ime: Munkapiac. Gyarmatpolitika. Munkaközvetítés és munkanélküliség. Munkaföltételek. Munkáltatók és munkások szervezetei. Munkásvédelem. Békeltetés és döntés. Munkásbiztosítás. Szövetkezetek. Törvényhozás. Az ipari és kereskedelmi bíróságok tevékenysége. Táblázatok a munkapiac statisztikájához.

A legjobb és leggyorsabb bel- és külföldi információt az osztrák *Soziale Rundschau* nyújtja; magyar dolgozókra is leginkább innen értesül az ember. (Wien: A. Hölder. Egy évre 2 K.) A többieket abban a rendben soroljuk föl, ahogy a mi szempontunkból értékeljük:

Reichsarbeitsblatt. Berlin: C. Heymann. Egy évre 1 K 20.

The Board of trade labor gazette. London: Wyman & Son. Egy évre 1 K 20.

Bulletin de l'Office du travail. Paris: A. Colin. Egy évre 3 K 50.

Bulletin of the Bureau of labor. Washington: Gov. print. off. Ingyen.

Bollettino dell' Ufficio del lavoro. Róma: Frat. Treves. Egy évre 5 K.

A washingtoni kéthavonként jelenik meg. A többi mind havi folyóirat.

Ezen a helyen kellene megemlítenünk az egyetlen idevágó magyar hivatalos folyóiratot: A Társadalmi múzeum értesítőjét (Budapest, VI. Csengeri-u. 31. Egy évre 4 K.) De ez — rendszeres munkásstatistikai szolgálat nálunk még nem lévén berendezve — inkább cikkeket közöl a munkásvédelem és munkaviszonyok, főként a munkáegészségügy és a munkásjóléti intézmények köréből.

A hivatalos folyóiratok mellett a nagy szakszervezeti központok hivatalos lapjait kell figyelemmel kísérni. Ezek:

Szakszervezeti értesítő. Budapest, VIII. Contiutca 4. Havi. 1904 óta. Ara 1 K 20.

Die Gewerkschaft. Wien, V/I. Wienstrasse 89/a. Kétheti. 1899 óta. Ara 8 K.

Correspondenzblatt der Generalkommission der Gewerkschaften Deutschlands. Berlin: Engelhofer 15. Heti. 1891 óta. Az ú. n. szociáldemokrata szervezetek közlönye. Egészen kitünő lap. Mellékletei: Literatur-Beilage. Statistische Beilage. Adressen-Beilage. Ara 12 K.

Der Gewerkverein. Berlin NO. 55, Greifswalderstr. 221. Hetenkint kétszer. 1869 óta. A nemzeti szakszervezetek orgánuma. Ara 3 K.

Zentralblatt der christlichen Gewerkschaften Deutschlands. Krefeld. Kétheti. 1901 óta. Ara 2 K 40.

Jahrbuch f. die soziale Bewegung der Industrie-Beamten. Berlin NW. 52. Negyedévi. 1907 óta. 7 K 20.

La Voix du peuple. Paris, 10e, rue de la Grange-aux-Belles. Heti. 1900 óta. Ara 8 K.

General federation of trade unions Quarterly report. London W. C., 8, Adelphi Terrace, Adam Str. Negyedévi. 1899 óta. Ingyen.

American federationist. Washington D. C., 801—809 G Street. Havi. 1895 óta. Ara 5 K.

Nem kapunk teljes képet, ha ezek mellett a munkáltató szervezetek lapjait nem vesszük tekintetbe. Valamennyi igen harcias, sokkal inkább, mint — a francia kivételével — a szakszervezeti közlönyök. Van magyar is:

A Munkaadó. Budapest, VIII. Üllői-út 16/a. Heti. 1907 óta. Ara 8 K. A Magyarorsz. munkaadó-szervezetek központjának hivatalos lapja.

A külföldiek közül a legjellegzetesebbek:

Deutsche Arbeitgeber-Zeitung. Berlin S. 42.

Oranienstr. 141. Heti. Ára 9 K 60. A Verein deutscher Arbeitgeberverbände lapja.

American industries. New York, 30 Church str., Havi. 1900 óta. Ára 5 K. Az amerikai gyárosszövetség lapja.

The Square deal. Battle Creek, Mich., Havi. 1905 óta. Ára 5 K. Az előbbinél is harciasabb.

Ezekén kívül számtalan szociálpolitikai, közgazdasági, szociológiai, politikai folyóirat kíséri állandóan figyelemmel a munkásmozgalmat. Igen kitűnő a Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik rendes havi Volkswirtschaftliche Chronik-ja és az Archiv für Sozialwissenschaft u. Sozialpolitik Sozialpolitische Chronik-ja. A legjobb elméleti és gyakorlati összefoglaló a

Soziale Praxis und Archiv für Volkswohl-fahrt. Berlin W. 30, Nollendorffstr. 29/30. Heti. 1891 óta. Ára 14 K 40.

Magyar nyelven egy új lap: Ipari jogvédelem. Budapest, V. Váci-út 4. Kétheti. Ára 20 K.

E. Évkönyvek

Évkönyvek tekintetében nem vagyunk olyan jól ellátva, mint a folyóiratok terén. Ha ezeknél inkább az a baj, hogy annyi van belőlük, hogy lehetetlen csak a legfontosabbakat is figyelemmel kíséreni, az évenkénti összefoglalások annál gyérebbek.

A hivatalos országos statisztikai évkönyveken kívül a legjobb nemzetközi évkönyv a C. csoportban már említett Abstract.

Sok kitűnő információt kapunk a szakszervezeti központok nemzetközi titkárságának évi jelentésében:

Internationaler Bericht über die Gewerkschaftsbewegung. Berlin: Verlag der Generalkommission der Gewerkschaften Deutschlands. 1903 óta. Három nyelven külön-külön: németül, franciául, angolul. A nemzetközi titkár jelentésén és az utolsó nemzetközi értekezlet jegyzőkönyvén kívül a titkársághoz csatlakozott országos központok évi jelentéseit tartalmazza, utoljára 19 államét, köztük 1908 óta már az Egyesült Államokét is. Kár, hogy kissé késedelmesen jelenik meg. Ára kötetenkint 1 K 80.

A munkásmozgalom egyéb irányait és ágait is ismerteti egy újabb francia vállalat, az

Année sociale et économique en France et à

L'Étranger. Szerkesztője Paul Fesch. Paris: Rivière. 1907 óta. Igen alapos és sokoldalú munka. Kötetje 7 fr. 50.

Néhány jobb régebbi vállalat, például az amerikai Social progress, sajnos megszűnt. De igen jó szolgáltatókat tehet egy német közgazdasági évkönyv, amelyet Richard Calwer 1900 óta ad ki; ez:

Das Wirtschaftsjahr. Jahresberichte über den Wirtschafts- und Arbeitsmarkt. I. Teil: Handel und Wandel. II. Teil: Jahrbuch der Weltwirtschaft. Jena: G. Fischer. Évenként két 10—12 koronás kötet volna, ha pontosabban jelennek meg; most, 1911 elején, még 1907-nél tart.

A magyar munkásmozgalom történetének elsőrendű anyaggyűjteménye a budapesti államrendőrség évi jelentése. 1894 óta papirost és festéket nem kímélő teljességgel lenyomatják benne nemcsak a rendőrség véleményét a munkásmozgalmakról, hanem ezenfelül — szerencsére — a kongresszusi jegyzőkönyvektől kezdve a legapróbb bojkottrahívó röplapig minden nyomtatványt, ami kezükbe kerül. Így ezeket a rendszerint gyorsan elkallódó dokumentumokat megmentik a kutatóknak. 1902 óta a jelentés önállóan jelenik meg a következő címen:

A magyarországi szociálisztikus munkásmozgalmak. Akármelyik kötete ma már 1000 oldalnál is vastagabb.

F. Kongresszusok

A különböző jelentések, évkönyvek, statisztikák a munkásmozgalom tényeit közvetítik; a mozgalom szellemét, hangulatait, törekvéseit, céljait kongresszusi jegyzőkönyvei tükrözik vissza. A legtöbb ország szakszervezetei nagy gonddal szerkesztik ezeket a jegyzőkönyveket és a vitákon kívül teljesen közlik a sokszor valóban értékes előadásokat is, amelyekkel a vitákat bevezetik. A magyarok, németek, osztrákok, franciák stb. rendszerint két-három évenként, az olaszok, angolok, amerikaiak stb. évenként tartják országos tanácskozásukat. A jegyzőkönyveket ugyanott lehet megszerezni, ahol az országos központok lapjai jelennek meg.

Egyes szakmák is szoktak érdekes kongresszusi jegyzőkönyveket kiadni; iminálunk pl. a nyomdászok, vasmunkások, stb.

G. Egyes kérdések újabb magyar irodalma

Amikét bevezetésül a munkásmozgalom irodalmának tömegéről mondtunk, eleve lehetetlenné teszi, hogy a részletkérdések külföldi irodalmának akár legszigorúbban megválo-

gatott jegyzékét is adjuk ebben a füzetben, vagy akár csak a legjobbnak tartott munkákat megnevezzük. Mindenkit, aki a részletes irodalmat meg akarja ismerni, a bibliográfiákra utalunk. A legújabb német monografikus irodalomnak igen jó válogatását találja azonkívül A. Weber a C. csoportban említett könyvének fejezetei elején; továbbá jó válogatást egy szocialista füzetében: Adolf Braun: Die Gewerkschaften. Wesen, Aufbau, Kampfmittel und Ziele der österreichischen u. deutschen Gewerkschaften. Vortragsdispositionen. 2. verm. Aufl. Wien: Brand 1911. 55 l. 60 f.

Itten arra akarunk szorítkozni, hogy a Közgazdasági Lexikon kiadása, tehát körülbelül 1900 óta felgyülemlett magyar irodalomból adunk füzetünk minden fejezetéhez néhány címet. Ez az összeállítás távolról sem teljes, nem is törekszik arra. A magyar folyóiratok közül csak hármat, a legkönnyebben hozzáférhetőket, dolgoztuk föl: a Huszadik Századot, a Szocializmus-t és a Közgazdasági Szemlét. Valószínű így, hogy épen említésre érdemesebb munkák kimaradtak; másutt meg épen kénytelenek voltunk jobb híján silányabb dolgokat is megemlíteni. A magyar szakirodalom tekintetében is ezért a bibliográfiákra kell utalnunk.

Ahol egy-egy csoportban a Lexikon valamelyik cikkét is említjük, ott az illető rendszó alatt rendszerint a korábbi irodalmat is meg lehet találni.

I.

Agoston Péter. A munka rabsága. Bp.: Deutsch 1909. (162) K 3.—

Marx Károly. Bér munka és tőke. Ford. Weltner J. 2. kiad. Bpest: Népszava 1906. (30)

Marx & Engels. A kommunista kiáltvány. Válog. műv. 1. k. (59—98) Bpest: Népszava 1905.

Ugyanaz: a Magyar Könyvtárban, 585. sz. K —30.

Medveczky Frigyes. Társadalmi elméletek és eszmények. Bpest: Akadémia 1887. (IV, 410) K 5.—

Navratil Ákos. Munkarendszerek. (Közgazd. lexikon. 2. k. 765—68)

Vandervele Emil. A kollektívizmus és az ipar evolúciója. Ford. Wildner Ödön és Zalai Béla. Budapest: Grill 1908. (VI, 254) K 5.—

II.

- Bresztovszky Ernő. Iparfejlődés Magyarországon. (Szocializmus, 4. évf. 220—224)
- Bud János. A koncentráció a gazdaság-társadalmi életben. (Közgazd. Sz. 45. k. 73—100, 199—205)
- Gaal Jenő. Gépek. (Közgazd. lexikon. 1. k. 741—44)
- Géber Antal. A magyar gyáripár első üzemi és munkásstatisztikája. (Közgazd. Sz. 31. k. 121—31)
- Halász Sándor. Kis- és nagy üzem. (Közgazd. lexikon. 2. k. 410—13)
- Mandelló Gyula. Ipari forradalom. (Közgazd. lexikon. 2. k. 82—97)
- Matlekovits Sándor. Az ipar alakulása a kapitalizmus korszakában. (Budapesti Szemle, 146. k. 1—40)
- Townbee Arn. Anglia gazdasági forradalma a 18. században. Ford. Navratil Akos. Budapest: Poltzer 1909. (XIV, 172) K 3.60.

III. 1.

- Agoston Péter. A nagyipar és a nagybirtok ellentétes hatása a munkabérekre. (Husz. Száz. 19. k. 44—53, 161—171)
- Bauer Ottó. A drágaság és a munkabér. (Szocializmus. 4. évf. 554—560)
- Bolgár Elek. A proletariatus. (Szocializmus. 1. évf. 273—277)
- Braun Rób. Adatok a vidéki munkásság életéhez: Marosvásárhely szervezett munkássága. (Husz. Száz. 19. k. 513—527)
- Braun Róbert. A tanult és tanulatlan munka. (Husz. Század. 23. k. 42—47)
- Bresztovszky Ernő. Áremelés — béremelés. (Szocializmus. 1. 196—199, 241—246)
- Bresztovszky Ernő. Az ipari balesetek Magyarországon. (Szocializmus. 2. évf. 107—10)
- Bród Miksa. A budapesti ipari munkások halandósága. (Társad. múz. ért. 2. évf. 230—240)
- Bud János. A munkanélküliség statisztikája Magyarországon. (Közgazd. Sz. 43. k. 394—398)
- Chyzer Béla. A gyermekmunka Magyarországon. Budapest: Orsz. gyermekvédő liga 1909. (122) K 3.—
- Ferenczi Imre. A munkanélküliség kérdése Magyarországon. (Közgazd. Sz. 43. k. 382—393)

- Gerster Miklós. Gyáripari balesetek Magyarországon. 1900—1905. Bp. 1907. (56)
- Gompers Sámuel. A budapesti malterhordónő és munkástársai. (Husz. Század. 22. k. 284—290)
- Heller Farkas Henrik. Munkabér. (Közgazd. lexikon. 2. k. 736—42)
- Löwy Ödön. Az amerikázásról. (Szocializmus. 4. évf. 456—461)
- Máday Andor. Női munka. (Közgazd. lex. 3. k. 110—117)
- Magyarországi szakszervezeti tanács. A bányászok helyzete. Budapest: Népszava 1904. (32) 20 f.
- Parvus. A bérmunkás sorsa. (Szocializmus. 3. évf. 465—68)
- Vágó József. Gyermekmunka. (Közgazdasági lexikon. 1. k. 754—56)
- Woldt Rich. A szedőgép a nyomdaiparban. (Szocializmus. 4. évf. 510—514)

III. 2.

- Kautsky Károly. Marx gazdasági tanai. Ford. Garami Ernő. 2. kiad. Budapest: Grill 1903. (XV, 238) K 5.—

IV.

- Földes Béla. A szocializmus. Budapest: Akadémia 1910. 2 kötet.
- Kovács Gábor. A szocializmus. Budapest: Stampfel 1907. (231) (Tudományos zsebkönyvtár) K 1.80.
- Farkas-Wolfner Pál. A szocializmus története és tanítása. 3. kiad. Budapest: Athenaeum 1906. (VIII, 172)
-
- Illés Artur. Forradalmi eszköz-e a szövetkezeti mozgalom? (Szocializmus. 1. évf. 691—697, 728—736)
- Kovács Gábor. A brüsszeli Maison du peuple. (Husz. Száz. 19. k. 443—464)
- Pór Ödön. Az olasz palackfúvók szakszervezeti és szövetkezeti mozgalma. (Husz. Század. 21. k. 508—524, 639—52)
- Tóásó Pál. A termelő szövetkezetekről. (Szocializmus. 1. évf. 199—205)
- Vaida Armin. Munkások termelő szövetkezetei Franciaországban. (Társ. Muz. ért. 3. évf. 79—96)

V.

- Böhm Vilmos. Szakszervezeteink 1909-ben. (Szocializmus. 4. évf. 311—314)
- Engelmann Pál. Munkásmozgalom. (Közgazd. lexikon. 2. k. 798—803)
- Ferenczi Imre. A magyar ipari munkásság szakszervezkedési jogának fejlődése. (Közgazd. Sz. 34. k. 765—84, 837—53)
- Ferenczi Imre. A magyar ipari munkásság szakszervezeti mozgalma és sztrájkjai. (Közgazd. Sz. 35. k.)
- Géber Antal. Az utolsó évek munkásmozgalmai Magyarországon. (Magy. Társstud. Sz. 2. évf. 466—91, 543—67)
- Horváth János és Farkas István. A budapesti cipészsegédek szakegylete 25 éves története 1877—1902. Budapest 1902. (54)
- Ipolyi Tamás. Gazdasági nemzetköziség. (Szocializmus. 1. évf. 499—503)
- Ipolyi Tamás. A nemzetközi szakszervezeti mozgalom 1905-ben. (Szocializmus. 2. évf. 587—89)
- Ipolyi Tamás. A nemzetközi szakszervezeti mozgalom 1907-ben. (Szocializmus. 3. évf. 307—13)
- Jászai S. A szakegyesületi mozgalom Magyarországon. Budapest: Népszava 1904. (48)
- Jászai Samu. A munkások szervezkedése és gazdasági küzdelmei. (Szocializmus. 2. évf. 527—31)
- Jászai Samu. Nemzetközi szakszervezeti értekezés. (Szocializmus. 3. évf. 543—46)
- Lerner Dézső. A Magyarországi köngvnyomdászok és betüöntök szakegyesülete tíz éves története. Budapest: Világosság 1905. (24)
- Magyarországi szakszervezeti tanács. A szakszervezeti mozgalom Magyarországon 1904—1907. Jelentés. Budapest 1907. (39)
- Magyarorsz. szociáldemokrata párt. A kormány szociálpolitikája. Bokányi Dézső előadói beszéde és vitá. (Pártgyűlési jkönyv 1907. 192—209)
- Magyarorsz. szociáldemokrata párt. A szakszervezetek üldözése. Garbai Sándor előadói beszéde és vitá. (Pártgyűlési jkönyv 1909. 165—183)
- Somogyi Manó. Munkásegyletek. (Közgazd. lexikon. 2. k. 773—84)
- Tarczai Lajos. A fuvaripari munkások szervezkedése 1898—1908. A budapesti teherszállító és fuvaripari mun-

- kások szakegyletének jelentése. Budapest: Világosság 1908. (45)
- Teszársz Károly. A művelődés munkája. Visszapillantás a Magyarorsz. vasöntők szakegyletének és a Budapesti ércöntők, satumunkások stb. szakegyletének 10 éves működésére. Budapest 1901. (35)
- Vanczák János. A magyarországi vas- és fémipari, vas- és fémbányászati és kohómunkások helyzete és szervezkedésének szükségessége. Budapest: A Vas- és fém-munkások szakl. kiad. 1907. (32)
- Vanczák János. A vas- és fémmunkások mozgalma. (Szocializmus. 2. évf. 609—16)
- Weltner Jakab. Az osztrák szakszervezeti mozgalom története. (Szocializmus. 2. évf. 494—500)
- Weltner Jakab. Tíz év. A szervezkedésről. A budapesti asztalossegédek szakegylete. Budapest 1903. (32) 10 f.
- Zigány Zoltán. A magyar munkások szakegyletei. (Husz. Század. 5. k. 151—57)

VI.

- Jászai Samu és Tarczai Lajos. A szakmozgalom útmutatója. Budapest: Népszava 1909. (200) K 1.60.
- Webb, Sidney & Beatrice. Munkásdemokrácia. Ford. György Endre. 1—2. k. Budapest: Grill 1909. (Magy. közgazd. könyvt. 10—11.) K 15.—

VII.

- Böhm Vilmos. Szakszervezeti járulékokról. (Szocializmus. 3. évf. 490—95)
- Bolgár Elek. A gazdasági munkásmozgalom fejlődéséhez: Trade unionizmus és industrial unionizmus. (Husz. Század. 17. k. 417—434)
- Bolgár Elek. Szakszervezeti mozgalom és szociáldemokrácia. (Husz. Sz. 15. k. 508—524)
- Borék Ödön. A cseh kérdés az osztrák szakszervezetekben. (Husz. Század. 22. k. 491—498)
- Borovicsény Nándor. A szociális tevékenység kézikönyve. Bp.: Stephaneum 1907. (VII, 400) K 4.50.
- Buehinger Manó. Nemzetiségi kérdés és az osztrák szakszervezeti mozgalom. (Szocializmus. 4. évf. 358—366)
- Ferenczi Imre. Az északamerikai munkásmozgalom válsága. (Husz. Sz. 14. k. 437—447)

- Hegedűs Loránd. Az angol munkásmozgalom iránya. (Husz. Század. 6. k. 361—76)
- Huszár Károly. Magyarország ipari munkásai. Szabadka 1908. (31) K —40.
- Jászai Samu. A magyarországi szakszervezetek taktikája. (Szocializmus. 1. évf. 12—17)
- Jelentés a franciaországi általános munkásszövetség működéséről az antimilitarizmus és az általános sztrájk ügyében. Ford. gr. Batthyány Ervin. Szombathely: Testvériség 1906. (15)
- Rab Balázs. Hervé és az antimilitarista propaganda. (Husz. Század. 13. k. 234—47)
- Sachse József. Szindikalizmus és szakszervezeti mozgalom Franciaországban. (Szocializmus. 1. évf. 229—241, 265—273, 292—300, 368—371)
- Szabó Ervin. Visszapillantás az 1902. évi munkásmozgalomra. Bp.: Politzer 1905. (21) K —40
- Szabó Ervin. A munkásmozgalom 1903-ban. Bp.: Politzer 1904. (25) K —40
- Szabó Ervin. Szindikalizmus és szociáldemokrácia. Bp.: Népszava 1908. (23) K —30
- Szabó Ervin. A politikai párt szerepe a munkásmozgalomban. (Husz. Száz. 20. k. 137—147)
- Szabó Ervin. A francia vasuti sztrájk és a szocialista párt. (Husz. Század. 22. k. 498—503)
- Szindikalista propaganda csoport. A szindikalizmus. Kiáltvány Magyarország munkásságához. Bp. 1910. (15)
- Varga Jenő. A szindikalista mozgalom. (Jászai és Tarczai. A szakmozgalom útmutatója, 1909, c. könyvben, 143—52)

VIII.

- Antal Sándor. A svéd sztrájk oka és hatásai. (Szocializmus. 3. évf. 481—89)
- Antal Sándor. A svéd osztályharc. (Husz. Század. 20. k. 269—277)
- Böhm Vilmos. Meddő-e a szakszervezetek munkája? (Szocializmus. 4. évf. 389—401)
- Budapesti lakatosmunkások és szegező lakatosok szervező bizottsága. A budapesti épület-, mű- és szegező lakatosmunkások 1910. évi bérmozgalma. Bpest: Világosság 1910. (31)
- Fenyvessy József. Strike. (Közgazd. lexikon. 3. kötet. 349—355)

- Garbai Sándor. Építőmunkások bérharcai 1903—1906-ig. (Szocializmus. 1. évf. 588—594, 609—617)
- Hol az igazság! A közúti alkalmazottak sztrájkja és a villamos panama. Bp.: Népszava 1903. (59)
- Jászai Samu. Eredménytelen sztrájkok. (Szocializmus. 4. évf. 535—539)
- Kenéz Béla. Sztrájkstatisztika. 1. k. Bp.: Grill 1907. (VI, 108) K 3.—
- Malasits Géza. A bojkott. (Jászai és Tarczai, A szakmozgalom útmutatója, 1909, c. könyvben, 116—23)
- Ruttkáry Vilmos. A vasuti munkások sztrájkmozgalma Angliában. (Közgazd. Sz. Sz. 40. k. 32—40)
- Vas- és fémmunkások. Beszámolás a budapesti vas- és fémmunkások sztrájkmozgalmáról. Bp. 1905. (40)

IX.

- Bányász László. Munkásviszonyok és munkásjóléti intézmények a m. kir. dohánygyárakban. (Közgazd. Sz. 36. k. 577—90, 805—29)
- Braun Adolf. Sárga szakszervezetek. (Szocializmus. 2. évf. 622—32)
- Bresztovszky Ernő. Alkotmány a gyárban. (Szocializmus. 4. évf. 266—271)
- Budapesti kereskedelmi és iparkamara. Előterjesztés a kollektív munkaszerződések, továbbá a munkaadók szakszervezkedése tárgyában. Bp. 1905. (15)
- Gelléri Mór. Szociális problémák. Budapest: Singer és Wolfner 1910. (169)
(A sárga munkásszervezetek. A svédországi nagy sztrájk. Védekezés a sztrájkok elfajulása ellen. A munkaadók szervezkedése. A német munkáskamarákról. Békéltető bizottságok.)
- Harsányi Adolf. Kávésok, pincérek, kávéfőzők. Budapest: Kávésok szövetsége 1909. (80)
- Kiss János. Jóléti intézmények a vasutaknál. Budapest: Wodianer 1909. (102)
- Kornfeld Móric. A munkások természetrajzához. (Magy. Figyelő. 1. k. 225—228)
- Magyar gyáriparosok orsz. szövetsége. A munkaadók szervezetei. Anyaggyűjtemény. Bpest, 1906. (221)
- Mandelló Károly. Nyereségben részesedés. (Közgazd. lex. 3. k. 117—127)
- Moldoványi István. Munkaközvetítés. (Közgazd. lex. 2. k. (753—57)

- Moldoványi István. Sztrájk esetére való biztosítás. (Közgazd. Sz. 35. k. 230—41)
- A bajorországi ipar munkásjóléti intézményei. (Közgazd. Sz. 38. k. 612—627)
- Rónai Zoltán. A magyar kapitalizmus és a szociálpolitikai reform. (Szocializmus. 3. évf. 275—81)
- Schulpe György. Munkásügyi reformok. Állami, törvényhatósági és társadalmi szocializmus. Pozsony: Steiner Zs. 1908. 2 k.
- Vidacs Gyula. A munkaközvetítés Magyarországon. (Közgazd. Sz. 43. k. 399—405)
- Weltner Jakab. A kutyaszövetség természetrajzához. (Szocializmus. 2. évf. 129—34. 175—82, 200—04)

X.

- Agoston Péter. A sztrájk jogalapja. Vitával. Bp.: Franklin 1907. (32, 186) Magy. jogászegyl. értekezések
- A sztrájk büntetése. Nagyvárad: Sebő 1908. (75)
- Blumstock Leó. A kollektív szerződés. (Szocializmus. 2. évf. 150—54)
- Bresztovszky Ernő. Készülődés a sztrájk törvényhez. Szocializmus. 1. évf. 147—151)
- Ferenczi Imre. A sztrájk fogalma és jogosultsága társadalmi szempontból. (Husz. Sz. 12. k. 42—61, 120—29)
- Sztrájkelhárítás és törvényhozás. (Husz. Sz. 15. k. 151—167)
- A munkáskamarák megteremtése. (Közgazd. Sz. 38. k.)
- Gallai Marcel. Az angol törvényes munkásvédelem. (Közgazd. Sz. 40. k. 445—60)
- Gelléri Mór. Védekezés a sztrájkok elfajulása ellen. (Szociális problémák, 1910, c. könyvében, 86—115)
- György Aladár. A munkaidő törvényes rendezése a művelt államokban. (Közgazd. Sz. 22. évf. 666—79, 721—40, 23. évf. 73—85)
- Horváth János. Iparbiróságok. (Közgazd. lexikon. 2. k. 63—68)
- Kelemen Nándor. Döntő biráskodás a munkabeszüntetésekben. Bp.: Grill 1908. (IX, 205) K. 3.—
- Kunfi Zsigmond. A nyomdászárszabály. (Szocializmus. 2. évf. 117—23)
- Lakatos László. Az osztályharc álláspontja. (Szocializmus. 2. évf. 111—17)

- Lengyel Géza. A munkaközvetítés az új ipartörvényben. (Közgazd. Sz. 40. k. 755—72)
- Magyarország. Kereskedeleminügyi minisztérium. A kollektív ipari jogviták. A békéltetés és választott bíraskodás a külföldi törvényhozásban. Bp. 1907. (299)
- Az ipartörvény módosítása. Vélemények az ipar gyakorlásáról, valamint az ipari és keresk. alkalmazottak védelméről szóló törvényjavaslat előadói tervezetére. Bpest 1904—9. 14. k.
- Palócz László. Kollektív szerződések gyűjteménye. (A munkásosztály kiváltságai, 1909. c. könyvben, 177—194)
- Rácz Lajos. Az ipari béke megváltása a kollektív munkaegyezmények által. Bpest: Toldi L. 1907. (134)
- Rónai Zoltán. A szakszervezetek joga az új ipartörvénytervezetben. (Szocializmus. 2. évf. 579—87)
- Selymes Károly. Briand törvényei. (Husz. Század. 23. k. 73—77)
- Somogyi Béla. A munkanélküliség esetére való biztosítás és különösen a »genti rendszer«. (Szocializmus. 3. évf. 193—99)
- Szendey Pál. A sztrájk és a magyar törvényhozás (Szocializmus. 1. évf. 527—531, 551—555)
- Szirtes Art. Új-Zéland mint korunk legfejlettebb szocialisztikus államszervezete. (Husz. Század. 21. k. 624—638)
Különlenyomat Deutschnál. 1910. K —50

XI.

- De Leon, Daniel. A világ ipari munkásai szervezetének alapelvei. (New York): Amer. Magy. szocialista munkásszöv. 1909. (94)
- Jászi Oszkár. Új Magyarország felé. Beszélgetések a szocializmusról. Bpest: Deutsch 1907. (188) K 2.50
- Kunfi Zsigmond. A francia állami alkalmazottak szakszervezeti mozgalma. (Husz. Sz. 14. k. 117—126)
- Pierrot M. A szakszervezetek és a forradalom. Ford. gr. Batthyány Ervin. Bögöte: Társad. Forradalom. (1906?) (61) (Társad. Forradalom könyvt. 1.)
- Roller Arnold. A szociális generálsztrájk. Ford. H. Grosch. New York: Internationale 1906. (46)
- Szabó Ervin. A szocializmus. Bpest: Népszava 1906. (55)
K —40)

H. Könyvtárak

Végezetül egy fontos kérdés. Ha tudjuk is már, mit kellene olvasnunk és ha kedvünk is van hozzá, ez még nem elég. Fölmerül a probléma: hogy férjünk a könyvekhez hozzá?

Nyilvános könyvtárainkban, sajnos, kevés gondot fordítanak a társadalmi tudományok irodalmára. Ami meg nem »hivatalos« tudomány, arra pláne nem. Némely könyvtárosok valósággal megborzadnak, ha szociálista füzet, szakszervezeti nyomtatvány, vagy egyéb, nem üzletszerű kiadótól fémjelzett könyv kerül a kezükbe. Már a Webb házaspár panaszkodik erről. Ha Angliában is így áll a dolog, hogyan állhat minálunk!

Mégis van néhány könyvtárunk, amely ujabban nagy figyelmet szentel a társadalmi kérdés irodalmának. Első sorban a Fővárosi Könyvtár, amelyről fellebb, A) alatt, már volt szó. Jelenleg a központi városházán van (IV., Károly-körut 28.), köznapokon 9-től 2-ig, vasárnap 12-ig van nyitva. Azután a Kereskedelmi és iparkamara könyvtára (V., Szemere-utca 6.); ez minden nap 9-től 12-ig van nyitva. A m. k. központi statisztikai hivatal könyvtárában (II., Oszlop-utca) találjuk a hivatalos statisztikák legteljesebb gyűjteményét. Nyitva van 10-től 1-ig. Nem nyilvános könyvtárak a Gyáriparosok orsz. szövetségéé és a Társadalmi muzeumé (mindkettő V., Mária-Valéria-ut 12), de ajánlással oda is be lehet jutni.

A magyar irodalmat a Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatása megőrizni. Sajnos, szakkatalógusa nincs, de aki a bibliográfiák alapján ismeri a keresett magyar munkák címét, sokszor ott is megtalálhatja.

TARTALOM

I. Miről van szó!	5
II. Az ellenfelek	10
III. Miért harcolnak?	14
1. Miért harcolnak a munkások?	14
2. Miért harcolnak a tőkésék?	27
IV. Első eszmélések	34
V. A munkástábor kibontakozása	40
VI. Utak és módok	47
VII. Külömbiségek	50
1. Fejlődésbeli külömbiségek	50
a) A szervezeti forma... ..	51
b) A harci eszközök	54
c) A harc szelleme	59
2. Hagyományos külömbiségek	62
VIII. Közösségek	65
1. A résztvevők	66
2. A közvetlen akció	71
3. A sztrájk	73
IX. A munkáltatók tábora	81
1. Az ipari béke apostolai	84
2. A munkáltató szervezetek	89
X. Az állami szociálpolitika	99
XI. Holnap és azután	105
Függelék: Vezető a munkásmozgalom irodalmában	109

